

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**AİLE İÇİ ÇATIŞMA VE ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜNDE
DİNİ DANIŞMANLIĞIN ÖNEMİ**

**Mustafa Kemal KARABACAK
1230206097**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Habil ŞENTÜRK**

ISPARTA – 2015

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ SAVUNMA
SINAV TUTANAĞI

Tez Savunması 1

Tarih:14/1/2015

Enstitü Yönetim Kurulunun 3 /12 /2014 tarih ve 06/e sayılı kararıyla oluşturulan jürimiz Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Pskolojisi Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS öğrencisi M. Kemal Karabacak 'nın "AİLE İÇİ ÇATIŞMA VE ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜNDE DİNİ DANIŞMANLIĞIN ÖNEMİ" başlıklı tezini incelemek ve değerlendirmek üzere 14/ 1/2015 tarihinde saat 10.0'da toplanmış ve adayı tez savunmasına almıştır.

Lisansüstü Yönetmeliği Madde 25 uyarınca adaya 90 dakika süreyle teziyle ilgili sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tezinin aşağıda belirtilen sebeplerle,

☒ **Tezin kabul edilmesine**

(Öğrenci, varsa jüri tarafından gerekli görülen düzeltmeleri yaparak, tezinin onaylı son şeklini bir (1) ay içinde Enstitü'ye teslim etmelidir.)

☐ **Tezde düzeltme verilmesine**

(Öğrenci, tezde gerekli görülen düzeltmeleri yaptıktan sonra üç (3) ay içinde savunmasını yineleyecektir.)

☐ **Tezin reddedilmesine**

(Öğrenci,yeni tez konusu belirlemelidir.)

***Tez adı değişikliği yapıldı/yapılmadı-**

oy birliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.
Gereği için arz olunur.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	:Prof.Dr. Habil ŞENTÜRK	
Üye	:Prof.Dr. Hüseyin CERTEL	
Üye	:Yrd. Doç. Dr. İlhan TOPUZ	

Ek :Her Bir Jüriye Ait Tez Değerlendirme Jüri Raporları

Enstitü Yönetim Kurulu Kararı	Tarih:	Karar No:
Bu form danışman tarafından düzenlenerek 3 gün içerisinde ilgili Anabilim Dalı aracılığı ile Enstitüye teslim edilir.		

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**AİLE İÇİ ÇATIŞMA VE ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜNDE DİNİ DANIŞMANLIĞIN ÖNEMİ**” adlı çalışmamın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Mustafa Kemal KARABACAK

13/02/2015

ÖZET

AİLE İÇİ ÇATIŞMA VE ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜNDE DİNİ DANIŞMANLIĞIN ÖNEMİ

Mustafa Kemal Karabacak

**Süleyman Demirel Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Yüksek
Lisans Tezi, 135 Sayfa, Ocak 2015**

Danışman: Prof. Dr. Habil ŞENTÜRK

Tez çalışmasında, bir bütün olarak insan hayatına yön veren, hem dünya hem de ahiret mutluluğunu vadeden dinin aile içi iletişim çatışmalarını giderme ve aile huzurunu sağlamadaki rolü ele alınmıştır.

Günümüzün modern psikolojik danışma ve rehberlik tekniklerinin temel prensiplerinden hareketle yapılacak olan dini danışmanlık çalışmalarının ailelere de uygulanmasıyla elde edilebilecek kazanımlar üzerinde durulmuştur. Şüphesiz ki en büyük kazanım da ailenin korunması ve devamı olacaktır.

Çalışmada, günlük yaşamın farklı boyutlarında dini danışmanlığa duyulan ihtiyaçlar belirtilmiş, özelde ise aile içi sorunların çözümüne etkisi incelenmiştir.

Dini değerlerin bireylerin yaşamı üzerindeki etkileri kaçınılmazdır. Boşanma ya da fonksiyonel olmayan evlilik ilişkilerinin oldukça fazla yaşandığı günümüzde bireylerin davranışlarının altında yatan nedenleri ve sonuçları araştırılırken, dinin çizdiği perspektiften bakarak çözüm yolları üretmek mümkündür. Bu da etkili bir dini danışmanlıkla özelde ise ailede dini danışmanlıkla mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Aile, Psikolojik Danışma, Rehberlik, Dini Danışmanlık, Dini Danışman

ABSTRACT

CONSULTING THE IMPORTANCE OF RELIGIOUS CONFLICT AND REMEDIES OF DOMESTIC DISPUTE

Mustafa Kemal KARABACAK

**Suleyman Demirel University, Department of Philosophy and Religion Master of
Arts, 135 Pages, January 2015**

Advisor: Prof. Dr. Habil ŞENTÜRK

In this thesis study, the roles of religion which guide the life of people as whole and to promise happiness to this life and after death, preventing conflict of communication in family and to provide peace in home are considered.

This study insists that the possible attainment from to applying religious consultancy with reference to today's fundamental principles of psychological counseling and guidance methods. Undoubtedly that the most important attainment is to preserve families and their continuity.

In the study, the need of religious consultancy are emphasized in the different aspects of life. In particularly, the effects of religious consultancy to the difficulties in family are examined.

The influences of religious values on individuals' life is inevitable. In today which divorces or non-functional marriage are happened much, when the main reasons and consequences under individuals attitude are questioned create solutions is much possible by looking religious perspective. This solutions can be found by effective religious consultancy and in particularly religious consultancy in family.

Key Words: Family, Psychological Counseling and Guidance, Religious Consultancy, Religious Advisor

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	viii
ÖNSÖZ.....	ix
GİRİŞ.....	1
1.Konu ve Problem.....	3
2.Amaç ve Yöntem.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.DİN VE DİNDARLIK.....	7
2.DİN VE İNSAN PSİKOLOJİSİ.....	8
3.AİLE.....	15
3.1.Aile ve Toplum	15
3.2.Aile ve İnsan.....	18
3.3.Ailenin Fonksiyonları.....	19
3.3.1.Neslin Devamı ve Fizyolojik İhtiyaçlar.....	22
3.3.2. Sosyal Kontrol ve Koruma.....	23
3.3.3.Sosyalleşme, Kültür ve Değer Aktarımı.....	24
3.3.4.Psikolojik Doyum Sağlama İşlevi.....	26
3.3.5.Ekonomik İşlevi.....	26
3.3.6.Eğitim İşlevi.....	27
3.3.7.Dini İşlevi.....	28
3.3.8.Boş Zamanları Değerlendirme İşlevi.....	28
4.DİN VE AİLE.....	29

4.1.Aile, Din ve Psikoloji.....	30
4.2.Kur'an ve Sünnette Aile.....	33
4.3.Dini Kaynaklara Göre Eşlerin Birbirlerine Karşı Sorumlulukları.....	37
4.3.1.Kadının Sorumlulukları.....	39
4.3.2.Erkeğin Sorumlulukları.....	40
5.AİLE DANIŞMANLIĞI.....	41
6.AİLE VE DİNİ DANIŞMANLIK.....	43

İKİNCİ BÖLÜM

AİLE İÇİ SORUNLAR VE DİN

1.İLETİŞİM.....	45
1.1.Aile İçi İletişim ve Saygı.....	45
1.2.Aile İçi İletişim ve Çatışma.....	48
2.AİLE İÇİ SORUNLARA NEDEN OLAN FAKTÖRLER.....	50
2.1.Kişilik Farklılıkları.....	52
2.2.Sosyo-Ekonomik Farklılıklar.....	54
2.3.Eğitim Faktörü.....	54
2.4.Çocuk Faktörü.....	55
2.5.Eş Yakınlarının Aileye Yaklaşımı.....	56
2.6.Görev ve Sorumlulukların Paylaşımı.....	57
2.7.Cinsellik Faktörü.....	58
3.DİNİ KAYNAKLARIN AİLE İÇİ SORUNLARA YAKLAŞIMI.....	59
3.1.Kur'an'da Aile İçi Sorunların Çözümü.....	60
3.2.Sünnette Aile İçi Sorunların Çözümü.....	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİNİ DANIŞMANLIK

1.PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİK.....	68
1.1.Tarihsel Gelişim Süreci.....	68
1.2. Psikolojik Danışma ve Rehberliğin Tanımı.....	69
1.3. Psikolojik Danışma ve Rehberliğin Amacı.....	71
1.4. Psikolojik Danışma ve Rehberliğin İlkeleri.....	73
1.5.Psikolojik Danışma ve Rehberliği Zorunlu Kılan Nedenler.....	74
2.DİNİ DANIŞMANLIK.....	76
2.1.Tanım ve Genel Bakış.....	76
2.1.1.Dini Danışmanlığın Tanımı.....	76
2.1.2.Dini Danışma ve Rehberliğin Temelleri.....	80
2.1.3.Dini Danışma ve Rehberliğin İlkeleri.....	85
2.2.Dini Danışmaya İhtiyaç Duyulan Hususlar.....	86
2.3.Dini Danışmanlığa Duyulan İhtiyacın Nedenleri.....	87
2.4.Dini Danışmanlık ve Ruh Sağlığı.....	91
2.5.Manevi Psikolojik Danışmanlık.....	94

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AİLE İÇİ ÇATIŞMA VE ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜNDE DİNİ DANIŞMANLIĞIN ÖNEMİ

1.EVLİLİK VE AİLE SÜRECİ.....	96
2.AİLE DANIŞMANLIĞINI ZORUNLU KILAN HUSUSLAR.....	98
3.AİLE İÇİ ÇATIŞMA VE ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜNDE DİNİ DANIŞMANLIK.....	100
3.1. Aile Sorunlarının Çözümünde Din ve Maneviyat Faktörü.....	102

3.1.1.Manevi Yaşam ve Aile İlişkileri.....	103
3.1.2.Güzel Ahlak ve Aile İlişkileri.....	106
3.1.3.Dini ve Manevi Değerlerin Aileye Etkileri.....	107
3.1.4.Ailede Manevi Sorumluluk Anlayışı.....	112
3.2.Dini-Manevi Kaynaklarla Aile Sorunlarının Çözümü.....	114
4.İDEAL DİNİ DANIŞMANIN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	116
SONUÇ.....	121
KAYNAKÇA.....	127
ÖZGEÇMİŞ.....	135

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Akt.	: Aktaran
AÜSBE	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
Hız.	: Hazreti
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SAV	: Sallallahu Aleyhi Vesellem
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Ts.	: Tarihsiz
Yay.	: Yayınları

ÖNSÖZ

Aile, bir toplumun temel yapı taşı, olmazsa olmazı, çekirdeğidir. Ailede meydana gelecek aksaklık veya sıkıntının topluma yansması kaçınılmaz olacaktır. Toplumun birliği ve devamı adına aile ihmal edilemeyecek bir öneme sahiptir. Toplumlara ve özelde ise aileleri ayakta tutan ve devamını sağlayan unsur, o toplumun kültürel mirası ve bu kültüre kaynaklık eden de dini değerleridir.

Günümüzde dini danışmanlık ve bu bağlamda ailede dini danışmanlık bir ihtiyaç haline gelmiştir. Modern kültürün ‘ben’ duygusunu fazlaca yücelttiği, dini ve manevi değerlerin giderek önemini kaybettiği günümüzde aile içi çatışma ve anlaşmazlıklar, iletişim problemleri ve aile içi kavgalarla sıklıkla karşılaşmaktadır.

Teknolojinin hızlı ilerlemesine bağlı olarak toplumsal hayatın ve kültürel yaşam biçimlerinin değişmesi ve kültürel aktarımın zayıflaması gibi nedenler bu alanı ciddi bir ihtiyaç haline getirmiştir. Toplamların geniş aileden çekirdek aileye geçmesiyle birlikte, ailelerin sorunlarına yardım alabilecekleri kişiler azalmış, dini ve manevi değerlere karşı hassasiyetin azalmasıyla, aile içi çatışmalar ve anlaşmazlıklar kaçınılmaz bir hal almıştır.

Ailede iletişim problemleri ve eşlerin anlaşamadıkları düşünceleri çatışmaların görünür nedenleri arasındadır. Evliliklerde kişisel tatminin azalması, yalnızlaşma, sorunların bir noktadan sonra çözülemez hale gelmesinden dolayı günümüzde birçok çiftin ve çocuklarının ağır psikolojik sorunlar yaşadığı görülmektedir. Sorunların halledilmesine yönelik etkili ve çözüm odaklı bir danışmanlığın sağlanabilmesi için, toplumun ve ailelerin dini inanç ve değerleriyle örtüşen bir dini danışmanlığın etkinliği fazlaca olacaktır. Toplumda farklı seviyelerde dindarlık anlayışının olması, dinin hala etkili ve birçok meselede sığınılabilir bir yapı olarak görülmesi, sorunların çözümünü de aynı zamanda hızlandıracaktır.

Yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı bu çalışmada, aile içi çatışma ve anlaşmazlıklarda dini danışmanlığın problem çözücü rolü ve fonksiyonu incelenmiştir.

Bu çalışmada bana rehberlik eden ve konunun belirlenmesinden tamamlanma aşamasına kadar desteklerini esirgemeyen, sabırla sorularımızı dinleyen ve güzel üslubu ile aynı zamanda bizlere moral kaynağı olan danışman hocam Prof. Dr. Habil şENTüRK'e, saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Hüseyin CERTEL ve Yrd. Doç. Dr. İlhan TOPUZ'a desteklerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Mustafa Kemal KARABACAK

ISPARTA-2015

GİRİŞ

Din, insanlık tarihi boyunca var olan, tartışılan, incelenen ve toplumları derinden etkileyen ve toplumlar tarafından etkilenen hem ferdi hem de toplumsal bir fenomen olagelmıştır. Temelde tüm dinlerin nihai amacı, müntesiplerine mutluluk verici bir yaşam tarzı sunmaktır.¹ Mutlu bir yaşam arayışı, her insanın ulaşmak istediği ve bu uğurda gayret gösterdiği bir arzu olmakla, hayatın her bir alanında kendisini göstermektedir.

Mutlu bir çocukluk, mutlu bir yaşam, mutlu evlilik, mutlu aile, mutlu olunan iş veya severek yapılan meslek, huzurlu toplum, mutlu bir gelecek her insanın ulaşmak istediği hedeflerdir. İnsanlara bu hayat gayelerini en olumlu ve en doğru bir şekilde gerçekleştirmenin yollarını gösteren, aynı zamanda iki dünyada da mutluluk vadeden din ve dini inanç olguları, insanın yaşamında oldukça etkili, yön verici ve güçlü bir motivasyondur.

Dinler, aynı zamanda iki dünyada da mutluluk vaat etmenin yanı sıra, birtakım inanç ve ibadetler de emretmekte; bunların kalben, zihinsel ve fiziksel olarak tam manasıyla gerçekleştirilmesi halinde insanı olgunlaştıracağını, huzurlu yapabileceğini telkin ederler. İnsanın psikolojik olarak sağlıklı kalmasında ve uygun davranışlar geliştirmesinde dinî hayat ve öğretileri, insanın her gelişim döneminde etkili olmuştur.

Ancak insan, fitratı gereği doğumundan ölümüne kadar danışmanlığa ihtiyaç duyar. İnsan kendi başına yaşayabilecek noktaya gelinceye kadar bu rehberlik farklı kişiler ve kurumlarca, formal ve informal olarak devam eder. Daha sonra hayatının ilerleyen dönemlerinde, az veya çok gene de danışmanlığa ihtiyaç duyar. Bu ihtiyaç hiçbir zaman bitmez. Çünkü her yeni gün, güzelliklerin yanında çözülmesi gereken farklı insani sorunları da beraberinde getirmektedir. Son dönemlerde adı sıkça geçen “gelişimsel rehberlik” kavramından yola çıkılarak denebilir ki, insanın gelişimi süreklidir ve bir bütünlük arz eder.² Aynı zamanda tamamlayıcıdır. Yani bir önceki gelişim döneminin tam manasıyla gerçekleştirilip gerçekleştirilememesi daha sonraki

¹ Mustafa Köylü, “Ruh Sağlığı ve Din”, Ed. N. Altaş, M. Köylü, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, Gündüz Yay., Ankara, 2012, s.88.

² Binnur Yeşilyaprak, *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri*, Nobel Yay., Ankara, 2003, s.69.

gelişim dönemini etkilemekte ve birbirleri üzerine bina edilmektedir. Bu sebeple her yaş ve gelişim dönemlerinde insanın danışmaya, sorunlarını çözmeye ihtiyacı vardır.

Bu danışmanlık ihtiyaçlarından biri de “Aile İçi Sorunların Çözümü Açısından Dini Danışmanlıktır.” “Dini danışmanlıktan” kasıt geniş anlamıyla “dini psikolojik danışmanlıktır.” Bu bakımdan dini danışmanlık, ailenin sadece dini sorunlarına cevap bulmaktan öte; ailede yaşanabilecek her türlü sorun ve sıkıntıda başvurulabilecek, bilimselliğin esas alındığı ve dini kaynakların kullanıldığı bir psikolojik danışmanlık sürecidir. İkili ilişkilerin en fazla ve yoğun bir şekilde yaşandığı aile ilişkilerinde, bir takım iletişim problemlerinin olması, ileriki bölümlerde de ifade edileceği üzere, kaçınılmazdır. Başta iletişim olmak üzere, insanın fitratında var olan, doğal olarak yaşanabilecek her türlü olumsuzluk ve çatışma gibi durumlarda, kendi öz kaynaklarından beslenen bir psikolojik danışma ve ileriki boyutlarda ise psikoterapi uygulamaları aile bütünlüğünün korunmasında etkili olacaktır. İşte bu noktada verilecek danışmanlık hizmetinin adı dini psikolojik danışmanlıktır.

Amerika Birleşik Devletleri’nin Pennsylvania eyaletinde hazırlanan yasa tasarısında dini danışmanlık: “Davranış uyumunu ve davranış değişikliğini kolaylaştırmak amacıyla, dini kaynakları ve danışma tekniğini kullanarak kişinin kendisiyle ve kişiler arası ilişkilerinde işlev bozukluğuna yol açan duygusal rahatsızlıkların teşhis ve tedavisidir.”³ Şeklinde tanımlanmıştır.

Dini danışmanlığın etkili hale gelmesi ve yaygınlaşması, psikolojik sorunların çözümüne yardımcı olacak ve sorunların mahiyetinde dinî faktörler bulunan meseleler hakkında insanlar daha çok bilinçlenebilecektir. Kendisiyle aynı dili konuşan ve aynı değerler sistemine inanan danışan, danışmanıyla daha etkili ve sağlıklı bir iletişim kurarak hayatındaki sorunlara kalıcı, etkili ve makul manevi çözüm yolları bulabilecektir.

Son yıllarda toplumların ve bireylerin eskiye göre psikolojik sorunlar yaşadığı, insanların kalabalıklar arasında yalnızlaştığı, insani ilişkilerin zayıfladığı görülmektedir. Günümüzde kişisel tahammülsüzlük, ilişkilerde benmerkezci yaklaşım, zevk ve haz peşinde koşan, bunları elde edemediği zaman da, depresif ve saldırgan davranışlar

³ Köylü, “*Ruh Sağlığı ve Din*”, s.28.

sergileyen bir tutum, zor ve sıkıntıya gelememe, zorluklarla mücadelede yetersizlik, sorumsuzluk, kişisel ilişkilerde karşılaşılan sorunlarda çözümsüzlük veya yanlış çözüm yollarını deneme, aile içi yaşantılarda sorunlara ve tatminsizlik duygularına yol açmaktadır. Bu tarz sorunların ortaya çıkmasının nedeni, yaşama dini açıdan yorum getirilememesidir.

1.Konu ve Problem

Günümüzde belki de en fazla ihtiyaç duyulan konuların başında dini danışmanlık veya bu bağlamda ailede dini danışmanlık gelmektedir. Teknolojinin ilerlemesi, toplumda kültürün, hayata bakış açılarının ve anlayışların değişmesi, kültürel yozlaşma ve kültür aktarımının zayıflaması gibi nedenler bu alanı ciddi bir ihtiyaç haline getirmiştir. Toplumda kabul gören, dini ve kültürel manada değer atfedilen aile mefhumuna bakış açısı değişmiştir. Geniş aileden çekirdek aileye geçişle birlikte eşlerin destek ve yardım alabilecekleri kişiler azalmış, hayatın birçok noktasına ışık tutan ve insanlara yol gösteren dini ve manevi değerlere karşı duyarsızlık yaygınlaşmış, aile içi çatışmalar, anlaşmazlıklar sıklıkla yaşanır olmuştur.

Modern popüler kültürün bireyselliği ön plana çıkaran ve yücelten anlayışı, insanlardaki “ben” duygusunu ön plana çıkarmış, dinî ve kültürel değerlerimiz olan “diğerkâmlık, incitmeme ve incinmeme, fedakârlık, yardımlaşma ve dayanışma vb.” giderek önemini kaybetmiştir. Durum böyle olunca aile içi şiddet ve kavgalar, iletişimsizlik, anne-baba ve çocuklar arasındaki iletişim kopuklukları, boşanmalar, anlaşmazlıklar, ekonomik özgürlüklere gereğinden fazla önem verilmesi ve buna bağlı olarak “bana kimse karışamaz” tarzında bağımsızlık tavırlarıyla sıklıkla karşılaşılmaktadır. Hâlbuki kimsenin kimseye karıştığı yoktur. Bütün sosyal ilişkilerde olduğu gibi aile içinde eşler arası ilişkilerde de karşılıklı tahammül, anlayış, paylaşım, saygı ve sevgi esastır.

Yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı aile içi çatışma ve anlaşmazlıklarda dini danışmanlığın problem çözücü rolü ve fonksiyonunun araştırılmasına ihtiyaç vardır. Özellikle Türk toplumunda; dini, manevi ve kültürel öğeler farklı seviyelerde olsa da etkin ve yaygındır. Toplumun temel yapı taşı haline gelmiş bu değerlere tamamen yabancı veya dini değerlerle yoğurulmamış modern psikolojik danışma ve

psikoterapi uygulamalarının, aile içi sorunlar ve anlaşmazlıklar yaşayan ve bu nedenlerden dolayı psikolojik bunalımlara giren çiftlerin psikolojik ve manevi yönden yıpranmışlıklarına tam manası ile çözüm olamadığı, sorunlara kalıcı ve anlamlı bakış açıları sunamadığı düşüncesinden hareketle, dini danışmanlığın ve toplumla aynı değerleri paylaşıp aynı dili kullanan, bu değerler sistemi ile psikoloji bilimine tamamen hâkim bir dini psikolojik danışmanın etkin olmasının, sorunların kalıcı çözümündeki önemi vurgulanmaktadır.

Konu ile alakalı yapılan birçok aile araştırmaları sonuçlarına göre iletişim problemleri ve anlaşamama, karı kocaların en fazla yakındıkları sorunların başında geldiği görülmektedir. Öte yandan aile içinde eşler arası ilişkilerin azımsanmayacak bir kısmının, biyolojik ve psikolojik tatmin düzeyinin oldukça altında olduğu ve bu nedenlerden dolayı, birçok evliliklerde bağlayıcı bazı nedenlerden dolayı zoraki aynı evde yaşandığı ve çocuklar dâhil birçok çiftin ağır psikolojik sorunlar yaşadıkları gözlemlenmektedir.

Evliliklerde; aile içi çatışma ve iletişim sorunları, yalnızlık, anlaşılamamışlık hissi, hoşgörü eksikliği, benmerkezcilik, olumlu benlik algısının olmaması veya benlik algılarının zamanla deforme olması, evliliklerde kişisel ve psikolojik doyumun sağlanamaması, ağır psikolojik hadiseler olarak görülebilmektedir.

Dini ve manevi değerlerin bireylerin yaşamı üzerindeki etkileri oldukça önemlidir. Boşanma ya da fonksiyonel olmayan evlilik ilişkilerinin oldukça fazla yaşandığı günümüzde bireylerin davranışlarının altında yatan nedenleri ve sonuçları üzerine araştırmalar yapılmaktadır. Bunların yanı sıra dini ve manevi faktörlerin, aile içinde yaşanan çatışma ve anlaşmazlıkların çözümünde ne gibi etkilerinin ve katkılarının olduğu da araştırılması gereken konuların başında gelmektedir.

2.Amaç ve Yöntem

Aile, toplumun temel yapı taşı, olmazsa olmazı, çekirdeğidir. Şüphesiz burada meydana gelecek aksaklık veya sıkıntının topluma yansımaları kaçınılmazdır. Toplamların birliğı, bütünlüğü ve devamı için aile çok önemli bir kurumdur. Toplamları ve özelde ise aileleri ayakta tutan ve devamını sağlayan unsur, o toplumun kültürel mirası ve bu kültüre kaynaklık eden dini değerlerdir.

Son zamanlarda toplumlarda yaşanan aile facialarına, bazen ağız dalaşıyla başlayan ve boşanmalarla hatta cinayetlerle biten karı koca kavgalarına daha çok rastlanmaktadır. Bu çatışma ve anlaşmazlıklar da çoğu zaman küçük sorunların büyütülmesi ve eşlerin birbirlerine tahammül edememesinden kaynaklanmaktadır.

Buradan hareketle yapılan bu tez çalışmasının amacı, günlük yaşamın farklı boyutlarında dini danışmanlığa duyulan ihtiyaçtır. Günümüz psikoterapi ve danışmanlık tekniklerinin, dinden arındırılmış ve yaşadığı kültürün etkilerini fazla hesaba katmayan, aynı zamanda bireyselliği ön plana çıkaran özelliklerinden dolayı insanı yaşadığı kültürel ortam ve dini değerler bütünüyle değerlendiremediği görülmektedir. Bu sebeple problemlerin çözüm yollarını dini kaynaklar ve dayanaklardan alan dini danışmanlığın bir ihtiyaç haline geldiği düşünülmektedir.

Yaşanan sorunlara farklı bir bakış açısıyla yaklaşp, dini argümanları da kullanarak yapılacak bir aile danışmanlığı ile aile içi anlaşmazlıklara çözüm arayışları devam etmektedir. Özellikle ülkemizde; toplum, aile ve din mefhumları birbirleriyle ilişkili, birbirlerini destekleyici ve tamamlayıcı bir özelliğe sahiptirler. Dolayısıyla hangi sebepten kaynaklanırsa kaynaklansın sorunlara manevi bakış açısı ile yaklaşmak çözüm sürecine katkıda bulunacak, modern psikoterapi ve danışmanlık uygulamalarına toplumun dini ve manevi değerleri de katılarak uzun vadeli kalıcı çözümler üretilebilecektir. Bu açıdan bu çalışmanın amacı yukarıda da bahsedildiği üzere dini danışmanlık ve özellikle ailede dini danışmanlığın gerekliliğini ve önemini kavramak, aile içi sorunların çözümündeki etkilerini araştırmaktır.

Bu çalışma, teorik çerçevede araştırma yöntem ve teknikleri kitaplarında “dokümantasyon metodu”⁴ diye adlandırılan yöntemle yapılmıştır. Bu alanda yapılan araştırmalar, yapılmış tezler ve yayınlanmış kitaplar taranarak çalışma hazırlanmıştır. Çalışmada öncelikle aile ve evlilik kavramları, önemi, din ve toplum etkileşimleri birçok yönüyle ele alınmıştır. Daha sonra, aile içi sorunlar ve din başlığı altında aile içi geçimsizliklerin psikososyal nedenleri, bu türlü sorunların çözümünde başvuru çözümleri, aile içi problemlere İslam’ın yaklaşımı ve aile bütünlüğünün korunmasında dini ve manevi yaklaşımların önemi açıklanmıştır. İlerleyen bölümlerde,

⁴ Zeki Arslantürk, E. Hamit Arslantürk, *Uygulamalı Sosyal Araştırma*, Çamlıca Yay., İstanbul, 2010, s. 76

dini danışmanlığın tanımı, tarihi gelişim süreci, boyutları, etki alanları incelenmiş ve psikolojik danışma ve rehberlik bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Daha sonra da aile içi çatışma ve anlaşmazlıklarda dini danışmanlığın önemi ve fonksiyonları incelenmiş ve ideal bir dini danışmanlık nasıl olabilir ve ailede dini danışmanlık yapacak uzmanın özellikleri nelerdir, sorularına cevaplar verilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.Din ve Dindarlık

Din, dindarlık ve dini inanışlar birçok bilim dalının araştırma konusu olmuştur. Özellikle sosyoloji ve psikoloji bilimiyle uğraşanlar, dinin insan davranışları üzerindeki etkilerini incelemişlerdir.

Din, bireysel ve toplumsal açıdan çok geniş bir çerçevede işlev gören, insanların iç dünyalarındaki ahenk ve davranışlarının şeklini ve yönünü belirlemedeki denge sağlayıcı rolü itibariyle, bir varoluşsal çözümleme ve hayatı anlamlandırma misyonuna sahip güçlü bir olgudur. Böyle olduğu içindir ki, her devirde düşünürlerin ve bilim adamlarının ilgilerinden uzak olmamıştır.⁵

Din, ilahi bir kanun olup reşit (akıl, baliğ) olan kimseleri maddi ve manevi hayatlarında hayırlı yola götüren bir delildir. Allah tarafından vazolunmuş bir kanundur.⁶

İslâm bilginleri dinin tarifini, Kur'an-ı Kerîm'de yer alan açıklamaları ve İslâm inançlarını göz önünde bulundurarak yapmışlardır. Buna göre hak dinin tarifi şu şekildedir: Din akıl sahibi insanları kendi tercihleriyle bizzat hayırlı olan şeylere götüren ilâhî bir kanundur.⁷

Din, insanın kendisi dışındaki yüce bir güce inanmasına işaret eder. Birey bu inanç sayesinde duygusal ihtiyaçlarının tatmin olmasını ve yaşamının istikrar kazanmasını ister. Din, kendini kültür içinde gösterdiği şekliyle sembolik bir sistem, sosyal kurum ve sübjektif hayattan ibarettir. Din, var oluş konusunda genel mahiyette kavramlar dile getiren, insanda güçlü motivasyonlar ve ruhsal eğilimler uyandıracak

⁵ Mustafa Doğan Karacoşkun, *Din Psikolojisi El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara, 2012, s.64

⁶ Osman Pazarlı, *Din Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 27

⁷ Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz.: *İlmihal I İman ve İbadetler*, TDV Yay., C. 1, Ankara, 2014, s. 4

düzeyde etkili olan semboller sistemidir. Din, doğaüstü, kutsal ve ahlaki öğeler taşıyan, çeşitli ayin, uygulama, değer ve kurumlara sahip inançlar bütünüdür.⁸ Bazı düşünürlere göre “din bir bağlılık ve teslimiyet duygusu”⁹ olarak anlaşılmaktadır. “Durkheim’ e göre de din, sosyal tecrübenin yansımasıdır.”¹⁰

“Her dini kültürün din kavramını ifade etmek üzere seçtiği kelimelere ait anlamların ortak noktasının ‘yol, inanç, adet, bağ, kulluk’ olduğu söylenebilir. Bütün bu kelimeler, kökleri insanın iç hayatında bulunan ve semereleri çeşitli davranışlarla tezahür eden köklü ve evrensel bir fenomeni ifade etmeyi amaçlar.”¹¹

“Dindarlık ve dini hayatın diğer işaretlerinin tamamı dinseliliği yansıtmaktadır. Modern zamanlarda daha çok vicdani bir olgu olarak anlaşılan dinin işlevsel rolleri her zaman için belirleyici olmaya devam etmiştir. Bugün dinin görüntülerinde ortaya çıkan sınırlamalar, aslında dinsel evrenin kendi kademelerinden değil, onun dışındaki kurguların taleplerinden yola çıkılarak gerçekleşmektedir. Her ne kadar din işlevselliğini yitirmiş gibi görünse de, toplum içerisindeki etkinliği devam etmektedir. İşte, dindarlık da dinin bu işlevleri içerisinde değerlendirilmelidir.”¹²

Din bir realitedir. O her türlü felsefi ve ilmi düşüncelerden önce var olmuş ve insanların yaşayışlarını sevk ve idare etmiştir. Bu itibarla insan dini ve felsefi telkinler almadan önce, kendi kaderine hâkim olan kuvvet ve kudreti duymaya ve anlamaya başlar. İnsanın kendi kaderine hâkim olan bir kuvvetin varlığını duyması, dinin ilk tohumlarını teşkil eder. İnsan, inanmak ihtiyacıdır. Bu, onun nefsini korumak ve yaşamak içgüdülerine bağlı tabii ve fitri bir duygusudur.¹³

2.Din ve İnsan Psikolojisi

Din ve insan psikolojisi üzerine değerlendirmeler yakın zamanda yoğunlaşmış, insan ruhuna ve davranışlarına yön veren din ve inanç olguları psikoloji ile birlikte

⁸ Faruk Karaca, *Din Psikolojisi*, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon, 2011, s.73

⁹ Gordon W. Alport, *Birey ve Dini*, Çev. Bilal Sambur, Elis Yay., Ankara, 2004, s. 23

¹⁰ Mircae Eliade, *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*, Çev. Mehmet Aydın, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1990, s.15

¹¹ Günay Tümer, “*Din md.*” TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., İstanbul, 1994, Cilt. 9, s. 314

¹² Cemile Zehra Köroğlu, “*Türkiye’de Dini Hayatın İncelenmesi: Bütüncül Bir Yaklaşım*”, Gümüşhane Üniv. İlahiyat Fak. Der., 2012, c.1, sayı.2, s. 84

¹³ Pazarlı, *Din Psikolojisi*, s. 31

anılır olmuştur. Aydın, din ve psikoloji ilişkilerini şöyle belirtir: “Psikoloji ruh ve beden bütünlüğü içerisinde somut insanı ele alır. Psikoloji, tabîî bilimlerin bir parçası olmasının ötesinde tıpkı felsefe gibi akıl ve ahlâk bilim geleneğinde doğmuştur. Bu yüzden psikoloji ve din tarihsel olarak ayrılmaz bir şekilde birbirine geçmiş haldedir. Ruh, maneviyat ve inanç, felsefe disiplini içinde yer alan ilk dönem psikolojinin bütünleyici parçalarıydı. Ancak daha sonra pozitivist düşüncenin etkisiyle dini dışlayan bilimler kervanında psikoloji de yer alınca bir ayrışma yaşandı. Daha doğrusu psikoloji daha bilimsel olma çabası içerisinde kendini dinden uzak tutmaya çalıştı.”¹⁴

Modern psikoloji bireyi bir bütün olarak inceler. Davranışları, davranışlarının altında yatan zihinsel ve duygusal süreçleri, kişilik oluşumuna etki eden çevresel ve genetik faktörleri, anormal davranışları ve nedenlerini, doğru yaklaşım modellerini irdeler. Bütün bunları yaparken sosyal psikolojinin de yardımıyla özellikle çevresel etken olarak değerlendirilebilecek aile, sosyal çevre, statü ve rol davranışları, kültürel olguları kullanarak birey hakkında sağlıklı ve daha objektif açıklamalarda bulunur. Bir insanın doğumundan itibaren yaşlılık ve ardından ölümüne kadar geçen hayat serüveninde hangi basamaklardan geçtiğini ve her yaş döneminin özelliklerini, gereksinimlerini açıklayarak bireyin daha sağlıklı, mutlu ve üretken olabilmesini hedefler, her şeyden önemlisi kendisini tanımasına yardım eder.

Din ve dini inanç kavramları da, psikoloji ile oldukça ilintili olup, bireyin normal ve sağlıklı gelişimiyle de paralellik göstermektedir. Ancak maalesef, psikoloji ile alakalı temel kaynak kitaplar dediğimiz eserlerde din adına bir ifade görmek mümkün değildir.

“Din, inanış ve davranış şekilleriyle, insanlar arası ilişkileri düzenleyen ve insanların iyi şeyler yapmasını, barış ve huzur içinde, bir arada yaşamasını sağlayan genel kurallar bütünüdür.”¹⁵ Din, ilahi kaynaklıdır ve insanların yaşamlarını tanzim eden, insanın içsel yaşantısıyla ve insan dışındaki toplumsal yaşama da ahenk ve nizam veren kurallar manzumesidir.

¹⁴ Ali Rıza Aydın, “*Din ve Psikoloji İlişkisi Üzerine*”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2004, C. 4, S. 1, s. 17

¹⁵ Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay., Ankara, 1997, s.7

Dini yaşantı veya dini inanç ihtiyacının insanın normal ve olması gereken bir gereksinimi olduğu, kendini tanıma ve gerçekleştirmede son derece etkili olduğuna dair birçok çalışma mevcuttur. “Abraham Maslow’a göre insanlarda mevcut içsel ihtiyaç ve güdüler, hiyerarşik tarzda düzenlenebilir. En alt tabakada salt biyolojik ihtiyaçlar bulunur: Yemek ve içmek. Bunu emniyet ve güvenlik ihtiyacı izler; bunu da sevgi ve aidiyet ihtiyacı ve nihayet kendine saygı ve kendini gerçekleştirme ihtiyacı takip eder. En üst noktada, Maslow’un tabiri ile yücelik (Transzendenz) bulunur: Yücelik kendini gerçekleştirmeyi de aşar. Bu durumda onun, din ile ilişkisi söz konusudur. Maslow’a göre hakikat ve tabiatla daha yakın ilişki, kendini gerçekleştirmiş insan için karakteristik bir niteliktir. Böyle bir insan, çatışmaların üstesinden gelir ve güvensizliği aşar; ayrıca kendini ve başkalarını kabul eder; kendiliğindenlik ve yaratıcılık gösterir; toplumsal ilişkilerde sorun çözmeye yönelik bir yaklaşımı sergiler. Bu tür insanların pek çoğu, zirve deneyimlere sahiptir.”¹⁶

Görüldüğü üzere dini inanç ve insan psikolojisi arasında güçlü bir etkileşim yaşanmakta, inancı güçlü olanlar, kendisiyle barışık ve mutlu bireyler haline gelmektedirler. Kendi davranışlarının farkında olan ve kendini anlayabilen insan hem kendi iç yaşantısında hem de toplumsal yaşamında oldukça başarılı ve etkili olmaktadır.

“Psikoloji insan davranışlarının bilimi olduğundan, bireyin değişik türden davranışlarını inceler ve ilgilenen bireye, kendi davranışlarını daha iyi anlayabilme olanağı verir. Böylece birey, kendi davranışlarının nedenleri konusunda daha bilinçli bir insan olur. Bu şekilde bilinçlenmiş bir eş, ana-baba, öğretmen, yönetici veya işveren daha sağlıklı davranma olanağına sahiptir.”¹⁷ Bunula beraber, kendini tanıyan ve kendiyle barışık insan yüce varlıkla ve onun gönderdikleriyle de barışıktır. Şuurludur ve başına gelen her türlü olumlu veya olumsuz olayları hayra yorumarak değerlendirir, iç sükûneti vardır.

Bütün yorumlarda, dini inanç ve değerlerle ruhi haller arasındaki bu karşılıklı etkileşimi hesaba katmak gerekir. Dinden gelen şeyle ruhiyattan gelen şeyi ayırtırmak için, kişilerin başvurdukları objektif dini, göz önünde bulundurmak gerekecektir.

¹⁶ Nils G. Holm, *Din Psikolojisine Giriş*, Çev. Abdulkerim Bahadır, İnsan Yay., İstanbul, 2004, s.117

¹⁷ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 24

Hökelekli'ye göre, felsefi veya etnolojik mahiyetteki hükümlerden kurtulmak için şu hususların da göz önünde bulundurulması gerekir: Önce dini davranışın güdüler ve niyetleri tahlil edilir ve bunlar onu yaşayan kişinin çevresi olan dünya içerisine yerleştirir, bunun üzerine psikolog kendi kanaatlerini de yerleştirir. Aynı zamanda dini davranış, dini referanslar sistemi içerisine de yerleştirilir. Böylece dinin kendi objektif bakış açısı ile onu kendi içinde yaşayan kişinin sübjektif bakış açısı bir bütün olarak ele alınmak suretiyle yeterli bir açıklama ortaya konmuş olur.¹⁸

Din, “insan” ın kendisi dışındaki bir güce inanmasına işaret eder. Birey bu inanç sayesinde duygusal ihtiyaçlarının tatmin olmasını ve yaşamının istikrar kazanmasını ister. Din, kendini kültür içinde gösterdiği şekliyle sembolik bir sistem, sosyal kurum ve sübjektif hayattan ibarettir. Din, var oluş konusunu da genel mahiyette kavramlar dile getiren, insanda güçlü motivasyonlar ve ruhsal eğilimler uyandıracak düzeyde etkili olan semboller sistemidir. Din, doğaüstü, kutsal ve ahlaki öğeler taşıyan, çeşitli ayin, uygulama, değer ve kurumlara sahip inançlar bütünüdür.¹⁹

Birçok bilim adamı, psikoloji ve sosyal bilimler alanında çalışmalar yapan araştırmacılar kendilerince din tanımları yapmışlar, dinin farklı yönlerine vurgu yapmışlardır. Bütün tanımların bir bakıma ortak noktası, Allah ile insan arasında kurulan manevi iletişimin zemini, mekânı ve rehberi olduğu söylenebilir.

“Psikolojik bir tarifle din, insanın insanüstü bir kudret karşısındaki inanma, sığınma ve bağlanma duygularıyla, ilham, dua ve tapma gibi çok çeşitli iç yaşayışlarının ve bunların tezahürlerinin bütünüdür.”²⁰ İç yaşayış inanma ve kalben teslim olmayı, bunların tezahürleri de ibadet, dua vb. hayatın bütün noktalarını kuşatan ve görülen davranışlarını temsil eder. Din, yön tayin edici ve yol göstericidir. İnsan davranışlarının esası hakkında bizlere ip ucu verir.

“İnancı insan hayatında önemli ve değerli kılan şey, inanmanın, inanca konu olan hususta bir vaziyet almayı yani bir tutum takınmayı gerektirmesidir. Zira tutumların temel öğelerinden biri olan zihinsel unsur, bilgi, kanaat ve inançlardan

¹⁸ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2010, s. 64-69

¹⁹ Karaca, *Din Psikolojisi*, s.73

²⁰ Hâbil Şentürk, *Din Psikolojisine Giriş*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010, s.63

oluşmaktadır. Tutum konusu ile ilgili bilgi, inanç ve kanaatler değiştiğinde, tutumlar da değişmektedir. Tutumlar ise insan davranışlarını belirleyen en önemli iç faktörlerdir. İnsanların davranışlarını önceden kestirebilmek için, onların tutumlarını bilmek gerekir. İnsanların davranışlarını belli bir istikamete yönlendirebilmek için de, önce onların tutumlarını değiştirmek gerekir. Bütün bunlar ise varıp inanca dayanmaktadır. Bu sebeple inanç, insanı belli hedeflere ulaşmak üzere davranışa yönlendiren en önemli etmendir. Hiçbir şeye inanmayan kişi, kendisine enerji sağlayan motor gücü kaybetmiş demektir. İnanç, insanın kendisi ve bütün kainat üzerinde hakimiyetini kabul ettiği, duyular üstü, yüce kudret ve kuvvet sahibi bir varlık ve bu varlıkla insan arasındaki ilişkileri düzenleyen bir takım esaslarla ilgili ise, buna dini inanç denir. Burada inanca konu olan şeylerin tahkiki imkânsızdır. Çünkü bunlar tabiatüstü bir gerçekliğe sahiptir.”²¹

Bir düşünceye gönülden bağlı olanın, o düşüncenin gerçek olup olmadığına bakmadan inanmasına, inanç yerine, “mit” karşılığı olarak “inaniş” demek daha doğrudur. Soyut bir kavrama, beş duyu ile algılamadan akıl yürütme ile inanmaya “inanç” demek daha doğru olacaktır. İnsanın bağlandığı şeyin gerçekten var olup olmadığına veya ahlaken uygun olup olmadığına bakmadan inanması, taklidi bir inaniş ifade eder. Mantık yürütme sonunda onaylanıp, gönülden doğrulanan fikirler, inanca dönüştüklerinde daha kalıcı bir temel dayanağa sahip olurlar. İnandığı şeyin gerçek olup olmadığı şüphesini taşıyan kişi, iç onay olmadığı için psikolojik dinamikte beklenen sonucu elde edemez. Özgür irade ile onaylanmayan inanişler çoğu zaman geçicidirler.²²

Ok, Fowler’ın İnanç Gelişim Aşamaları teorisini hareket noktası olarak aldığı ve inancın hayat boyu gelişimini işlediği çalışmasında inanç kavramına daha geniş bir anlam biçmiş ve inancın tek bir dine hapsedilmesinin konunun anlaşılmasını zorlaştıracağını belirtmiştir. O’na göre inanç, tek dine özgü amentü tekrarlarından ve doktrinsel tanımlardan ayrı tutulmazsa, duyarlı ve sorumluluk duygusuna sahip; fakat bir düşünce sisteminde yer almayı tercih etmeyen bireyler, muhtemelen “inançsız” olarak nitelendirilmek suretiyle dışlanmak durumunda kalabilir. Eğer

²¹ Hüseyin Certel, *Din Psikolojisi*, Tuğra Ofset, Isparta, 2011, s.100-102

²² Nevzat Tarhan, *İnanç Psikolojisi*, Timaş Yay., İstanbul, 2009, s. 19

inanç, diğerine güven duyma, değer verme ve aşkın bir güç merkezine bağlanma olarak anlaşılırsa o zaman inanç meselesi (ve dinsel inanç olanağı) tekrar canlılık ve açıklık kazanmış olur.²³

Son yıllarda yapılan araştırmalar, halk arasında da bilinen, plasebo yani “yalancı ilaç etkisi” nin biyolojik temeli olduğunu ortaya koymuştur. Hastanın ilacın faydalı olacağına inanması, doktorun o ilaca güvenmesi ve kırmızı büyük hapların küçük beyaz haplardan daha etkili olmasının psikolojik temellere dayandığı, yapılan araştırmalarda gün yüzüne çıkmıştır. Ayrıca, “inanç etkisi” olarak tanımlanan durumların, dünyevi olaylarla ilgili beklenti etkisi olduğu bilinmektedir. Araştırmacılar bir kimsenin inancının gerçek olduğuna mantıken güvenmesinin, plasebo etkisini daha da güçlendireceğini tahmin etmektedirler. İlaçların neredeyse ruhu etkilediğinden bahsedilirken, mantıklı düşüncenin de göz ardı edilmemesi gerektiğinin altı çizilmektedir. Din, sadece kendilerine yardımcı olacağına inananlara fayda sağlamaktadır. Bu durum, plasebo etkisinin de doğru Tanrı inancı olan kişilerde daha olumlu etkileri olduğunu ortaya koymaktadır.²⁴

İnsanoğlunu bilen, duyan, yardım eden, her şeye gücü yeten, her şeyin anahtarı ve gücü elinde olan bir yaratıcı var denildiği zaman, beyinde mutlulukla ilgili alan aktif hale geçer, serotonin ve endorfin gibi mutlulukla ilgili kimyasallar salgılanırken, stres hormonu salgısı azalır. Bu faaliyet inanç konusunda beyinde genetik bir tanımlama olduğunu, beynin bu konuyla ilgili protein ürettiğini ve bu duygunun biyolojik temeli olduğunu göstermektedir.²⁵

İnanç ve ibadetlerin gereklerini yerine getiren ve böylelikle kutsalla ilişki kurduğuna inanan bireylerin aynı zamanda davranışlarında ve toplumsal ilişkilerinde pozitif bir yönelime sahip olmaları beklenir. Yani kişinin kutsal alanla pozitif ilişki kurması, çevresi ile de aynı paralelde ilişkiler geliştirmesi daha muhtemeldir. Bu yönelim kişiyi daha iyi bir insan yapar ve ona toplum için yararlı olma motivasyonu sağlar. Böylece kişi kendisini değerli görür. Bu değerli olma duygusu ona ruhsal

²³ Üzeyir Ok, *İnanç Psikolojisi*, İlahiyat Yay., Ankara, 2007, s. 271

²⁴ Tarhan, *İnanç Psikolojisi*, s.64

²⁵ Nevzat Tarhan, *Toplum Psikolojisi*, Timaş Yay., İstanbul, 2010, s.61-62

tatmin sağlar ki, zaten psikolojinin hedefi de insanların psikolojik tatmin sağlayarak mutlu olmalarıdır.²⁶

Yukarıdaki izahlarda da belirtildiği gibi insan inandığı değerlere paralel bir yaşam sürdürürse aynı zamanda ruh sağlığını da korumuş olur. Toplumda bir statü sahibi olmanın getirdiği bir takım sorumluluklar ve yükümlülükler vardır. Kişi bulunduğu statü veya statülerin hakkını verdiği ve bu statüleri içselleştirdiği sürece kendisiyle ve toplumla barışık bir yaşam sürer. Ruhsal dengesi sağlıklı olur. Manevi bir statü olarak tanımlanabilecek olan dindarlık ve dinimizce Müslüman olmanın da beraberinde getirdiği zihinsel ve davranışsal süreçleri vardır. Dini inancın zihinsel süreçlerden günlük hayata yansımış hali de dindar davranışları olarak tanımlanır ve ibadetlerde bu davranışların bir parçasıdır. Kişi inandığı ölçüde inancını davranışlarına yansıtır. Buradan da gönül rahatlığı olarak adlandırılacak ruhsal dinginliği ve mutluluğu hisseder. Ancak inandığı veya inandığını belirttiği halde, inancını davranışlara dönüştürmeyen / dönüştüremeyen insanlarda ruhsal bunalım ve stres dediğimiz gerginlikler, iç çatışmalar yaşanabilir. Stresin bir diğer tanımının da inanıp ve yapmaya niyetlenip gayrette bulunulmadığı zaman vücutta biriken enerji olduğu ve fiile dönüşmemiş inançlar ve kararlar yığını olarak düşünülürse fiile dönüştürülememiş inanışlar kişiyi strese sokacaktır.

Sonuç olarak, dinin ve dini inancın insan yaşamındaki etkisi oldukça fazladır. İnsan ve insana ait sorun ve sıkıntılar, inanç ve din faktörleri yok sayılarak sadece popüler bilimle açıklanamaz. Her ne kadar birtakım bilim adamları dinin varlığını kabul etmeseler ve onu insan yaşamından çıkarmaya çalışmışlarsa da bunda başarılı oldukları söylenemez. Günümüzde Amerika’ da ve birçok Avrupa ülkelerinde dinin insan ve toplum yaşamında etkisi ve katkısının varlığı kabul edilmiş, psikoterapi teknikleri gibi ruhsal sağaltımı sağlayan ve ruhun yarasına şifa arayan yöntemlerin tek başına dini anlayıştan soyutlanarak düşünülemeyeceği anlaşılmıştır. İnsanları anlama ve yorumlamada, sorunlarına çözüm bulma ve gerçekçi tedavi yöntemleri sunmada, kişinin yaşadığı kültürün iyi bilinmesi ve saygı duyulmasıyla, kişinin dini inancının da varlığının kabul edilmesi ve bu çerçevede yaklaşılmasıyla fayda sağlanabileceği anlaşılmaktadır.

²⁶ Uğur Canbolat, *Psikoloji Sohbetleri*, Timaş Yay., İstanbul, 2010, s. 169

3.Aile

Aile, evlilik ve kan bağına dayanan; karı, koca, çocuklar ve kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplumun en küçük yapı taşıdır. Anne, baba ve çocukların oluşturduğu tabii bir sosyal gruptur, toplumun en temel kurumlarından. Evlilik ise, “kurumsallaşmış bir yol, bir ilişkiler sistemi, bir kadınla bir erkeği ‘karı-koca’ olarak birbirine bağlayan, doğacak çocuklara belli bir statü sağlayan, toplumsal yönden devletin kontrol etme hak ve yetkisi bulunan yasal bir ilişki biçimidir. Eşlerin ve çocukların hak ve yükümlülükleri yasalarla olduğu kadar, toplumsal kurallar, gelenekler, inançlarla da belirlenmiştir.”²⁷

Aile, evlenme, kan ve evlatlık edinme bağlarıyla birbirine bağlanmış, aynı evde oturan, aynı geliri paylaşan ve ana, baba, kardeş ve evlat gibi oynadıkları çeşitli roller çerçevesinde birbirleri üzerinde etkiler yapan ve belirli bir görgüyü oluşturup kuşaktan kuşağa geçiren bir topluluktur.²⁸ Başka bir tanımda ise; “Aile; doğum, evlilik ve süt bağı ile birbirine bağlı bulunan fertlerin meydana getirdiği sosyal bir kurumdur.”²⁹

İnsan tek başına yaşayamaz. Sosyal bir hayattan söz edebilmek için birden fazla insana ihtiyaç vardır. Toplumun çekirdeğini oluşturan aile, anne, baba ve çocuklardan oluşur. Dedeler, nineler, teyzeler, dayılar, amcalar, halalar ve onların çocuklarıyla daha da genişler. Sağlıklı bir toplum için aile bağlarının güçlü olması gerekir.

3.1.Aile ve Toplum

Aile tüm zamanlarda ve mekânlarda var olmuş bir kurumdur. Yapılan, hemen hemen bütün tanımlarda, aile, toplumun temeli, çekirdeği olarak tanımlanır. Aile kurumunun sağlıklı işlemesi toplumların varlığı ve devamı için çok önemlidir.³⁰

Toplumun en küçük birimi olarak kabul edilen ailenin insan yaşamında vaz geçilmez bir önemi vardır. İnsanın ihtiyaçlarını karşılayabileceği doğal yer, kendi ailesidir. Bireyin yaşamında doyum sağlaması, insanî fonksiyonlarını etkili bir şekilde

²⁷ İbrahim Ethem Özgüven, *Evlilik ve Aile Terapisi*, PDREM Yay., Ankara, 2000, s.25

²⁸ Rezan Şahinkaya, *Aile İlişkileri*, Kardeş Mat., Ankara, 1981, s.9

²⁹ Hayrettin Karaman, *İslam’da Kadın ve Aile*, Ensar Neş., İstanbul, 2006, s.59

³⁰ Ensar Çetin, *Gündelik Hayat Sosyolojisi*, Rağbet Yay., İstanbul, 2013, s.225-226

yerine getirmesi ve yaşadığı topluma uygun bir kişi olarak yetişmesi önce aile çevresinde sağlanır.³¹

Aile, insanlık tarihi boyunca var olagelmış ve her türlü değişimler karşısında kendisini korumuştur. Bütün kadim kültür ve medeniyetlerde, hukuk sistemlerinde ve özellikle dinlerde sosyal hayatın, birliğin ve bütünlüğün simgesi olmuştur.

Toplumların temeli olan aile, tarih öncesi çağlardan bu yana, toplumsal birliğin ve bütünlüğün temel unsuru olmuştur. Zaman içinde genel olarak ailenin tanımı ve toplumları koruyucu fonksiyonları değişmemiş, ancak üyelerinde ve üyelerin görevlerinde bazı değişimler olmuştur. Endüstri devriminden önce yaygın olan geniş aile türünden, endüstri devrimi sonrasında ortaya çıkan ve yalnızca anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile yapısına geçilmiştir.

Aile, ister çekirdek, ister geniş olsun, içinde yaş, cinsiyet, makam, rol, yetki ve sorumluluk bakımından birbirinden ayrılan az ya da çok sayıda insanın birlikte yer aldığı ve ortak bir hayat alanını paylaştığı insan topluluğudur. Bu birliktelik, karşılıklı ilişki ve etkileşimlerin oluşturduğu bir sistem olarak varlığını sürdürür. Bu yüzden ailenin özel bir içyapısı ve kendine özgü işleyişi vardır. Dışta toplumun kültürü, yasaları, gelenekleri, inanç ve değer yargıları, içte ise aile bireylerinin ortak amacı, kuralları ve beklentileri bu yapı ve işleyişin gerçekleşmesinde önemli rol oynar. Böylece her aile toplumun küçük bir birimi olduğu kadar, kendine özel ayrı bir kimliği de vardır.³²

Sosyal bir varlık olan insan için toplumsal hayat ne kadar önemli ise, bir toplum için de o toplumun temel taşıını teşkil eden aile o kadar önemlidir. Aile bu niteliği ile toplumlarda kültürel kimliğin, insani değerlerin ve tarihi sürekliliğin koruyucusu ve aktarıcısı olan evrensel bir kurumdur. Aile kurumu, aynı zamanda niteliği ve işlevleri açısından toplumda alternatifi olmayan bir kurumdur.³³

Aile diğer kurumlarla karşılaştırıldığında gerçekten toplumsal yönü daha ağırlıkta olan bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun bu özelliği eskiden beri

³¹ Serap Nazlı, *Aile Danışmanlığı*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2003, s.16

³² Hayati Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, DEM Yay., İstanbul, 2009, s.173

³³ Kerim Buladı, *İslam Işığında Ailede Huzurlu Yaşam*, Hayat Yay., İstanbul, 2013, s.61

pek çok sosyal bilimcinin dikkatini çekmiş ve birçoğu bu nedenle aileyi topluma, toplumu da aileye indirgeme eğiliminde olmuşlardır. Örneğin Le Playciler göre aile sadece toplumun bir küçük parçası değil, hemen pek çok özelliğini taşıyan bir parçasıdır. Bu anlamda Le Play mikro-sosyal çevre biçiminde toplumun en küçük ünitesi olarak aileyi, küçük bir toplum kabul etmektedir. Bu açıdan bakıldığında ailenin sosyal örgütlenmenin temel birimlerinden biri, hatta toplumun temel taşı olduğu bir gerçektir.

Bu özellikleri bünyesinde barındıran aile, bütün dünyada en uyumlu birincil kümedir. Birey aile sayesinde toplumsal bir aktör haline dönüşür ve bu şekilde aile, toplumun küçük bir minyatürü niteliğini taşır.³⁴ Bu nedenle ailede yaşanacak sorunlar ve çalkantılar topluma ve toplumsal işleyişe tesir edecektir.

Görüldüğü gibi çeşitli fonksiyonları ve içyapısına göre toplumla olan ilişkisi bakımından birçok tanımı olan aile, ana-baba, çocuklar ve bazı kültürlerde yakın akrabalarından teşekkül eden, aralarında karşılıklı ilişki ve etkileşmenin bulunduğu bir birliktir. Bu birliğin değişik toplumlara göre çeşitli biçimleri olmasına rağmen, genel olarak ailenin biyolojik, duygusal, ahlaki, ekonomik ve hukuki cepheleri mevcuttur.

Ailenin toplumun devamlılığına katkısını belirten Doğan; “Huzur ve güven içinde bir toplum hayatının varlığı için, toplum binasının sağlam ve sarsılmaz ailelerden oluşması zaruridir. Çünkü aile, toplumu meydana getiren asıldır. Bu temel unsur, ne kadar sağlam ve güven içinde olursa, böyle ailelerden meydana gelen toplum da o kadar sağlam ve huzurlu olur. Bu bakımdan ailenin dayandığı temel esasların iyi bilinmesi ve bunların varlığının korunması da zaruridir. Hayatın değerini bilen her insan, aile yuvasının, aile fertleri için, huzur, güven, yardımlaşma, sevgi, şefkat ve merhamet dolu mukaddes bir müessese, insanı saadete ulaştıran bir hayat mektebi olduğunu (olması gerektiğini) de bilir.” diyerek toplumun devamı ve huzuru açısından aile bireylerine düşen görevlerin önemini vurgulamıştır.³⁵

³⁴ Mehmet Birekul, “*Aile – Toplum İlişkisi*”, Mustafa Aydın (Ed.), Sistematik Aile Sosyolojisi, Çizgi Kitabevi, Konya, 2013, s.271-273

³⁵ Lütfi Doğan, *Toplumun Temelini Sarsan Belli Başlı Problemler (Huzur ve Saadetin Esasları)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2012, s.53

3.2.Aile ve İnsan

Ailenin toplumun genel işleyişine etkilerinin yanı sıra insanı etkileyen ve insandan etkilenen yönü de vardır. Kişinin birçok biyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılandığı, huzur bulduğu veya verdiği, sosyal ilişkilerin ilk öğrenildiği yer olmasından dolayı kişisel etkileşim ve iletişimlerin gerçekleştiği ve psikolojik faktörlerin fazlaca etkili olduğu bir özel yaşam alanıdır.

Aile, insanın davranışlarının ve şuuraltının derinden etkilendiği ve eğitildiği, aile fertlerinin hayatları boyunca birçok şey öğrendiği ve hayata hazırlandığı bir informal eğitim kurumudur. Aynı zamanda, dünyaya gözlerini yeni açan ve saf fitrat üzere doğan çocuğa hem kişisel hem de kültürel yönden kimlik ve kişilik kazandıran bir yuvadır. İnsanların şahsiyet kazanmaları bir şekilde aile eğitimi marifetiyle oluşmaktadır. Kazandırdıkları şahsiyet özellikleri mensubu bulundukları toplumun karakteristik özellikleri ile paralellik arz etmesi nedeniyle aileler toplumların kültürel aktarımının en etkili olduğu kurumlardır. Bundan dolayıdır ki, aile ve ailevi değerler hem kişisel açıdan hem de toplumsal açıdan oldukça önemlidir.

Aile kurumu, bir kadın ve bir erkeğin evlenmesiyle kurulur. Evlilik; iki ayrı dünyanın tek bir çatı altında kaynaşmasıdır. Aynı çatı altında bir araya gelen kişiler için hem psikolojik, hem fizyolojik hem de sosyal anlamda mutlu ve sağlıklı bir dünya kurabilmektir.³⁶ Ülkemizde evlilik Medenî Kanun ile düzenlenmiştir. Evlilik nikâhla gerçekleşir. Nikâh, tanıkların önünde yapılan resmî evlilik sözleşmesidir. Yasalarımıza göre Türkiye’de erkekler ve kadınlar, aynı anda yalnızca bir kişiyle evli olabilirler.

Aile denince genellikle aynı evde oturan anne ve baba ile varsa onların evlenmemiş çocukları anlaşılır. Bu tip aileye "çekirdek aile" denir. Çekirdek ailedeki çocukların evlenmesiyle de yeni bir çekirdek aile ortaya çıkar. Ama aile sözcüğünün bundan daha geniş anlamı da vardır. Daha çok sayıda akrabadan oluşan birimi, hatta bir soyu ya da sülaleyi tanımlamak için de aile sözcüğü kullanılmaktadır.³⁷

³⁶ Yasemin Yalçın Aktosun, *Evli misiniz, Eşli misiniz?*, Timaş Yay., İstanbul, 2007, s.49

³⁷ Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz.: Mustafa Aydın (Ed.), *Sistemik Aile Sosyolojisi*, Çizgi Kitabevi, Konya 2013

Aile, bireyin yaşamında çok önemli bir yer tutan beslenme, bakım, güvenlik, sevgi ihtiyacı, duygusal doyum, psikolojik olgunlaşma, eğitim, kültürel ve manevi değerleri kazanma, sağlık gibi temel ihtiyaçların birincil elden karşılandığı alternatifi olmayan psikososyal bir ortamdır.

Aile ortamı, psikososyal yönden insanların en çok etkileşimde bulunduğu yerdir. Aile içi ilişkiler ve yaşantılar; bireyin özgüven sağlamasına, toplumla sağlıklı ilişkiler geliştirmesine, kendine ve diğer bireylere sevgi ve saygı duymasına, kimlik kazanmasına, kişilik gelişimine, sosyal beceriler geliştirmesine ve toplumsal yaşamın getirdiklerine uyum sağlama sürecine katkı sağlar. Aynı zamanda bireyin psikolojik açıdan olgunlaşması ve sorumluluk sahibi olmasında da önemli işlevleri vardır.

Aile yaşantısında bireyler birbirinden etkilenir. Bu, vücutta bulunan organların, işlevleri ve etkileşimleri gibidir. Vücudu oluşturan organların birinde meydana gelen terslik veya sıkıntı, diğer organların da çalışmasını, düzenini ve görevlerini etkiler. Ailenin kendi içinde etkileşen bir sistem olması, bu sistemi oluşturan bireylerin bir takım kurallara uyması zorunluluğunu beraberinde getirir. Aile sisteminin düzgün bir şekilde işleyebilmesi ve sürekliliğini devam ettirebilmesi, aileyi oluşturan bireylerin aile olgusuna ve anlayışına bağlı hareket etmesini gerektirir.

Aile bireylerinin birinde çıkan pürüz ve sıkıntı doğal olarak birbirine kan ve gönül bağıyla bağlı olan diğer aile bireyine veya bireylerine de yansımaktır. Dolayısıyla aile çatısı altındaki her birey kurallara uymak, karşılıklı olarak rolleri üstlenmek ve mevcut yetkileri paylaşmak durumundadır.

İnsan vücudundaki organlar gibi ailede denge ve uyum hali hayati önem taşımaktadır. Aile bireylerinin etkileşim ve iletişimlerdeki problemler, yaşanan anlaşmazlıklar, rollerdeki karmaşa, yetkilerin yersiz, yanlış ve orantısız kullanılması, kuralların çiğnenmesi, rollerin tanımındaki sapmalar ve karşılıklı saygı anlayışının yok olması yerleşik dengeyi bozacaktır.

3.3.Ailenin Fonksiyonları

Milletin sağlıklı olması, fonksiyonunu gereğine uygun eda etmesi ve geleceğe ümitle bakabilmesi ailenin sağlıklı kurulması ve işlemesine bağlıdır. Ailenin hafife

alınması, fonksiyonunu eda edememesi veya yanlış uygulamaların mekânı olması durumunda bir milletin kederine kastedilmiş olur.³⁸

Aile karşıt cinsten iki yetişkin kişinin yasal ve törel bağlara uyarak kurdukları biyolojik, psikolojik ve sosyolojik işlevleri olan bir kurumdur. Aile, bu yapısı ile bireyin ve toplumun ihtiyaçları olan cinsellik, üreme, korunma ve barınma, sevmeye sevilme ve sevgiyi paylaşma, bağımlı ve bağımsız olma, ait olma, statü edinme, güven, kendini gerçekleştirme, çocukların bakımı ve eğitimi, toplumsal töre ve ideallerle, kazanılan mal ve mülkün yeni kuşaklara aktarılması gibi birçok işlevleri yerine getirmekte ve bireyin biyolojik, psikolojik ve sosyal birçok ihtiyaçlarına cevap vermektedir.

Ailede, karı koca yasal evlenme yoluyla, ana baba ve çocuklar ise kan bağı ile birbirlerine bağlıdırlar. Aile üyeleri birlikte aynı çatı altında yaşarlar, sorumluluklarını iş bölümü halinde yerine getirirler ve gelirlerini paylaşırlar, duygusal bağlarla birbirlerine bağlıdırlar.³⁹

İki insan, birlikte olmaya başladıkları andan itibaren, daha önceki yaşam biçimlerini (zamanı, mekânı, vb. paylaşmaya ilişkin birtakım durumlarda) değiştirmeye ve yeni etkileşim biçimlerini denemeye başlamaktadır. Bu etkileşim biçiminin tutması oranında, bir çift, yani iki kişilik bir psikolojik sistem oluşabilmektedir.⁴⁰ Bu sistemde, ilişkiler karşılıklı saygı ve sevgi çerçevesinde gerçekleşmekte, aile içi görev ve sorumluluklar doğru bir şekilde paylaşıp halledilmektedir. Ailenin tam anlamıyla fonksiyonlarını yerine getirdiği bu tip ailelerde psikolojik doyum üst seviyededir. Çatışma ve anlaşmazlıklar en düşük seviyede yaşanmakta, yaşanan sorunlar da aile fertleri tarafından büyütülmeden olgunlukla ve yapıcı bir tarzda çözülmektedir. Ailenin fonksiyonlarını tam anlamıyla yerine getirebilmesi bir bakıma psikolojik etkileşim ve iletişim biçiminin tutmasına, yani eşlerin anlaşmasına ve eşler arasındaki sevgi bağlarının güçlü olmasına bağlıdır.

Ailenin fonksiyonları ile alakalı birçok görüş belirtilmiş ve birbirine benzer yorumlar yapılmıştır. Ailenin fonksiyonlarına dair yapılan yorum ve araştırmalara

³⁸ Abdülhakim Yüce, *Dünya ve Ahirete Bakan Yönleriyle Bizim Yuvamız*, Işık Yay., İstanbul, 2013, s.25

³⁹ Özgüven, *Evlilik ve Aile Terapisi*, s.25

⁴⁰ Aydan Gülerce, *Türkiye’de Ailelerin Psikolojik Örüntüleri*, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul 1996, s.14

bakıldığında; ailede sevgi bağlarının güçlü olması ve sağlıklı iletişim kanallarına sahip olması; toplumun ve bireyin aileden beklediği fonksiyonlarını tam anlamıyla, ihmale yer vermeksizin yerine getirmesinde oldukça etkili olduğu görülmektedir.

Bugün ülkemizde ve diğer ülkelerde ailenin belli başlı şu işlevleri vardır:

- Çocukların fizyolojik gereksinimlerini karşılamak (yedirmek, yatırmak, giydirmek),
- Kişiliklerin oluşumlarına hizmet etmek ve çocukların ilerde toplum hayatında başarılı birer kimse olmaları için çaba harcamak,
- Aile içinde yetişkin kimselerin psikolojik gereksinimlerini karşılamak.

Hemen hemen bütün aileler çocuklarını yedirmek, giydirmek ve barındırmakla görevli olduklarını kabul ettikleri halde onların kişiliklerinin oluşumundaki büyük rollerinden pek çokları habersizdirler.⁴¹

Ailenin hem bireye bakan ve bireyin kendisini ilgilendiren psikolojik yönleri ve fonksiyonları ile birlikte topluma, toplumsal hayatın devamı ve korunmasına yönelik fonksiyonları vardır. Maslow' un gereksinimler hiyerarşisinde geçen kademeli ihtiyaçlar basamaklarının gerçekleştirilmesi ve giderilmesinin temelinde aile faktörü rahatlıkla görülebilir.⁴² Temel güven ve fizyolojik ihtiyaçların giderilmesinden, mensubiyet duygusuna ve sevgi ihtiyacına kadar birçok ihtiyacın giderildiği, mutlu bireylerin oluşması ve bireylerin kendilerini gerçekleştirmelerinin sağlandığı başlangıç noktası ailedir.

Aile her şeyden önce eşlerin duygusal ve cinsel ihtiyaçlarının yasal ve meşru yollardan karşılandığı bir birliktir. Sevgi, bağlanma, korunma, güvenme, psikolojik destek gibi her insanın en temel ihtiyaçları en iyi şekilde aile bünyesinde karşılanır. Gerek eşler arası, gerekse ana baba ve çocuk arasındaki ilişkilerin duygusal yönden tatmin ediciliği, bir yanda aile üyelerinin ruhsal sağlığı ve gelişimini güvence altına alırken, diğer yandan ailenin birliği ve devamlılığı için çok güçlü bir dayanak oluşturur.⁴³

⁴¹ Şahinkaya, *Aile İlişkileri*, s.7

⁴² Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz; Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011

⁴³ Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, s.175

Ailenin önemi ve değeri, üstlenmiş olduğu sorumluluklar ve genel kabul gören fonksiyonlarını yerine getirmesiyle belirlenmektedir. 1950'li yıllarda Murdock tarafından dünya genelinde iki yüz elli toplumdan alınan verilerle bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmanın sonucunda öncelikle ailenin, özelde de çekirdek ailenin evrensel bir kurum olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada çekirdek ailenin özellikle batılı toplumlarda baskın aile türü olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, ailenin birçok işlevi bulunsada, özellikle çekirdek ailenin cinsel ihtiyaçların karşılanması, ekonomik işbirliğinin sağlanması, üreme ve çoğalmaya uygun bir ortamının sağlanması, çocukların bakım ve eğitimlerinin gerçekleştirilmesi şeklinde dört temel ve ortak işlevinin bulunduğu saptanmıştır.⁴⁴ Murdock, temel aile yapısı olarak kabul ettiği çekirdek ailenin yukarıda bahsedildiği gibi dört temel işlevi olduğunu belirtmekte ve aile dışında bu görevleri yerine getirebilecek başka bir kurum olmadığını savunmaktadır.

Ailenin toplum üzerindeki etkilerini “ailenin toplumsal işlevleri” olarak niteleyen Birekul, ailenin fonksiyonlarını dört başlıkta toplamıştır. Bunlar; sosyalizasyonu gerçekleştirmesi, sosyal kontrol ve denetleme görevi yapması, toplumsal kişilik oluşumunu sağlaması ve bir sosyal güvenlik sistemi görevi yerine getirmesidir.⁴⁵

3.3.1.Neslin Devamı ve Fizyolojik İhtiyaçlar

Aile, eşler arasındaki cinsel ilişkinin toplum değerlerine ve ahlak kurallarına uygun olarak sürdürülmesini, böylece cinsel güdülerin meşru yoldan doyurulmasını sağlar. Aile bu işlevi ile aynı zamanda topluma yeni üyeler kazandırır. Ailede meşru yoldan dünyaya gelen sağlıklı çocuklar, neslin ve toplumun devamını sağlar. Bu işlev bütün aile tipleri için ortak bir işlevdir. Bütün toplumlarda neslin devamını sağlayacak çocukların doğması ve bu çocuklara bakımın verilmesi ancak düzgün aile yapısı içerisinde gerçekleşir.⁴⁶ Neslin devamına dinimiz ve toplumumuz oldukça önem vermiştir. Neslin devamının ancak meşru yollarla yani evlilikle sağlanabileceğini

⁴⁴ Çınar Yenilmez, *Aile Yapısı ve İlişkileri*, Anadolu Üniversitesi Yay., ts., No:2542, s.10

⁴⁵ Birekul, *Aile – Toplum İlişkisi*, s.274

⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kerim Buladı, *İslam Işığında Huzurlu Yaşam*, Hayat Yay., İstanbul, 2013

bildiren bütün semavi dinler toplumları bu noktaya yönlendirmişlerdir. Toplumlar içselleştirdikleri bu dini emirleri aynı zamanda kültürel bir kural haline getirmişler, aileler bu şekilde nesillerin devamını sağlamışlardır. Her türlü fizyolojik ihtiyacın meşru dairede giderilebileceğini öğütleyen İslam dini birçok ayet ve hadislerle evliliği teşvik etmiş, evlilik dışı yolları kesinlikle yasaklamıştır.

3.3.2. Sosyal Kontrol ve Koruma

Ailenin diğer işlevlerine de bağlı olarak genel toplumsal çerçevede toplumu kontrol ve onu yeniden üretme işlevi aile toplum ilişkisi bağlamında önem taşımaktadır. Her ne kadar aile de toplumun bir parçası olarak onun baskısı altında ise de, aile geri dönüşlü olarak toplumsal kontrolün en önemli mekanizmalarından biridir. Aile, fert ile toplum arasındaki bağı kuran yegâne sosyal organizasyondur. Toplumun ihtiyaçları tatmin edilmedikçe, eğitim, ekonomi, sağlık vb. imkânlar sağlanmadıkça ve formal kurallara uyum sağlamadıkça toplum devam etmeyecektir.

Kişileri doğumlarından itibaren saran aile birliği, toplumun devamını sağlayacak fertleri bakıp büyüten ve onları koruyan birlik olarak son derece önemlidir. Durkheim, intiharları konu alan çalışmasında aile ortamı içinde bulunan kişilerin diğerlerine oranla yüzde elli daha az intihar riski taşıdıklarını belirtirken ailenin bireyleri toplumsal uyumsuzluktan kurtardığını vurgulamaktadır.

Fertlerini sosyal zararlardan koruyan ve insanı geliştirmek, toplumu iyileştirmek amaçlarını güden aile; bu sebeple sosyal ahengin oluşturulduğu ve geliştirildiği yerdir. Bu açıdan bakıldığında aile-toplum ilişkisi bağlamında ailenin en önemli fonksiyonlarından biri toplumsal kontrol ve koruma işlevidir. Etkileşim içindeki bireyler yaşadıkları toplumda, huzurun ve dayanışmanın sağlanabilmesi, dolayısıyla mevcut toplumsal düzenin sürdürülebilmesi için bir takım kurallara uymak zorundadırlar. Dengeli bir aile ortamı çocuk ve diğer aile bireyleri için koruyucu ve kontrolü sağlayıcı bir merkezdir. Zira araştırmalar başta boşanma olmak üzere bazı nedenlerden dolayı sağlıklı bir ortam sağlayamayan ailelerde çocukların olumsuz etkilere maruz kaldığını göstermektedir.

Ailenin sahip olduğu normlardan sapma belirli yaptırımları beraberinde getirir. Bunun yanı sıra ailenin birincil grup olarak sevgi temelli ilişkileri, aile bireylerinde bir

güven duygusu oluşturmaktadır. Bu duygu aynı zamanda hata yapma konusunda aile bireylerinin uyarma haklarını da içerir. Ailenin her bireyinde diğer aile bireyleri tarafından az ya da çok kontrol edildiği duygusunun yaşandığı söylenebilir.⁴⁷

Yukarıda bahsi geçen kuralların içselleştirildiği, benimsendiği ve öğrenildiği yer olan ailede fertler, ancak düzgün aile yaşantısıyla, sorumluluk bilinciyle, karşılıklı otokontrol mekanizmasıyla ve bir bütünlük içinde toplumun sürekliliğini ve birlikteliğini sağlayabilirler. Aile değerlerini koruyan toplumlar aynı zamanda kendilerini de korumuşlar, değerlerini ancak ailenin desteği ile yaşatabilmişlerdir. Bir bakıma toplumların sürekliliği ailelerin sürekliliği ve korumasına bağlıdır.

3.3.3.Sosyalleşme, Kültür ve Değer Aktarımı

Amerikan sosyoloji geleneği içinde önemli bir yeri olan Parsons, toplumsallaşma kuramının bugün de geçerli olan biçiminin oluşmasına büyük bir katkıda bulunmuştur. Parsons' un sosyoloji geleneği, aileye işlevsel açıdan yaklaşmış ve onu toplumsallaşmanın aracı olarak görmüştür. Parsons' a göre aile, bireyi sosyal yaşama hazırlayan bir iletken olma işlevini üstlenmiştir. Bu anlayışa göre, aile geniş aileden çekirdek aileye doğru tarihsel bir gelişimin ürünüydü. Buna ek olarak Parsons, çekirdek ailenin, çocukların toplu yaşama uyum sağlayacak şekilde sosyalleştirilmesinin en temel aracı olduğunu ve nüfusun yetişkin kesiminin kişiliklerine istikrar kazandırılması için özsel bir öneme sahip olduğunu iddia etmiştir.⁴⁸

Ailenin önemli işlevlerinden birisi de aile fertlerinin sosyalleşmelerini sağlamak, toplumun kabul görmüş kültür ve geleneklerini gelecek nesillere aktarmaktır. Toplumların var olma ve devamlılık esası, o toplumu ayakta tutan yazılı veya yazılı olmayan kurallarının, örf ve geleneklerinin dezenformasyona uğramadan taşınması, bir sonraki kuşağa aktarılmasıdır. Toplumun temeli ve en küçük unsuru olan aile, kültürün yaşandığı ve yaşatıldığı en önemli yerdir. Burada toplumun uygun gördüğü yaşantı şeklini, kültüre bağlı iletişim ve hayat tarzını öğrenen kişi hem toplumun kültüründen etkilenmiş hem de onu alarak o kültürün canlı bir aktarıcısı olacaktır.

⁴⁷Birekul, *Aile – Toplum İlişkisi*, s. 279

⁴⁸Ahmet Murat Aytaç, *Ailenin Serencamı/Türkiye’de Modern Aile Fikrinin Oluşması*, Dipnot Yay., Ankara, 2007, s.72

Birekul, sosyalleşme ve değer aktarımını şöyle açıklamaktadır: “Toplumun değerleri, hedefleri, normları ile bunları gerçekleştirmek için tesis etmiş olduğu kurumsallaşmış araçların bireylere öğretilmesi, benimsetilmesi ve bireylerce kullanılır hale getirilmesi sosyalleşme süreci içinde gerçekleşir. Toplum genelde sosyalizasyon süreci, özelde de eğitim ve aile kurumları yoluyla bireyleri topluma adapte eder. Gençleri olgun kişiler haline getirir. Bu anlamda toplumun ortaya koyduğu tavır ve hareket modellerini, örnekleri ve düşünce biçimlerini öğreten ve böylelikle bireyin toplumsal kültürle bütünleşmesini ve içinde yaşadığı toplumla uyum sağlamasını mümkün kılan bir mekanizma olarak sosyalleşme sürecinde bireyin asıl normatif değerlendirmelerinin aile içinde oluştuğunu söylemek mümkündür. Özellikle hızlı kültürel değişimler yaşamayan toplumlarda ailenin değerler sistemi ile toplumun değerler sistemi birbirine büyük oranda benzerlik göstermektedir. Toplum içinde hayatını sürdürebilen insanoğlu, toplumun devamını sağlayacak olan genç nesli toplum içinde yani bir sosyal çevre içinde büyütüp eğitecektir. Bireyin ilk yaşam deneyimlerinin kazanıldığı, ilk tutum ve davranışlarının belirlendiği ortam ailedir. Klasik aile tipi olan ana baba çocuk üçlüsünde, ana babanın temel görevi çocuğu toplumsallaştırmaktır.⁴⁹

Değer, bir şeye önem kazandıran ölçüdür. Bir varlığın değerini oluşturan şey onun kendine özgü yetkinliğidir. Tüm değerler insan elinde ortaya çıkar, insan eliyle hayata geçer. Değeri ortaya koyan insan, bizzat onu benimseyerek ve tekrar ederek yaşatır, hatta onları yenileyebilir.⁵⁰ Toplumun kültürünü, davranış kalıplarını, değerlerini özümsemiş bireylerin topluma kazandırıldığı bir eğitim merkezi olan aile, özellikle toplumsal sürekliliğin sağlanması ve toplumun yozlaşmasının önündeki en önemli yapı olarak dikkat çekmektedir. Bu anlamda ailenin topluma olan en belirgin etkisi doğrudan toplumun özünü oluşturan bireyleri sosyalleştirerek topluma kazandırması ve toplumun değerlerini ona aktarması olarak değerlendirilebilir.

Canatan ve Yıldırım, ailenin fonksiyonları konusunda genel bir değerlendirme yapmışlar ve başlıklar halinde şöyle sıralamışlardır:

⁴⁹ Birekul, *Aile – Toplum İlişkisi*, s. 274-276

⁵⁰ Hayati Hökelekli, *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, Timaş Yay., İstanbul, 2011, s.193-194

3.3.4.Psikolojik Doyum Sağlama İşlevi

Aile, yoğun bir duygusal alışverişin gerçekleştiği bir ortamdır. Onun içindir ki aile, aile bireylerinin her birine yeterli psikolojik tatmin sağlamak gibi bir işleve sahiptir. Aile üyelerinin yeterli bir psikolojik tatmine ulaşmaları, anne, baba ve çocuklar arasındaki duygusal ilişkiye ve bu ilişkinin yoğunluğuna bağlıdır. Ailenin kendi üyelerine sağladığı psikolojik tatmin, aile üyelerinin yalnızlık hissinden kurtulmalarına ve moral yönden güçlenmesine sebep olur. Bu yüzden ki, ailenin psikolojik işlevi modern toplumlarda, diğer bütün işlevlerinden daha önemli hale gelerek ön plana çıkmaktadır.

3.3.5.Ekonomik İşlevi

Özellikle modernlik öncesi toplumlarda aile, önemli bir üretim ve tüketim birimiydi. Bütün aile üyeleri, belli bir iş bölümü çerçevesinde ailenin işlerini yapar, üretime katkıda bulunurlardı. Hane halkı genellikle kendi işleriyle meşgul olurdu. Özellikle kadınların evden uzaklaşıp başka bir yerde çalışmaları nadir bir durumdu.

Ancak modernleşmeyle birlikte ailenin maddi ihtiyaçlarının üretimiyle ilgili görevlerinin bir kısmı, zaten toplumda temel bir kurum olan ekonomiye aktarılmıştır. Bugün aile, başta tüketim olmak üzere, çeşitli düzeylerde ekonomik işlevini sürdürmektedir. Örneğin bugün için aile, doğrudan mal üretmese de geniş kapsamlı bir ‘hizmet’ sektörü olarak kabul edilmektedir. Bir başka ifadeyle aile, ücrete dayanmayan hizmetlerin yer aldığı tek kurum olarak ortaya çıkmakta ve genellikle bu hizmetlerin her bir grup insan tarafından üstlenildiği görülmektedir.

Modern çekirdek ailede hane bireyleri, ailenin kendi dışında işleri, kendi aile mekânlarının dışına çıkarak yapmaya başlamıştır. Emeğin aile dışında kullanılarak metalaştırılması ailenin bağımsız bir ekonomik birim olma özelliğini ortadan kaldırmakla kalmamış, onun düzenini ve diğer işlevlerini de etkilemiştir. Aynı zamanda durum aileye en iyi işlere ulaşabilmek için yeterli hareketlilik imkânı da vermiştir.

Özellikle kadınlar bu süreçte ilk kez ev dışında çalışmaya başlamışlardır. Eğitim süreciyle direkt bir şekilde ilgili olan kadının bu yeni konumu kadına yeni roller ve statüler, bu sayede de eşitlikçi bir konum kazandırmıştır. Ama aynı zamanda kadının

eski rolleriyle yeni rolleri arasında bir çatışma yaşamasına da sebep olmuştur. Modern toplumlarda çocuklar iş yaşamının dışında bir yerde konumlanmışlardır. Çocuğun iş yaşamından uzaklaştırılmasının ise doğurganlık oranlarına doğrudan bir etkisi olmuştur.

3.3.6.Ailenin Eğitim İşlevi

Toplumsal bir varlık olan insan, hayatını sağlıklı bir biçimde sürdürebilmek için belli bir eğitimden geçmek zorundadır. Bu eğitim süreci, bir taraftan insanın toplumsallaşmasını sağlarken, diğer taraftan da toplumsal hayata uyum sağlamasını temin edecek kimi bilgileri, değerleri ve davranış örüntülerini edinmesini sağlar. İşte bu sürecin ilk başladığı yer ailedir. Bu süreçte başta çocuklar olmak üzere bütün aile bireyleri topluma uyumlarını kolaylaştıracak bilgi, görgü, beceri ve benzeri değerlerle donatılırlar. Aile bireyleri toplumsallaşma sayesinde güçlenir, gelişir ve daha yüksek sosyal statüler elde etmek için kendilerinin hangi yetenekleri kazanmaları ve geliştirmeleri gerektiğini öğrenir.

Sorumluluk ve görevlerin öğretildiği sosyalleşme sürecinde, aile bireyleri aynı zamanda, rol ve statülerini ve onların gereklerini de öğrenirler. Toplumsal statüler toplum içinde sosyal konum anlamına gelir. Sosyal konumlar ise amaçlarına uygun düştükleri sürece organizasyon içinde yerlerini alırlar. Toplumsal statüler bireylerin haklarını, sorumluluklarını ve dolayısıyla davranışlarını belirler. Bu da statülerin bireylerin toplumsal konumunu belirlediği anlamına gelir. Her toplumsal statü zorunlu olarak bir toplumsal role karşılık gelir.

Aile eğitim süreciyle aile bireyelerine, özellikle çocuklara içinde yaşadıkları toplumun kültürünü aktarmak, öğretmek gibi önemli bir misyona sahiptir. Modern öncesi toplumlarda ailenin eğitim işlevine, çocuklara belli meslekler edindirmek de dâhildir. Yine modern öncesi toplumlarda aileler verdikleri eğitimle çocuklara belli bir hayat tarzını da öğretmek durumundadırlar. Ancak modern toplumlarda çocukların meslek edinmeleri bürokratik örgütlere devredilmiştir. Buna rağmen modern toplumlarda da çocukların eğitilmesinin en önemli kurumlarından biri ailedir. Özellikle örgün eğitim kurumları çocukların eğitilmesinde önemli işlevler kazanmışlardır.

3.3.7.Dini İşlevi

Modern öncesi toplumlarda aileler kendi üyelerine sadece dinsel eğitim vermekle kalmazlar, aynı zamanda dini eğitimin oluşturduğu pratik durumu denetlemeyi de görev edinirlerdi. Modern toplumların seküler yapılanması, her ne kadar dini eğitimi belirli bürokratik örgütlere devretmiş olsa da, aileler ihtiyaç duydukları takdirde bu işlevlerini yerine getirmeye devam etmekte, inandıkları dini değerleri ve davranışları çocuklarına aktarabilmektedirler. Bu konuda ailelerin ne kadar başarılı oldukları toplumdan topluma değişen bir durumdur. Modern batılı toplumlarda anne ve babalar, daha çok çocukların ilerleyen yaşlarda kendi dini tercihlerin kendilerinin yapmaları gerektiğini düşünmektedirler. Bununla birlikte çocukların daha ilkokul ve ilkokul öncesi çağda dini okullara gönderilmesi de sık sık rastlanan bir olgudur. Muhafazakâr ve dindar aileler, okul seçimine bağlı olarak çocuklarının dini sosyalleşmesini de yönlendirmiş olmaktadır.

3.3.8.Boş Zamanları Değerlendirme İşlevi

Aile kendi üyelerine birlikte eğlenme ve dinlenme imkânı sunmak gibi bir işleve de sahiptir. Özellikle modern toplumlarda kurumsal bir nitelik kazanan eğlence ve dinlenme, ilgili hizmetleri üreten sektörler tarafından, insanlara imkânlar sunmaktadır. Ancak modern öncesi toplumlarda bu hizmeti veren tanınmış kurumlar olmadığı için, bu hizmetler ailenin kendisi tarafından üretiliyordu. ‘Boş zaman’ kavramı modern toplumlara özgü bir kavramdır. Bu nedenle modern toplumlarda boş zamanın değerlendirilmesi özel bir çabayı zorunlu kılmıştır. Oysa geleneksel toplumlar boş zaman kavramının kendisine yabancıdır. Dolayısıyla geleneksel toplumlarda özellikle doldurulması gereken bir boş zaman aralığı yoktur. Eğlenme ve dinlenme gündelik iş yaşamının ayrılmaz bir parçası niteliğindedir.⁵¹

Görüldüğü üzere ailenin toplumsal ve bireysel fonksiyonları oldukça önemlidir. Aynı zamanda aileyi ve toplumu oluşturan bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için hayati değere sahiptir. İnsanı ve toplumu ilgilendiren hemen her olgu ve durumda ailenin rolü, etkisi, fonksiyonu ve yönlendirmesi mutlaka vardır. Birçok sosyal bilimci ve davranış bilimci ailelerin işlevlerini kendilerine göre sıralamışlar. Ailenin toplumu

⁵¹ Kadir Canatan ve Ergun Yıldırım, *Aile Sosyolojisi*, Açılım Yay., İstanbul, 2009, s.105-110

kontrol edici, neslin ve kültürlerin devamını sağlayıcı özelliği her zaman devam edecektir. Bahsi geçen işlevleri tam manasıyla yerine getirebilmesi için ailede olması gereken en önemli vasıf; aile içi birlikteliğin ve uyumun sağlanmış olması, bunların yanı sıra aileyi ayakta tutan ve devamlılığını sağlayan değerlere sahip çıkılmasıdır.

4.Din ve Aile

Ailenin din ile ilişkisinin ortak noktalarından birisi ikisinin de kontrol ve denetleme kurumu olmalarıdır. Kontrol, tüm değişiklikler karşısında sosyal grubun yeni denge ve yapılar ulaşabilme mekanizmasıdır. Bir toplumun, değişimin sonunda hala kendisi olarak kalabilmesi ve koruyabilmesi bu kontrol ve denetlemeye bağlıdır. Bu işlevi din ve aile birlikte yapmakta, bu da söz konusu iki kurumu işbirliğine götürmektedir.

Yahudilik, Hristiyanlık ve özellikle İslam aile konusunda ayrıntılı kurallar getirmişler ve onun, iki ayrı cins arasında meydana gelmesi, keyfi ve geçici olmaması, neslin devamını sağlaması gibi doğal yapısının üzerine değerler yüklemişlerdir. Buna göre evlenme şekli, boşanma, karşılıklı haklar ve ödevler, yönetim, aileye ait malların kullanımı, miras, kadın ve erkeğin konumu gibi pek çok konuyu bir hayli ayrıntılı kurallara bağlamışlardır.⁵²

İnsan davranışının arka planını anlamak için kişinin yaşadığı kültürü de tanımak gerekir. Kültürlerin oluşumu ve gelişimi, şekillenmesi ve devamlılığında en önemli faktör dindir. Bu sebeple insan davranışlarını incelerken ve sorunlarına çözüm aranırken bu olgunun iyi değerlendirilmesi gerekir. Çünkü insan; varlığıyla, davranışlarıyla, şahsına has psikolojisiyle, toplumsal ve ailevi yaşam biçimleriyle yaşadığı kültürel olgunun bir parçasıdır.

“İslam, eşlerin karşılıklı psikolojik (ruhi) tatminine dayalı bir aile hedefini işaretlemiş, bunun için eşlerin fiziki görünümü de dâhil dini, ekonomik ve sosyal

⁵² Mustafa Aydın, “*Aile ve Din/İslam*”, Mustafa Aydın (Ed.), *Sistemik Aile Sosyolojisi*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2013, s.315, 319

yönden birbirlerini tanıyarak evlenmelerini tavsiye etmiş, işin istisnalarını bu çerçevedeki hukuki düzenlemelere bırakmıştır.”⁵³

Din, dini inanışlar ve dinin algılanış düzeyinin insanın davranışlarına yansımaları birçok bilim dalının araştırma konusu olmuştur. Özellikle sosyoloji ve psikoloji bilimiyle uğraşanlar, dinin mahiyetini, insan davranışlarını yönlendirmesi bakımından etkisini ve toplumların ve kültürlerin anlaşılması bakımından din faktörü üzerinde durmuşlar, dini her yönüyle incelemişlerdir. Dolayısıyla üzerinde durulması gereken ve dinin etki alanına giren en önemli konuların başında aile, aile içi iletişim ve din aile ilişkileridir.

“İslam kadın ve erkeği temel nosyonları itibariyle eşit kabul etmektedir. Bu konu şüpheyi yer bırakmayacak şekilde vurgulanmıştır. Erkek müminler – kadın müminler, erkek inanmayanlar – kadın inanmayanlar, Salih erkekler – Salih kadınlar gibi. Yine cezalar ve mükâfatlar için aynı eşitlik söz konusudur: zina yapan erkeklere ve zina yapan kadınlara, aynı ceza verilir. Kadınlar, erkeklerin sahip olduğu tüm hukuki işlemlere sahiptirler.”⁵⁴

Din, toplumları yönlendiren, şekillendiren, bireysel ve sosyal davranışların alt yapısını oluşturan oldukça etkili sosyal bir olgudur. Ailenin de bundan etkilenmemesi mümkün değildir. Aile kurumunun korunması ve devamlılığını sağlayan en önemli etken dindir. Özellikle aile hayatı, aile içi ilişkiler şeklinde tarif edilen ve başta karı kocaların işaret edildiği özel yaşam alanlarında da dini yönlendirme ve telkin oldukça önemlidir. Ancak Aydın’a göre, “çağımız modern aile tipinde dini duyarlılığın azaldığına ilişkin bir kanaat vardır.”⁵⁵

4.1.Aile, Din ve Psikoloji

Psikologlar dinin ne olması gerektiğinden çok, insanların dini nasıl algıladıkları ve dinin psikolojik yararları üzerinde durmuşlardır. Ama yine de psikologların her birisi, din ile insan ilişkisinin farklı yönlerine vurguda bulunmuştur. Mesela, William James, dini bireysel ve kurumsal olmak üzere ikiye

⁵³ Aydın, “*Aile ve Din/İslam*”, s.327

⁵⁴ Aydın, “*Aile ve Din/İslam*”, s.321

⁵⁵ Aydın, “*Aile ve Din/İslam*”, s.332

ayırması, bireysel din üzerine yoğunlaşmıştır. Dini bir yanılsama olarak gören Sigmund Freud, dinin teselli edici yönüne, dini kabul etmeyi bir tür kader olarak gören Carl Jung, insanın dini tercih konusunda iradesinin olamayacağına vurgu yapmıştır. İnsan iradesine önem veren Viktor Frankl ve Abraham Maslow gibi psikologlar ise dinin insan tabiatına uygunluğuna ve insanın dini alanla ilişkisinde sahip olduğu iradeye vurgu yapmışlardır. Frankl, dini insanın kendini aşması bağlamında incelerken, Maslow dini insanın kendini gerçekleştirmesine katkı sağlayan önemli bir unsur olarak görmüştür. Din psikolojisinin kurucusu kabul edilen William James dini “bireyin duyguları, fiilleri ve bireysel tecrübeleri” şeklinde tanımlamış ve dini bireysel bir olgu olarak görmüştür. Benzer bir bakış açısıyla Robert Thouless duyguyu öne çıkararak dini “kutsal ile pratik ilişki hissi” şeklinde tanımlamıştır. Son dönemde dinin insanlara çaresizlikler karşısında teselli kaynağı olmanın ötesinde anlam kazandırma ve hayatı dönüştürme imkânı sunduğunu gündeme getiren Kenneth Pargament ise dini “kutsala ilişkin anlam arayışı” olarak tarif etmiştir.⁵⁶

Başta dinimiz olmak üzere dünya üzerindeki bütün dinler aile kavramına büyük önem vermişler, bu kurumun korunması için birçok emir ve yasaklar getirmişlerdir. Toplumsal ve kişisel huzurun kaynağı olan din, huzurun teminatı olarak aileyi göstermekte, burada yaşanacak her türlü durumun kişiye ve topluma yansıtacağını belirtmektedir.

*“Huzur bulmanız için size kendi cinsinizden esler yaratması, aranızda sevgi ve merhamet bağları oluşturması da Allah’ın varlığının delillerindendir. Gerçekte bunda düşünebilen bir toplum için alınacak dersler vardır.”*⁵⁷

Toplumu ayakta tutan aile; aileyi ayakta tutan da, aile bireyleri arasındaki sevgidir. Bireylerin arasında sevgi olmadığı takdirde, ailenin çözülüp dağılması kaçınılmazdır. Anne ile çocuğu, baba ile eşi ve çocukları arasındaki sevgi bağları kuvvetli olduğu sürece insan, güçlü, mutlu ve umutlu olur. Böylesi umut ve yaşama sevinci ile dolu insanlardan oluşan toplum da örnek bir toplum haline gelir.⁵⁸

⁵⁶ Ali Köse ve Ali Ayten, *Din Psikolojisi*, Timaş Yay., İstanbul 2012, s.108-109

⁵⁷ Rum, 30/21

⁵⁸ Recep Kılıç, *Ayet ve Hadislerin Işığında İnsan ve Ahlak*, TDV Yay., Ankara, 2006, s.78

Dini algılayış biçimi olumlu olan bir insanın aileye bakış açısı ve ayetleri yorumlama şekli daha pozitif olacak, dinin birçok konu hakkında olduğu gibi aile üzerine olan emir ve yasaklarını dikkate alarak hayatına tatbik edecektir. Bu da aile saadetine, aile içi ilişkilerin güçlenmesine ve aile bireyleri arasındaki sevgi ve muhabbetin oluşmasına, artmasına vesile olacaktır.

Evlilik içten sevgi ve şefkat ile dolu, mutlu evlilik yuvasında, huzur ve güven nimetlerini tatmaları için Allah'ın iki nefsi, bağların en kuvvetlisiyle bağladığı bir ilişkidir. Bir başka ifade ile evlenmek, eş sahibi olmak, uyuşmak, anlaşmak demektir. Ailenin esas unsurları karı ile kocadır. Karı ile koca arasındaki ilişkinin düzeyi gerek çocuklar gerekse toplum için çok önemlidir. Dinimiz karı koca arası ilişkinin samimi olmasını sevgi ve saygıya dayanmasını ister. Kadın erkek birlikteliğini nikâh şartına bağlar.⁵⁹

Aile ve evlilik kavramları aynı zamanda bir inanç ve değerler bütünü içinde değerlendirildiğinde anlam kazanır. Manevi değerlerle birlikte yorumlanan dini bakış açısı ve yaşam tarzı, evliliklerin yönünü ve biçimini de tayin eder. Dini değerleri benimsemiş ve emirlerini gönül rızasıyla yerine getiren kişi, dini değer olarak öğrendiği her şeye saygı duyar, korur ve sahip çıkar.

“Bir değer olarak dinin kişinin davranışlarına ve duygularına nüfuz edebileceği açıktır. Din, kul ile inandığı yaratıcı arasındaki bir inanç ve duygu bağıdır. Fakat fonksiyonları ile insanın insanla, eşya ve çevresiyle ilişkilerine, sosyal değerler ve normlarıyla da toplum hayatına yansımaktadır.”⁶⁰

Yaşadığımız toplumda din denilince, Kur'an-ı Kerim, Hadisler ve Peygamber Efendimiz' in örnek yaşantıları akla gelir. Geçmişten günümüze gelen birçok İslam âlimleri, sosyal bilimciler ve psikoloji bilimiyle uğraşanlar, İslam dininin akla ve fitrata, duygulara ve toplumsal yaşama en uygun din olduğunu savunmuşlardır. Dolayısıyla İslam dininde fitrata aksi bir durum söz konusu değildir.

⁵⁹ Zehra Alkan Koyuncu, *Kitab-ı Mukaddes Ve Kur'an'ı Kerim'de Ortak Ahlâki İlkeler*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006, s.152

⁶⁰ Ümran Erkorkmaz, *Evliliğin Sürdürülmesinde Duygusal ve Dini Motivasyonlar Üzerine Bir Araştırma: Düzce Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2013, s.24

Dini en anlamlı şekilde hisseden ve yaşamında uygulamaya özen gösteren, Allport' un ifadesiyle 'iç güdümlü'⁶¹ insanlar, daha huzurlu bir yaşam sürmekte ve karşılaştıkları birçok sorunun üstesinden rahatlıkla gelebilmektedirler.

İşte, aile içinde yaşanan veya yaşanabilecek birçok sorun ve anlaşmazlıkta, her şeye rağmen, aile gibi kutsal bir kurumun bütünlüğünün korunmasında dinin algılanış biçimi ve doğru yorumlanması önemli bir liman ve bir sığınak olmakta, karşılaşılan sorunlara sürekli olarak çözüm odaklı yaklaşım biçimi sunmaktadır.

4.2. Kur'an ve Sünnette Aile

Aile yaşamı ile alakalı verilen bazı Ayet ve Hadislerden örnekler, sorunların çözümünde dini yaklaşım tarzının ne derece etkili ve olgun yaklaştığını göstermekte ve kendi yaşamında sorunlar yaşayan bir Müslümanın hayatına nasıl bir yol gösterici olduğunu göstermektedir.

Hazreti Peygamber (SAV) bir hadis-i Şerifinde: *"Kadın dört şeyinden dolayı alınır: malı, soyu soppu, güzelliği ve dindarlığı; sen dindar olanı seç ki huzur bulasın."*⁶² Buyurarak, daha evlenmeden önce aile huzuru ve mutluluğunun kaynağını açıklamış, ümmetine buna dikkat ederlerse huzur bulacaklarını beyan etmiştir. Yine başka bir hadiste *"Evlenirken çocuklarınıza iyi anneler seçin, denginizle evlenin, denginizden kız alın."*⁶³ İfadesiyle, sağlıklı ve mutlu yuva kurmanın ipuçları göstermiş, evlilik öncesi ilahi tavsiye ve uyarılar doğrultusunda doğru ve mantıklı kararlar verilmesiyle huzurlu bir aile ortamının sağlanabileceği vurgusu yapılmıştır.

Ailenin ciddi bir müessese olduğunu ve sorumluluk duygusuyla hareket edilmesini tavsiye eden Hazreti Peygamber (SAV): *"Hepiniz çobansınız ve hepiniz elinizin altındakilerden sorumlusunuz. Yönetici bir çobandır. Erkek, aile halkının çobanıdır. Kadın, kocasının evi ve çocukları için çobandır. Hepiniz çobansınız ve hepiniz çobanlık yaptıklarınızdan sorumlusunuz."*⁶⁴ Evlilikte sorumluluk duygusunu ön plana çıkararak özenli olunmasını tavsiye etmiştir.

⁶¹ Karaca, *Din Psikolojisi*, s.95

⁶² Buhari, Nikah, 15; Ebu Davut, Nikah, 2; Nesei, Nikah 13; İbni Mace, Nikah, 6

⁶³ İbni Mâce, Nikâh, 46

⁶⁴ Buhari, Nikâh, 91

*“Mümin bir erkek mümin bir kadından nefret etmesin. Eğer erkek onun bir huyundan hoşnut değilse diğer başka bir huyundan hoşnut olabilir.”*⁶⁵ Hadisiyle de, yaşanan hadiseye çözüm odaklı ve pozitif yaklaşımın sorunu hafifleteceği, bunun da yaşanan bir problemlili bir davranış üzerinde yoğunlaşmamak üzere olacağı belirtilmektedir.

Birçok insan yaşadığı soruna takılıp kalmakta, gözünde büyütme ve bu nedenle sorunlar içinden çıkılmaz hale gelip derinleşmektedir. İnsandaki nefret duygusu, bazen karşısındaki bir kişinin bir davranışıyla ortaya çıkabilmektedir. Eşinin yaptığı bir davranıştan dolayı nefret duygusu harekete geçebilmekte ve bu duygu zamanla kavga ve çatışmaların temel kaynağı olabilmektedir.

Hâlbuki insan olumlu ve olumsuz yönleri ile bir bütündür. Sadece bir davranış üzerinde yoğunlaşmak ve yorum yapmak insanı hataya düşürebilir. İnsan olaylara ve yaşadığı bazı sorunlara daha geniş bir çerçeveden bakabilmeli, daha pozitif bir yaklaşım tarzıyla, makul ölçülerde yaklaşabilmelidir. İşte Hazreti Peygamber (SAV), insanlara bunu anlatmakta, güzel yaşamın bir parçası olan güzel görüp güzel düşünme alışkanlığını insanların kazanmasını istemektedir. Yaşadığı hayata her zaman güzel ve anlamlı bakan bir insanın da sorunları kısa vadede çözülmüş olacaktır.

*“Onlarla iyi geçinin. Şayet onlardan hoşlanmadıysanız (sabredin). Çünkü hoşunuza gitmeyen bir şeyde Allah, pek çok hayır takdir etmiş olabilir.”*⁶⁶ Ayeti aile içinde sorun yaşayan bireylerin direkt maneviyatlarına hitap ederek sabretmelerini tavsiye etmekte ve gösterilecek sabrın beraberinde güzelliklerin olduğunu ifade etmiştir. Dini algılayış biçimi ‘içsel’ olan bir birey tabiidir ki Rabbinin bu emirlerini yerine getirecek ve sorununa bu bakış açısıyla yaklaşacaktır. Yine aynı surede geçen: *“Allah çirkin sözün açıkça söylenmesini sevmez”*⁶⁷ ayetiyle de aile içi kavgada kötü sözler kullanılmasına asla müsaade etmemiştir. Bununla birlikte kendisine yönelen insanların da bu ayeti göz ardı etmeyecekleri açıktır.

⁶⁵ Müslim, 61

⁶⁶ Nisa, 19

⁶⁷ Nisa, 148

İslam dini aileye ve evlenmeye büyük önem vermiş ve gücü yeten Müslümanları evlenmeye teşvik etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de, *“Sizden bekâr olan kimseleri, köle ve cariyelerinizden uygun olanları evlendiriniz. Eğer onlar fakir iseler Allah fazlından onları zenginleştirecektir. Allah (imkânları ve rahmeti) geniş ve (her şeyi) bilendir.”*⁶⁸ Buyurulmuştur.

Kur'an-ı Kerim, evlenmeyi düşünen bireylere, mutlu ve huzurlu bir evlilik için özel bir dua etmelerini tavsiye eder. Ayet, Furkan suresinde Rahman'ın has kulları olarak adlandırılan özel kişilerin yaptığı bir duadır: *‘Rabbimiz, bize gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler bağışla. Bizi takva sahiplerine önder kıl’*⁶⁹. Ayette geçen ‘gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler’ ifadesi önemli bir anahtar kelimedir. Göz aydınlığı bizim kültürümüzde gerçekten güzel olan, sevilen, sonunda mutluluk duyulan olaylarda kullanılır.⁷⁰

Aile, sadece neslin devamını ve nefsin tatminini sağlayan bir maddi kurum değildir. O, toplumun en hayati bir parçası ve milletin oluşumunun çekirdeğidir. Dolayısıyla aile kutsal bir müessesedir. Kutsal olmasının en belirgin vasfı da nikâhtır. Belli prensipler çerçevesinde, meşru bir aikle çiftlerin bir araya gelmesine nikâh denir ki; bu hedefi, gayesi belli anlaşımdır.

Görüldüğü gibi; eşler arasındaki sevgi ve merhamet bağlarının oluşmasının ön şartı, nikâhtır. Peygamberimiz Hz. Muhammed de nikâh hakkında şöyle buyurur: *“Nikâh benim sünnetimdir. Sünnetimden yüz çeviren benden değildir.”*⁷¹ Bu hadis aile yuvasının ancak nikâh ile gerçekleşebileceğini, nikâhsız ilişkilerin de dinen hoş karşılanmayacağını beyan etmiştir. Kur'an ve Hadislerde, nikâhsız ilişkilere müsamaha kesinlikle gösterilmemiş, bu ilişkilerin hiçbir zaman aile olarak değerlendirilmeyeceği beyan edilmiştir.

Toplumların dirliği ve bütünlüğünün, nizam ve intizamın korunması, huzur ve asayişin sağlanması, ahlaki temel kaidelerin ve dini rükünlerin aktarılması ancak aile

⁶⁸ Nur, 32

⁶⁹ Furkan, 74

⁷⁰ Ayşe Nur Özkan, *Psikolojik ve Manevi Yaklaşımla Ailede Öfke Kontrolü*, Timaş Yay., İstanbul, 2012, s.75

⁷¹ Kılıç, *Ayet ve Hadislerin Işığında İnsan ve Ahlak*, s.77

müessesesiyle gerçekleştiğinden dolayı din aileye son derece önem verir ve onu ayrı bir yere koyar. Kur'an' da nikâh, evlilik ve aile alakalı çok sayıda ayet vardır. Hatta Kur'an' da, boşanmanın usûl ve esaslarını dahi belli bir kurala bağlanmış, bu konu ile alakalı başlı başına bir sure inmiş, toplumun ve özellikle aile müessesesinin korunması ve devamına zarar getirecek hiçbir uygulama ve davranışlara müsaade edilmemiştir.

İnsan hayatının doğumdan sonra ikinci dönemi olarak kabul edilen evlilik, aile çatısının kurulmasında başlangıç noktasıdır. Diğer taraftan fitrattan gelen nefsi arzuların meşru yoldan tatmini için Allah' ın insanoğluna tanıdığı bir hak ve lütfettiği bir nimettir.

“Evlilik önemli bir sözleşmedir. Bu konuda Kur'an-ı Kerim' in ifadesi oldukça dikkate değerdir. ‘... *Ve onlar, sizden sağlam bir teminat almışlardır...*’⁷². Ayette söz konusu edilen ve sağlam güvence alan, kadınlardır. Onlar, erkeklerden Allah adına sağlam ve kuvvetli söz almışlardır. Bu anlaşma, Allah' ın emri ve Hz. Peygamber' in sünneti üzerine yapılan evlilik sözleşmesi ve hükümleridir.”⁷³

“*Evleniniz, çoğalınız; ben kıyamet gününde sizin çokluğunuzla iftihar ederim.*”⁷⁴ Hadisi ile neslin korunması ve devamının sağlanmasının da aile eliyle olduğu belirtilmektedir. Birçok hadisi şerifte, çocuklara iyi bir eğitim verilmesi, onların güzel ahlak üzerine eğitilmeleri, Allah' a iyi bir kul ve Resulüne iyi bir ümmet olarak yetiştirilmesi, iyi bir insan olması, yaşadığı topluma zarar vermemesi aksine faydasının dokunması... vb. üzerine değinilmiştir. Yukarıda ifade edilen hadisi şerifteki çokluk, salt neslin devamı ve artması değildir.

Özellikle aile içi ilişkiler ve iletişimde güzel ahlak ve yumuşak huyluluğa birçok hadiste yer verilmiş, “*Huzur bulmanız için size kendi cinsinizden esler yaratması, aranızda sevgi ve merhamet bağları oluşturması da Allah' ın varlığının delillerindendir. Gerçekte bunda düşünebilen bir toplum için alınacak dersler vardır.*”⁷⁵ Ayetiyle mutluluk ve huzurun kaynağı olarak evlilik, güzel karı koca ilişkileri ve genelde aile gösterilmiştir.

⁷² Araf, 27

⁷³ Buladı, *İslam Işığında Ailede Huzurlu Yaşam*, s.22

⁷⁴ Beyhaki, Nikâh, 81

⁷⁵ Rum, 30/21

“Ahlak, öncelikle insanın karakterini güzelleştirir. Onu iyi niyet ve düşüncelerin sahibi kılar. İyi niyet sahibi olduğu sürece, insanın eylemleri de, her zaman iyiliğe yönelik olur.”⁷⁶ Güzel ahlakın en güzel ve birinci derecede sergilendiği yer aile kurumudur. Ailede karı koca ve çocukların birbirleriyle olan iletişimlerinde güzel ahlak üzere davranılması Kur'an ve Hadislerde tavsiye edilmektedir.

Eşler arasında meydana gelen sorunların çözümü için tavsiye edilen çözümlerde de evliliğin devamı, ciddiyeti ve önemi doğrultusunda bir tutumun izlendiğini görmekteyiz. Eşlerin birbirlerinin davranışlarına katlanmaları, birbirlerine yardımcı olmaları gerektiği yönünde ahlâki öneriler bulunduğu gibi, anlaşmazlık durumlarında eşlerin ne yapması gerektiğine dair hukukî öneriler de vardır. Kur'an-ı Kerim'in: *"Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur."*⁷⁷ Ayeti, sorunların büyütülmemesi, anlaşmazlıkların çözümü konusunda iyi niyetli olmaları bağlamında ahlâki bir tavsiyedir. Aynı doğrultuda: *"Bir mümin erkek, bir mümin kadına buğz etmesin. Çünkü onun bir huyunu beğenmezse başka bir huyunu beğenir."*⁷⁸ Mealindeki hadis de evlilikte fedakârlığın önemini bildiren ahlâki bir öneridir.

Evliliğin önemine vurgu yapan, evliliğin (nikâhın) ciddiyetini bildiren, aile üyelerinin birbirlerine karşı olan sorumluluklarını belirleyen ve hangi haklara sahip olduklarını açıklayan tüm ayet ve hadisler, İslâm'ın aileye verdiği önemin bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir.⁷⁹

4.3.Dini Kaynaklara Göre Eşlerin Birbirlerine Karşı Sorumlulukları

Ailenin temelini karı-koca oluşturur. Aile önce bu iki insan tarafından kurulur. Ayette Allah (cc) *"Aranızdaki bekârları ve hizmetçilerinizden elverişli olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, (lütfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir."*⁸⁰ Buyurmuştur.

⁷⁶ Kılıç, *Ayet ve Hadislerin Işığında İnsan ve Ahlak*, s.78

⁷⁷ Nisa,19

⁷⁸ Müslim, Rada, 61

⁷⁹ Mesut Bayar, “İslam Aile Hukukunda Karı-Koca Arasında Meydana Gelen Anlaşmazlıklara Önerilen Çözümler”, E-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi,2011, S.5, s.89-91

⁸⁰ Nûr, 32

Aile mutluluğunu huzurunu oluşturan en önemli faktörlerden biri, eşlerin karşılıklı sorumluluk duygusuna sahip olmalarıdır. Kadın ve erkek, ortak bir yaşamı kabullenmekle, birtakım sorumluluklar aldıklarını bilmelidirler. Bu sorumluluklar, kadın ve erkeğin yetenekleri, yetkileri ve özel koşulları dikkate alınarak belirlenir. Karı kocanın en önemli sorumluluğu birbirlerine sevgi ve muhabbetle bağlı kalmalarıdır. Çünkü bu duygu olduğu sürece, her iki tarafta sorumluluklarının farkında olacak, ihmal etmeden yerine getirecek, daha da ötesi sorumluluklarını istekle ve şevkle yerine getirecektir. Eşler arası ilişkilerde sevgiye dayalı bağlılık ve iletişim yoksa sorumluluklar da aksayacak, buna bağlı olarak çatışmaların yaşanması da kaçınılmaz olacaktır. Bu açıdan, sevgi bağı zayıflatacak veya ortadan kaldıracak her türlü olumsuz söz ve tavırlardan kaçınılması evliliğin devamı açısından hayati öneme sahiptir.

Kadın ve erkeğin aile birlikteliğini kurmaya karar verdikten ve evlilik akdini yerine getirdikten sonra, birbirlerine karşı sorumluluklarını Erkorkmaz, şu şekilde belirtmiştir: “İslâm’da aile; nikâh akdi ile kurulur. Bu akit, eşlere karşılıklı hak ve sorumluluklar yükler. İslâm dini, karı-kocanın kendi fiziksel ve duygusal yapılarını göz önünde bulundurarak onlara ayrı görevler vermiş, böylece aile düzenini sağlamaları konusunda onlara yol göstermiştir. Hadiste ise ‘*Ey mü’minler hepiniz çobansınız. Hepiniz birbirinizi görüp gözetmekle sorumlusunuz.*’⁸¹ Buyrulmaktadır. İslam her şeyden önce eşlerin sevgi ve samimiyet içerisinde evliliklerini kurmasını ve sorumluluklarını devam ettirmesini ister. Çünkü İslam dininin kadına ve erkeğe yüklediği rollerin yerine getirilmesi ancak sevgi ve içtenlikle sağlanabilir. Diğer türlü kişileri psikolojik ve sosyal olarak tüketen ve yoran bir ilişki haline gelebilir.”⁸²

Allah, sorumluluk konusunda şöyle buyurur: “*Kadınlar erkeklerin velileri, erkekler de kadınların velileridir.*”⁸³

⁸¹ Buhari, Nikah, 487

⁸² Erkorkmaz, *Evliliğin Sürdürülmesinde Duygusal ve Dini Motivasyonlar Üzerine Bir Araştırma, Düzce Örneği*, s.33-34

⁸³ Tevbe,71

Peygamberimiz de sorumluluk konusunu şu şekilde detaylandırır: *"Dikkat ediniz, sizin kadınlarınız üzerinde, kadınlarınızın da sizin üzerinizde hakları vardır."*⁸⁴

4.3.1.Kadının Sorumlulukları

Kadın, ailesinin ve özellikle kocasının özel yaşam ve hallerini ifşa etmemelidir. Aile mahremiyeti ve sır kavramına sadık kalmak aynı zamanda karşılıklı güven ilişkisinin sembolüdür. Sırrı koruma kavramı; kocanın evde eziyet etmesi, dövmesi ve zarar vermesinin ilgili yerlere aktarılmaması veya böyle durumların kimseye söylenmemesi anlamında değildir.

Kadın erkeğe sıkça müdahale etmemeli, erkeğe olur olmaz sınırlar koymamalıdır. Fitrat itibariyle erkek kadından daha fazla özgürlüğüne düşkün olup, sınırlama koyulduğu zaman mutlu olması ve kendisini evinde iyi hissetmesi mümkün değildir.

Kadının kocası hakkındaki en büyük vazifesi, erkeğin evdeki namusu ve vekili olarak davranışları ve sözleriyle ailenin mahremlerini ve değerlerini korumaktır. Böyle bir kadın, hem kocasının malını korur; hem yaşanabilecek olumsuz durum ve olaylarda aile haysiyetini ve kocasının şerefini korur.⁸⁵ Ailenin namusunu korumak erkeğin olduğu kadar kadının da görevleri arasındadır. Ayette, *"Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve erkekler mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için Saliha kadınlar itaatkârdır, Allah'ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi (kimse görmese de namuslarını) koruyucudurlar."*⁸⁶ Buyurularak bu konuya önem atfedilmiştir.

Kocanın cinsel ihtiyacını gidermek, koşulsuz sevgisini göstermek, onu memnun etmek, güler yüzle karşılamak, eşler arası huzurun temini açısından kadının görevleri arasındadır. Bu konu ile alakalı bir Hadiste, *"Ey Allah'ın Resulü, hangi kadın daha hayırlıdır?" 'Kocasını bakınca onu sürura gark eden, emredince itaat eden, nefis ve*

⁸⁴ Ebû Dâvud, Menâsik, 56

⁸⁵ <http://www.islamiyet.gen.tr/islamda-kadin-ve-aile/eslerin-birbirlerine-karsi-gorevleri.html>

⁸⁶ Nisa,34

malında, kocasının hoşuna gitmeyen şeyle ona muhalefet etmeyen kadın”⁸⁷ denilmiştir. Başka bir hadiste ise “*Bir kadına zevci yanında hazır ve mukim iken onun rızası olmadıkça bir kadının nafîle olarak oruç tutması helal olmaz. Yine bir kadının kocasının meskenine onun izni olmadıkça kimsenin girmesine müsaade edemez*”⁸⁸ denilerek kadının sorumlulukları belirtilmiştir.

4.3.2. Erkeğin Sorumlulukları

Erkek bayana nispeten bedenlen daha kuvvetli ve aileyi idare etmek için daha güçlüdür. Kadınlar, yapı itibarıyla daha nazik, hassas ve kırılgan oldukları için, ağır ve yıpratıcı sorumluluklara dayanamazlar. Dolayısıyla aileyi idare etmek, sorumlulukları yüklenmek kocaya aittir.

İslami açıdan aile fertlerine doğru yolu göstermek, eğitimlerini sağlamak, onlara iyiliği emretmek, ahlâkî yönden sapmalarına engel olmak vs. erkeğin önemli vazifelerindendir. “*Ey iman edenler, kendinizi ve ehlinizi cehennem ateşinden koruyunuz. (Allah’ın farz kıldıklarını öğretip haram kıldıklarından kaçınmalarını temin etmek Müslüman üzerine haktır).*”⁸⁹ “*Ehline namaz kılmalarını emret; kendin de namaza devam et.*”⁹⁰ Ayet ve hadisleri erkeğin bu konudaki görev ve sorumluluklarını belirtmektedir.

Evin asıl işlerini idare etmek kadının sorumluluğunda olduğu için, doğal olarak erkek de ailenin geçimini temin etmekle sorumludur. Ancak bunu minnetsiz bir şekilde yapılırsa daha fazla anlam kazanır. Çünkü bu, aile reisliğinden dolayı üzerine düşen zorunlu bir görevdir. “*Kendin yiğince ona da yedirmen, giydiğin zaman ona da giydirmen, yüzüne vurmaman, takbih etmemen, evin içi hariç onu terk etmemen.*”⁹¹ Hadisi şerifinde; kocanın karısının her türlü maddi ve manevi ihtiyacından sorumlu belirtilmiştir.

Aile bireyleri, geçimlerinin temininin yanında ölçülü olmak kaydı ile rahatlık içinde yaşayabilmeleri için erkeğin cömertliğine muhtaçtırlar. Bu yönden bir kısma ve

⁸⁷ Nesai, Nikâh, 14

⁸⁸ Buhari, Nikâh, 1818

⁸⁹ Tahrim, 7

⁹⁰ Tâhâ, 132

⁹¹ Ebu Davud, Nikâh 42

kısıtlamayla karşı karşıya kalırlarsa, birçok ruhsal ve bedensel darbeye maruz kalırlar. Bu, savurganlık yapmak ve israf etmek anlamına gelmemelidir. Bunun anlamı, cimrilik yapmamak ve erkeğin ekonomik imkânlarına uygun biçimde aileyi refah içinde yaşatmaya çalışmaktır.

Erkek, her ne kadar ailenin reisi ise de, keyfi emir ve yasaklardan sakınmalıdır. Eşinin ve çocuklarının da görüşlerini dikkate almalı, aile içinde istişare kültürünü oluşturmalıdır. Kendini beğenmişlik ve yersiz sıkımlar, ailede diktatörlük düzeninin hâkim olmasına sebep olur; sağlıklı aile ilişkilerine ve çocukların doğru biçimde eğitilmesine zarar verir.

İslam dini; erkeğin, eşine hiçbir zaman ve her ne şart altında olursa olsun, insan onurunu rencide edici ve kırııcı davranışlarda bulunmasına müsaade etmemiştir. “İslam şiddete karşıdır. Çünkü İslam sevgi ve aşk dinidir. Müslüman yaratıcısına aşk ile bağlıdır. Her şartta ve her ortamda içinde taşır bu duyguyu. İbadetlerindeki sürekliliğin motivasyonunu bu duygudan alır. Bir ömür Yaratıcı ile süreklilik gösteren içsel bir iletişim halinde olmak, dua etmek, Kur’an-ı Kerim okumak, namaz kılmak vb. bu duygunun sayesinde gerçekleşir. Dolayısı ile sevgi ile hareket etmeyi telkin eden sevgi ve beğeni ile evlenilmesini isteyen bir din şiddet istemez, sorunlara güzellikle çözüm aranmasını ister ve aile içi şiddete izin vermez.”⁹²

5.Aile Danışmanlığı

Aile danışmanlığı son dönemlerin en popüler konularından birisidir. Popüler olması, bu alanda yani ailede yaşanan veya yaşanabilecek bir anlaşmazlık ve çatışma halinin çözülememesi, bir desteğe ihtiyaç duyulmasından kaynaklanmaktadır. Bir bakıma modern çağın beraberinde getirmiş olduğu ve birçok faktörü içinde barındıran bir ihtiyaçtan dolayı ortaya çıktığı söylenebilir.

“Aile danışmanlığı 2. Dünya Savaşı’ndan sonra hızlı bir gelişme göstermiştir. Aile dinamikleri hakkında ilk çalışan kişi Freud olurken, ilk kez ayrıntılı inceleyen Alfred Adler olmuştur. 1970’lerin başında Avrupa’da da –özellikle İngiltere ve İtalya- aile danışmanlığı ile ilgili çalışmalar hız kazanmaya başlamıştı. 1980’li yıllarda

⁹² Erkorkmaz, *Evliliğin Sürdürülmesinde Duygusal ve Dini Motivasyonlar Üzerine Bir Araştırma: Düzce Örneği*, s.35

özellikle bayan araştırmacılar çalışmalarını yoğunlaştırırken; 1990’larda birçok yeni teori ortaya çıkmıştır.”⁹³

Aile danışmanlığının çalışma konusu aile bireyleri değil; aile bireyleri arasındaki ilişkinin ve iletişimin niteliğidir. Aile danışmanı, aile üyelerinin birbirleriyle ilişkilerinde aksayan yönleri ortaya çıkarmaya ve aile üyelerinin de bunu görmesini sağlamaya çalışır. Çalışma alanını ise; karı-koca ilişkileri ve iletişim problemleri, anne-baba ve çocuk ilişkileri, aile içi çatışmalar, boşanma süreci, aldatma problemleri vb. konulardan oluşur.

“Aile danışmanlığı aile üyeleri arasında ortaya çıkan sorunların, tüm aile bireylerinin ya da bir kaç aile bireyinin katılımı ile aile danışmanı eşliğinde çözümlenmesi, var olan sorunların ortadan kaldırılarak aile içindeki iletişim, kurallar, roller, yakınlık, anlayış, güven, otokontrol, problem çözme gibi temel öğelerin geliştirildiği yardım sürecidir. Aile danışmanlığının amacı, aile içinde yaşanan kişiler arası sorunlar olabileceği gibi, tüm aileyi etkileyen ölüm, kronik hastalık, bir aile bireyinin evden ayrılması gibi konularda aile bireylerine destek vermektir. Aile danışmanlığının belirgin ve açık hedefleri vardır. Amaç ailenin yaşadığı sorunların çözümünün yanı sıra aile bireylerinin birbirlerini daha iyi anlamalarını, belirgin ve esnek sınırlar çizebilmelerini sağlamayı kolaylaştıracak yeni beceriler kazandırmaktır. Ailenin danışmanlık hizmeti almak istediği uzmanın bu alanda tercihen yüksek lisans (master) yapmış olması ya da aile danışmanlığı ile ilgili özel bir eğitim almış olması gerekmektedir. Bireysel terapide kişinin değerlendirilmesi ve kişiye uygulanan müdahale yöntemleri ile aile için uygulanan yöntemler bir birinden çok farklıdır. Aileyi bir bireyler topluluğu görmenin ötesinde aileyi birbiriyle etkileşim halinde olan kuralları, sınırları, beklentileri bulunan bir sistem olarak değerlendirmek ve bu doğrultuda müdahalelerde bulunmak gerekmektedir.”⁹⁴

Aile Danışmanlığı, üyeleri bir aileyi oluşturan bireyler olan bir tür grupta yapılan psikolojik danışmadır. Aile danışmanlığında inceleme konusu aileyi oluşturan bireyler değil; bireyler arasındaki ilişkinin, iletişimin niteliğidir. Aile danışmanı, aile

⁹³ Serap Nazlı, *Aile Danışmanlığı*, Anı Yay., Ankara, 2003, s. 13

⁹⁴ Sonay Tuğrul, “Aile Danışmanlığı Nedir?”, <http://pedamed.com.tr/tr/aile-danismanligi-nedir.html> (28.02.2014)

üyelerinin birbirleriyle ilişkilerinde aksayan yönleri ortaya çıkarmaya ve aile üyelerinin de bunu görmesini sağlamaya çalışır.⁹⁵

6.Aile ve Dini Danışmanlık

Aile toplumun çekirdeği olan vazgeçilmez bir kurumdur. Bu kurum sayesinde toplumun ortak mirası olan kültürel değerler korunur, taşınır ve böylelikle toplumun sürekliliği sağlanır. Bugünün ailesi genelde anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşmaktadır. Bununla beraber aile büyükleriyle (dede, babaanne, anneanne gibi) iletişimler devam etmekte ve samimiyetini korumaktadır.

Aile birey ile toplum arasında bağlantı sağlayan en önemli bir halkadır. Ancak bu halkada zaman zaman çatlaklar oluşmakta, ailedeki sorunlar, ailenin parçalanmasına, dağılmasına ve başta çocuklar olmak üzere bütün aile bireylerinin huzursuzluğuna, ruh sağlığı ve toplum sağlığı açısından önemli sorunlara neden olmakta ve danışmanlık ihtiyacı kendini göstermektedir.

Peker'e göre, dini danışmanlık çerçevesinde aile danışmanlığı ve rehberliği, aile ve evlilik sorunları nedeniyle danışmanlık hizmeti almak için başvuruda bulunan bireylere, dini esaslardan ve danışmanlık tekniklerinden yararlanarak sorunlarını çözebilmeleri noktasında yardımcı olma, yol gösterme sürecidir. Aile danışma sürecinin amacı, danışanın, mümkünse eşin ve gerekiyorsa diğer aile bireylerinin kendilerini tanımalarına, tutum ve davranışlarını doğru değerlendirmelerine, birbirlerini ve çocuklarını yönetebilmeyi başarabilmelerine yardımcı olmaktır.⁹⁶

Günümüzde belki de en çok ihtiyaç duyulan konuların başında aile danışmanlığı veya bu bağlamda aile dini danışmanlığı yer almaktadır. Teknolojinin ilerlemesi, toplumların yapılarının, bakış açılarının ve anlayışlarının değişmesi, kültürel dezenformasyon ve kültür aktarımının zayıflaması gibi nedenler bu alanı ciddi bir ihtiyaç haline getirmiştir.

⁹⁵ Aile Danışmanlığı Nedir?, <http://www.konyapdm.com> (23.01.2014)

⁹⁶ Hüseyin Peker, “*Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*”, Nurullah Altaş ve Mustafa Köylü (Ed.), Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri, Gündüz Yay., Ankara, 2012, s. 351

Toplumda kabul gören aile mefhumuna bakış açısı değişmiş, geniş aileden çekirdek aileye geçişle birlikte eşlerin destek ve yardım alabilecekleri kişiler azalmış, aile içi çatışmalar, anlaşmazlıklar sıklıkla yaşanır olmuştur. Yaşanan aile içi çatışma ve anlaşmazlıklar sonucu birçok aile parçalanmakta, yasal boşanmalar veya fiili ayrılıklar görülmektedir. Yine aile içi anlaşmazlıklar sonucu boşanma olmasa da, bu durum kabullenilerek evde birbirinin yüzüne bakmayan, birbirine yabancı ve aynı çatı altında birbirine düşmanca bakar tarzda yaşamlarını devam ettirmek zorunda olan karı kocalar mevcuttur.

Günümüz popüler kültürünün bireyselliği ön plana çıkartan ve yücelten anlayışı, insanlardaki “ben” duygusunu ön plana çıkarmış, dinimizin ve kültürümüzün bizlere öğretileri olan “diğerkâmlık, incitmeme ve incinmeme, fedakârlık, yaşatma arzusu” vb. kavramlar giderek önemini kaybetmiştir. Durum böyle olunca aile içi şiddet ve kavgalar, iletişimsizlik, anne baba ve çocuklar arasındaki iletişim kopuklukları, boşanmalar, anlaşmazlıklar, ekonomik özgürlüklere gereğinden fazla önem verilmesi gibi durumlarla sıklıkla karşılaşır olunmuştur.

Modern psikoterapi ve psikolojik danışma teorilerinin, dini anlayış ve bakış açısıyla tekrar yorumlanarak psikolojik yardım mesleği olan dini danışma ve rehberlik burada devreye girmeli ve etkinlik göstermelidir. Toplumun en birleştirici unsuru olan din ve inanç gibi temel değerler çerçevesinde aileler eğitilmeli, sıklıkla unutilan bu değerler ve insana kazandırdıkları hatırlatılmalı, aile içi sıkıntılar yaşayan ve ciddi bir arayış içinde olan, aynı zamanda din ve inancın insan yaşamındaki etkisini bilen ailelerin başvurabileceği, sorunlarını paylaşabilecekleri aile danışmanlığı sistemi kurulmalıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

AİLE İÇİ SORUNLAR VE DİN

1.İletişim

Aile içi sorunların nedenlerine değinilmeden önce, iletişimin tanımını yapmakta fayda vardır. Dökmen’ e göre iletişim, “bilgi üretme, aktarma ve anlamlandırma süreci” dir. Genel anlamda, iletişimin gerçekleşmesi için iki sistem gereklidir. Bu sistemler iki insan, iki hayvan, iki makine ya da bir insan ile bir nesne olabilir. Nitelikleri ne olursa olsun, iki sistem arasındaki bilgi alışverişini “iletişim” olarak kabul ederiz. Yine genel bir tanımlamayla, kaynağını ve hedefini insanların oluşturduğu iletişimlere “kişilerarası iletişim” adı verilir.⁹⁷

Karşılıklı etkileşim ve iletişimde bulunan kişiler, duygu ve düşüncelerini sözel ve sözel olmayan sembollere dönüştürerek bunları birbirlerine aktarırlar. Bu şekildeki aktarım ve paylaşım bütün toplumsal ilişkilerde kendini gösterir ve kişinin toplumsal hayatının devamını sağlar. Özellikle ev veya aile yaşamında iletişim ve iletişim şekilleri daha bir önem arz etmektedir ve aile içi ilişkilerdeki iletişim biçimleri o ailenin olumlu ya da olumsuz gidişatı hakkında ipuçları verir.

1.1.Aile İçi İletişim ve Saygı

Toplumsal ilişkilerde kişinin var olabilmesi ve toplumsal kişiliğinin devam edebilmesi için nasıl ki saygı çerçevesinde hareket etmesi gerekiyorsa, aile içi ilişkilerin devam edebilmesindeki asgari sınır ise aile bireylerinin birbirlerine, varlıklarına ve kişiliklerine saygı duymaları ve bu çerçevede yaşamlarını sürdürebilmeleridir. Kısacası özelde aile ilişkilerinin en temel dayanağı saygıdır, saygı çerçevesinde hareket etmektir.

⁹⁷ Üstün Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, Sistem Yay., İstanbul, 2005, s.19-23

“Saygı, sözlükte değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye veya bir şeye karşı sevgi ile çekinme karışımı bir bağlılık ve takdir duygusuna dayalı olarak, dikkatli, özenli ve ölçülü davranma durumu, hürmet, ihtiram, başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu gibi manalara gelir. Sosyal ilişkilerde, sevgi de saygı da karşılıklılık (mütekabiliyet) ilkesi gereğince karşılıklıdır. Saygılı davranışlar insanları yaklaştırıp karşılıklı olarak birbirini anlamaya yöneltirken, saygısız davranışlar onları uzaklaştırmakta, anlama ve anlaşma ortamı zedelenmektedir. Bu noktada ortaya çıkabilecek olumsuzlukları gidermek iki tarafın birbiriyle uzlaşmasını sağlamanın en temel ilkesi karşılıklı saygıya dayalı ilişkiler kurulmasıdır.”⁹⁸

Aile içi ilişkilerde anlaşmazlık yaşanması ve bazı durumlarda çatışma çıkması kaçınılmazdır. Evlilikte en yalın haliyle iki insanın yaşam boyu sürecek sözlü ve sözsüz iletişimleri sürecek ve iki insan birbirlerinin her türlü özel halini anlayışla karşılayacaktır. Bu durumda evli iki çift her konuda fikir birliğine varacaktır diye bir beklentide bulunmak insanın doğasına terstir. Çünkü evlenmeden önce eşler arasında belli seviyelerde bir ilişki ve iletişim başlar.

Evlilik öncesi geçirilen dönem ne kadar uzun sürerse sürsün eş adayları evlenmeden önce tam anlamıyla birbirlerini tanıyamazlar. Çünkü birbirlerine en ideal şekillerde saygı ve sevgi davranışlarını sergilerler ve günlük yaşamdaki en doğal hallerini bilemezler. Bir bakıma maskeleyen söz konusudur. İşte bu yaklaşma ve anlaşmadan sonra evlilik gerçekleşir.

Evlenme akdinden sonra her iki çiftin de yaşam biçimlerinin derinden değişmesi beklenen bir durumdur. Bu değişiklik yatma kalkma alışkanlığından, yemek yeme davranışlarına, iş yaşamından sosyal yaşama, arkadaşlık ilişkilerinden eve gelme saatine kadar hayatın her türlü aktivitesinde kendisini gösterecektir. İşte bundan sonraki evlilik ilişkilerinin niteliğini, bu radikal değişikliğe uyum sağlayıp sağlayamaymaları belirleyecektir. Bazıları hayatlarındaki bu değişikliğe kolay bir şekilde uyum sağlarlarken bazıları da evlilik öncesi yaşam biçimleri ve davranış şekillerine takılıp kalacaklardır. Çiftlerden biri eski yaşam biçiminden ve önceki beklentilerinden taviz

⁹⁸ Habil Şentürk, “*Sosyal İlişkilerde Saygı Kavramı: Psikoloji ve Din Açısından Bir Bakış*”, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 20, 2008/1, s.217-228

vermezse diğeri de buna karşılık katı bir tutum sergileyecek veya kendisini psikolojik koruma duvarına sığınacaktır.

Evlilikte yaşanan birçok çatışma, anlaşmazlık ve hakarete varan kavgalar sonucunda çiftler arası saygının ortadan kalkması muhtemeldir. Goleman, bu durumda çatışma ve kavgaların yoğunluğu ve süresi arttıkça, tehlikenin de büyüyeceğini söyler. Ona göre alışkanlık haline gelmiş eleştiriler ve küçümseme ya da tiksinti ifadeleri, tehlike işaretleridir; çünkü kocanın veya kadının eşi hakkında olumsuz bir yargıya vardığını gösterirler. Kadının veya kocanın zihninde eş, suçlamaların sürekli hedefidir. Böyle bir saldırı karşısında hedefteki eş savunmaya ya da karşı saldırıya geçer. Araya duvar örmek nihai savunma yöntemidir. Tepki olarak duvar gibi bir sessizliğe bürünme alışkanlık haline geldiğinde, ilişkiye büyük zarar verir; anlaşmazlıkları giderme olanaklarını toptan yok eder.⁹⁹

Kişisel yaşama ve bireylerin yanlış bile olsa en doğal davranışlarına yönelik iletişim ve üslup kazalarının ardından gelen karşılıklı saygı düzeyinin zayıflaması bahsedildiği üzere boşanmaya kadar giden bir dizi sıkıntılara yol açmaktadır.

Evliliklerin huzurlu bir şekilde devamı ve evli çiftlerin uyum süreçlerinin olumlu veya olumsuz yönde seyretmesi; çiftlerin karakter yapılarına, yetiştirilme tarzlarına ve evlilikten beklentilerine göre değişiklik gösterecektir. Özellikle kişilik yapılarının uyuşması evliliği daha esnek ve daha az kırılğan hale getirmesi beklenir. “Bir insanın kişiliğine ilişkin bir değerlendirme bağlam dışında yapılmamalıdır”¹⁰⁰ diyerek toplumsal yaşayış biçiminin oldukça etkili olduğu söylenen ve “bireyin kendisinden kaynaklanan tutarlı davranış kalıpları ve kişilik içi süreçler”¹⁰¹ olarak tanımlanan kişilik, birçok noktada belirleyici unsur olmaktadır. İki farklı kişiliğin hayat boyu sürececek bir yolculukta iletişim çatışmalarının yaşanması doğal olmakla birlikte katı kişilik tutumları sorunları büyütecektir.

Ancak yukarıda bahsedilenlere rağmen kişilerdeki saygı kültürü ve kazanımı, normal evlilik süreçlerinde de, evliliğin aksayan yönlerinde de, iletişim çatışmaları ve

⁹⁹ Daniel Goleman, *Duygusal Zeka*, Çev. Banu Seçkin Yüksel, Varlık Yay., İstanbul, 1998, s.175-176

¹⁰⁰ Alfred Adler, *İnsanın Doğası*, Çev. Ayşe Tekşen Kapkın, Payel Yay., İstanbul, 2004, s.140

¹⁰¹ Jerry M. Burger, *Kişilik*, Çev. İnan Deniz Erguvan Sarioğlu, Kaknüs Yay., İstanbul, 2006, s.29

anlaşmazlıklarda da belirleyici ve kişisel sınırları tayin edip koruyucu bir rol üstlenecektir. Evlilik ilişkisinde saygı sınırları zorlanmış ve aşınmış ise burada bir evlilikten bahsetmek güçtür ve iyimser bir ihtimalle zoraki bir birliktelik vardır. Başka bir ifade ile “ ‘başkaları istediği için’ veya ‘maddi nedenlerden bir aradayız’ düşüncesinin mutluluk, bağlılık ve sevgi ifade etmediği görülmüş”¹⁰² ve eşler arası ilişkilerdeki çekicilik etkinliğini kaybetmiştir. Bu durumda pamuk ipliğine bağlı evlilikler, zoraki yürümekte, toplumsal ve ekonomik baskı endişesi ve çocukların bakımı, büyümesi ve eğitimleri gibi bir takım hem anneyi hem de babayı bağlayıcı nedenlerle devam etmektedir.

1.2.Aile İçi İletişim ve Çatışma

Evlilikte birlikte yaşamaktan amaç yaşamı paylaşmaktır. Birçok noktada beraberken, bazı noktalarda birbirlerinden farklı düşünen kişilerin çatışma olmaksızın evliliği sürdürmeleri beklenemez. Ancak evliliğin mutlu bir şekilde sürdürülebilmesi, çatışmaların en az seviyeye indirilebilmesi ve sorunların her iki tarafı da rencide etmeyecek şekilde çözülebilmesi için çiftlerin birbirleriyle nasıl iletişim kurmaları gerektiğini bilmeleri gerekir. Evliliği bir çıkmaz haline getiren ve çatışmaların ana temasını oluşturan iletişim kazalarının bilinmesi, konunun esas üzere değil de, usulden kaynaklandığının farkına varılması ilişkilerdeki sıkıntılı halin giderilmesinde etkili olacaktır.

Kaya’ ya göre, ilişkide karşıt gereksinimler, istekler, amaçlar ve görüşler varsa, uyuşmazlık da vardır. Çatışma herhangi bir ilişkinin lüzumlu ve aslında var olan bir parçasıdır. Ancak önemli olan zaman içinde çiftlerin birbirlerini yok etmeden ya da kimliklerini kaybetmeden güç mücadelesini çözüme kavuşturabilmeleridir. Bunu başarabilen çiftler sağlıklı evliliklere sahiptirler. Her kavganın bir çözümü mutlaka vardır. Çiftler kavgaları sayesinde farklılıklarını görme ve birbirlerini daha iyi tanıma fırsatı bulurlar.¹⁰³

¹⁰² Nuran Hortaçsu, *İnsan İlişkileri*, İmge Yay., Ankara, 1997, s.122

¹⁰³ Canten Kaya, *Evlilikte Mutluluğun Sırları*, Renk Yay., Manisa, 2003, s.140

“Çatışma, iki kişi arasındaki farklı amaç, beklenti, değer ya da algı farklılıklarından kaynaklanan anlaşmazlık veya uyuşmazlıktır ve genellikle bireyin, kendilik imajına ve saygısına yönelik tehditler algılandığında ortaya çıkar.”¹⁰⁴

Bazı evliliklerde aynı çatı altında görünen insanların ruhları yalnızdır. Yalnızlığa sürüklenirlerken bu durumun farkında bile değildirler. Bu bakımdan eşlerin birbirlerine verebileceği en iyi destek, “sağlıklı iletişim” ortamı oluşturmalarıdır.¹⁰⁵ Ancak sağlıklı iletişim yolları denenerek aile içi çatışma ve kavgalara uygun çözümler üretilmiş olacaktır. Sağlıklı iletişim ortamının oluşması da çiftlerin birbirlerine değer vermelerine ve dinleme becerilerini geliştirmelerine bağlıdır. Burada eşler arası empatik anlayış devreye girmektedir. “Empati, bir insanın kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlamasıdır.”¹⁰⁶ Empati duygusundan yoksunluk ve hep ben haklıyım yaklaşımları aile içi ilişkileri baltalamakta, “ben haklıyım” diyen kişinin karşısındaki de “hayır, asıl ben haklıyım” diyebilmekte ve dolayısıyla çatışma kaçınılmaz hale gelmektedir. Eşler arası iletişimlerde, “...bireylerin birbirlerini sevmeleri ve saymaları, birbirlerinin düşüncelerini hoşgörü ve saygıyla karşılamaları, birbirlerine güven duymaları ve desteklemeleri söz konusudur.”¹⁰⁷ Bu da bireylerin ruh dünyalarında geliştirdikleri empatik anlayışa bağlıdır ki çatışmalar büyümeden çözüme kavuşsun, sağlıklı aile ilişkileri geliştirilebilsin.

Ergin, iletişim çatışmalarını şu şekilde açıklamıştır: “İnsan ilişkilerinde çatışma, bireylerin karşılıklı olarak birbirlerinin ihtiyaçlarına müdahale etmeleri veya değerlerinin uyuşmaması durumunda kişiler arasında baş gösteren uyuşmazlık, zıtlık, kavga ve sürtüşmeleri ifade eder. Gordon ise çatışmayı, ilişkideki gerçeğin ortaya çıkması olarak tanımlamaktadır. Çatışma anında ilişkinin sağlığı sınanır. Bu durumda ilişki güçlenir yahut zayıflar, psikolojik yaralar su yüzüne çıkar. İyi kullanılıp yönlendirildiğinde yararlı olan, tarafların önerileri arasında en doğru olanı seçme ya da oluşturma olanağını sağlayan çatışma, kötü yönlendirildiğinde iletişimin zayıflamasına, kesilmesine, kopmasına neden olur. Bu durumda bir ilişkide çatışmanın ortaya çıkması

¹⁰⁴ Tarık Solmuş, Çift, *Evlilik ve Aile Terapisi*, Doruk Yay., İstanbul, 2011, s.193

¹⁰⁵ Hatice Yalçın, *Evlilik Okulu*, Nobel Yayınları, Ankara, 2010, s.95

¹⁰⁶ Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, s.135

¹⁰⁷ Haluk Yavuzer, *Ana-Baba ve Çocuk*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s.40

doğal, beklenen ve hatta yararlı bir durum olarak ele alınabilir. Bu noktada asıl konu çatışmanın ortaya çıkıp ve çıkmaması değil, çatışma ortaya çıktıktan sonra çatışmanın nasıl ele alındığı ve nasıl çözülmeye çalışıldığıdır. Bireyler birbirlerine bağırarak, şiddet uygulayarak, konuşarak, küserek, konuyu değiştirerek veya aldırımıyormuş gibi davranarak çatışmaları çözmeye çalışabilirler. Ancak önemli olan, eşlerin sağlıklı, ilişkiyi güçlendirici seçenekler üretilip, uygun alternatifi birlikte seçebilecekleri bir çözüme gidebilmeleridir.”¹⁰⁸

2.Aile İçi Sorunlara Neden Olan Faktörler

Evlilik genelde romantik bir ilişki ile başlar ve zamanla yaşanan anlaşmazlıklarda karşılıklı çözüm yolları üretilmediği takdirde giderek güç mücadelesine dönüşür. Kişilikler çatışır, tarafların birisi hep verir, şiddet ortaya çıkabilir. Sonuçta tarafların ruh sağlıkları zarar görür. En çok bedeli de çocuklar öder. Aile dışından sorunu çözmek için yapılan müdahaleler sorunu daha çok büyütebilir. Eğer taraflar akıllıysa veya şanslıysa yaşadıklarını kazanım haline dönüştürürler ve bağlılık gelişir. Aileyi canlı bir organizmaya benzetebiliriz. Aile aynı canlı bir organizma gibi uyum ve ritim içinde olmalıdır. Organizmayı oluşturan unsurlar birbirlerinin ihtiyaçlarını tamamlamazlarsa; kalp beynin yardımına koşmazsa, el diğer elin yardımına koşmazsa vücut solumaz. İnsan vücudundaki uyum ve yardımlaşma aileye de örnek olmalıdır. Aile bireyleri birbirlerini tamamlayıcı, birbirlerinin eksikliğini giderici olmalı, birbirlerinin yerine düşünülmelidir.

Tarhan, aile içindeki iletişimsizliğin ve yaşanan sıkıntıların aile düzenini bozduğunu, birey olarak ailenin her ferdinin ve bir bütün olarak ailenin kendisini beslemesi gerektiğini vurgular. Günümüzde aile içinde kaliteli birliktelikler azalmıştır ve aile fertlerinin birbirlerini çok iyi tanımadıkları ve anlaşmazlık sonucu birbirlerini yargıladıkları görülmektedir. O’na göre bu durum ailenin ahengini tehdit etmektedir.¹⁰⁹

Daha öncede belirtildiği üzere aile içi sorunların başında iletişimsizlik ve yaşanan bu iletişimsizliğe neden olan kişiliklerin çatışması yer almaktadır. Özellikle ben

¹⁰⁸ Hatice Ergin, Eşler Arası İletişim Çatışmaları, Haluk Yavuzer (Ed.), *Evlilik Okulu-Evlilikte Kişilerarası ilişkiler ve İletişim Becerileri*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2009, s.188

¹⁰⁹ Nevzat Tarhan, *Aile Okulu Mutlu Aile İçin Makul Çözümler*, Timaş Yay., İstanbul, 2013, s.16, 160-161

merkezli bir anlayış tarzıyla yetişmiş bireylerde aile içinde ve toplumsal ilişkilerde birçok sıkıntılar gözlemlenmekte ve kişiler arası iletişim çatışmalarını da içinde barındıran psikososyal uyumsuzluklar, davranış bozuklukları yaşanabilmektedir. “Yapılan birçok araştırma, çatışmaları azaltma ya da çatışmalara çözüm üretmede, kişiler arası iletişim becerisini geliştirmek amacıyla verilen eğitimin etkili olduğunu göstermektedir. Ancak uzmanlar bazı eşlerin iletişim becerilerine ilişkin bilgileri daha çabuk uygulayabildiğini, bazı eşlerin ise daha fazla zamana ihtiyaçları olduğunu belirtmektedirler.”¹¹⁰

Evlilik ilişkisi oldukça karmaşık, sürekli olarak değişen, gelişen bir ilişkiler sürecidir. Bu evlilik sürecinde eşlerin ilişkilerini nasıl tanımladıkları ve algıladıkları o ilişkinin paradigmalarından biridir. Diğer bir paradigma ise eşlerin gerçekten birlikte yaşamak istediklerinden mi, yoksa birlikte yaşamak zorunda olduklarından mı birlikte yaşadıklarıdır. Bu iki paradigmanın oluşması ve zaman içerisinde değişmesindeki en temel faktör eşler arası sevgi ve saygı bağlarının güçlü olması veya tam tersi bir durum olan zayıf olmasıdır. Eşler birbirlerini sevip birbirlerine değer verdikleri sürece huzurlu yaşarlar ve birlikte yaşamaktan mutluluk duyarlar. Ancak ne var ki eşler arasındaki sevgi bağının zayıflamış olması ve ya tamamen kopmuş olması durumunda ise doğal olarak ayrılıklar, şiddetli geçimsizlikler, boşanmalar vb. problemler yaşanacak veya toplumsal baskı ve çocuk faktörü gibi nedenlerle zoraki beraber yaşama durumları ortaya çıkacaktır.

“Dünyada, hayattan sonra en büyük nimet sevgi denilebilir. Çünkü sevgi, ruhun kendisinden lezzet duyduğu şeye meyletmesidir. İnsanda sevgi olmadığı takdirde, hiçbir şeye meyledemez. Hiçbir şeyden lezzet alamaz. Sevgi olmayan yerde, birlik beraberlik de olmaz. Ayrılık için bahaneler çoğalır. Geçim sıkıntısı olur. İşte ailede eşler arasındaki sevgi her şeyin başında gelir.”¹¹¹

Aile içinde yaşanan sorunları ‘evlilikte zor anlar’ olarak tanımlayan Tarhan’a göre ekonomik şartlar, şehir hayatının olumsuzlukları, sosyal nedenler, bireyin toplumda yalnızlaşması gibi nedenler evliliklerde derin krizler yaşanması sıklığını

¹¹⁰ Bkz. Ergin, *Eşler Arası İletişim Çatışmaları*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2009, s.208

¹¹¹ İdris Görmez, *Aile Mutluluğu, Geçimsizliğin Sebep ve Çareleri*, Türdav Yay., İstanbul, 2013, s.58-59

artırmıştır. Bu aynı zamanda çiftleri kriz anlarına hazırlıklı olmaya ya da ilişkideki sorunları krize dönüştürmeden önleme yollarını öğrenmeye mecbur bırakmıştır. Evlilikte yaşanan sorunların ve krizlerin en önemli nedenini eşlerin birbirlerine olması gerektiği gibi değil de hissettikleri gibi davranmalarından kaynaklandığını vurgulayan Tarhan, evlilikte yaşanması muhtemel sorunlara karşı, “kişi her olay karşısında zihinsel sorgulama yapmalı, olayın nedenine bakarak hareket etmelidir. Evliliklerinde zor anlar yaşayan eşler, duygusallığın olayları objektif bir bakış açısıyla değerlendirmeye engel olduğu unutulmamalıdır. Bu yapılmadığı zaman, en küçük sorunun bile krize dönüşmesi kaçınılmazdır”¹¹² şeklinde belirtmiştir.

2.1.Kişilik Farklılıkları

Evlilik, farklı şekilde yetişmiş iki insanın, iki dünyanın, iki farklı bakış açısının ve iki farklı kişiliklerin birleşmesiyle meydana gelir. Evleninceye kadar tek başına ve bağımsız olarak yaşamış ve bu şekilde yaşam biçimi ve kişilik geliştirmiş birey, evlendikten sonra aynı insanla hayatın her yönünü paylaşacağı ve fedakarlığın esas olduğu ömür boyu devam edecek bir serüvene girmiştir.

Evlilik öncesi eş seçiminde kişilik farklılıklarını değerlendirme konusunda yanlışlıklar yapılabileceğine değinen Özkan’a göre; evlilik öncesinde, kendilerinden farklı kişilik özelliklerini çekici bulan eşler, zamanla bu farklılıklardan kaynaklanan problemleri sorun olarak görmeye başlayabilirler. Mesela evlilik öncesi dönemde, içe dönük, sessiz, sakın, ağırbaşlı bir kişi için, dışa dönük, hareketli, neşeli bir kişi çok cazip gelebilir. Ancak evlilik ile birlikte iki farklı kişilik yapısından kaynaklanan zıtlıklar, çatışmalar ve uyuşmazlıklar, problemlerin ortaya çıkmasında temel bir rol oynayabilir.¹¹³

Evlilik sürecinde, kaçınılmaz olarak anlaşmazlıklar ve farklı kişilik yapılarından kaynaklanan iletişim problemleri yaşanabilmektedir. Esas olan ortaya çıkan problemlerin çözümünde makul çözüm yolları bulup anlaşmazlığı fazla büyütmeden bitirmektir. Zaman içinde yaşanan bu çatışmalar veya anlaşmazlıklarla eşler birbirlerini daha yakından tanıma, birbirlerinin sınırlarını ve yaşam biçimlerini öğrenme gibi

¹¹² Nevzat Tarhan, *Evlilik Psikolojisi*, Timaş Yay., İstanbul, 2013, s.91-92

¹¹³ Özkan, *Psikolojik ve Manevi Yaklaşımla Ailede Öfke Kontrolü*, s.85

kazanımlar elde ederek, bir sonraki yaşanması muhtemel anlaşmazlıklarda daha dikkatli davranıp, kişilikleri yaralayıcı bir çatışmanın yaşanmasına fırsat vermeyebilirler. Ancak bazı durumlarda katı kişilik yapıları ve devamında gelen tavizsiz tutum ve davranışlar kişilik çatışmalarına, eşlerin birbirlerine hakaret etmelerine ve beraberinde karşıdaki insanın da bir kişiliği ve gururu olduğunun unutulmasına neden olmaktadır.

Evlilik öncesi nişanlılık aşamasında, eş adayları ne kadar birbirlerini yakından tanımaya çalışsalar da, bu dönemde birbirlerine daha çok duygusal yönden yaklaştıkları ve hayatın birçok yönünü beraber paylaşmadıkları için tam manası ile birbirlerini tanımaları ve kişiliklerini öğrenmeleri pek mümkün değildir. Ancak evlendikten ve yaşanan ilişkinin duygusal dozu azalıp, hayatın diğer yönlerine ortak olmaya başladıkları zaman birbirlerini tanımaya başlayacaklardır.

Kişilikleri birbirine oldukça uygun ve birbirlerine her yönüyle çok benzeyen eşler oldukça nadirdir. Bir bakıma aile olmak, eşlerin aynı yaşam potası altında beraber geliştirdikleri hayat tecrübelerinden oluşan ortak kişilik ortaya koymaktır. Burada insan ilişkilerinde ‘saygı, hoşgörü, birbirini idare etme, farklılıkları anlayışla karşılama, beraber yaşama tecrübesi, paylaşma vb.’ gibi kazanımların devreye girmesi durumunda ve kişilik çatışmalarına çözüm olacak olan, öğrenilmiş ve geçmişten günümüze gelen kültürel ve manevi kazanımlar, etkisini gösterecek, sorunlar bu pota altında çözülebilecektir.

Eşlerden birisinin veya her ikisinin de zorlu yaşam koşullarına karşı dayanma ve mücadele etmede sıkıntıları ve zayıflıkları, zorluğa karşı tahammülsüzlüğü ve sorunsuz bir evlilik süreci hayali, oturmamış kişilik ve karakter yapısı gibi nedenler evlilik yaşamını sıkıntıya sokmakta ve sonu boşanmaya kadar giden sonuçlar doğurabilmektedir. Eşlerin ailelerinden uzakta yaşamaları ve çocuk konusunda yaşadıkları sıkıntıları paylaşabilecekleri, daha doğrusu destek alabilecekleri bir yakınlarının olmayışı bu sorunu biraz daha artırmaktadır.

Günümüzde bireyselliğin ve benmerkezciliğin oldukça ön planda olması çocukluktan itibaren oluşan kişilik yapılarını ve benlik algılarını oldukça kırılmaz ve değişmez hale getirmektedir. Evde yalnız büyüyen, gereksiz yere benlik algıları köpürtülen ve her dediği anında olan bir bireyin kişiliği de bu oranda tavizsiz ve ben

merkezli olacaktır. Bu şekilde yetişip büyüyen veya büyütülen kişiler toplumsal hayatta ve özellikle evlilik yaşamlarında birçok problemler yaşayabilmektedir.

2.2.Sosyo-Ekonomik Farklılıklar

Evliliklerde anlaşmazlık ve çatışmaların bir nedeni de farklı yaşam biçimi ve kültürlerden kaynaklanan durumlardır. Bu durum yukarıda bahsedilen kişilik farklılıklarına da benzemektedir. Evlilik öncesi duygusal ilişkinin oldukça yoğun olması, kişilere bazen yanlış tercih yaptırabilmekte, realiteyi göz ardı edebilmektedir. Nihayetinde Tarhan' ın da belirttiği gibi, “evlilik iki kişinin birbirine bakması değil, aynı yöne bakmasıdır.”¹¹⁴ Aynı yöne baktığı halde eşlerin ikisinin de birçok noktada farklı şeyler görmesi, evlilik öncesi yetiştirilme tarzı ve bu tarza kaynaklık eden kişisel ve kültürel alt yapılardan kaynaklanmaktadır.

Ülkemizde Akdeniz bölgesinin kültürüyle İç Anadolu kültürleri veya Karadeniz bölgesinin kültürüyle Doğu Anadolu bölgesinin kültürel alışkanlıklarında farklılıklar görülebilmektedir ve bu durum gayet doğaldır. İklim şartları, çalışma şartları, yeryüzü şekilleri, tabiat özellikleri, maddi olanakları gibi özellikler o bölgede yaşayan insanların yaşama biçimlerini de etkileyecek ve farklılıklar ortaya çıkacaktır. Haliyle böyle farklı yaşam biçimlerinde yetişmiş olan iki insanın da kişilik ve mizaçlarında farklılıkların olması kaçınılmazdır. İşte bu farklılıkların eşler arasında eritememesi evliliklerde anlaşmazlıklara ve çatışmalara neden olabilmektedir.

2.3.Eğitim Faktörü

Eğitim durumlarının farklılığı da anlaşmazlık nedeni olabilmektedir. Bireyler aldıkları veya alamadıkları eğitimle hayata ve olaylara kişisel ve mesleki bakış açısı geliştirirler, yaşam tarzı oluştururlar, kendi ekonomik sistemlerini şekillendirirler ve hayatlarını bu bakış açısıyla sürdürürler. Alınan eğitimin beraberinde getirdiği yaşam biçimi bireyin kişisel ve toplumsal hayatında son derece etkilidir. İşte farklı eğitim düzeyinde olan iki eş adayının da evlenmesi ile zaman içerisinde anlaşmazlıklar ve sıkıntılar ortaya çıkabilmektedir. Burada yine bağlayıcı ve çözümleyici unsur toplumun ve ailenin ayakta kalmasını sağlayan dinamiklerdir. Bu dinamikler manevi ve kültürel değerlerdir.

¹¹⁴ Tarhan, *Evlilik Psikolojisi*, s.34

2.4.Çocuk Faktörü

Eşler arasında ortaya çıkan anlaşmazlık ve çatışmalara kaynaklık eden bir diğer faktör de çocukların bakımı ve büyütülmesinde yaşanan bir takım sıkıntılardır. Evlenmeleriyle beraber hayatlarında ciddi değişiklikler meydana gelen eşler, belli bir zaman sonra çocuk düşünmekte ve hamilelik süreciyle beraber yaşamlarında farklı bir döneme girmiş olmaktadır. Dünyaya yeni gelmiş çocuk evde sevinç ve mutluluk kaynağı olmaktadır. Belli bir süre iki kişinin paylaştığı eve üçüncü kişinin gelmesi bir ailede heyecan yaşatmakta, daha önce sadece karı koca olan eşler, çocuğun da dünyaya gelmesiyle, aynı zamanda anne ve baba olmanın farklılığını ve mutluluğunu yaşamaktadırlar.

Bowman, evlilikte evlilik süresi, çocuk sayısı gibi demografik değişkenlerin önemini vurgulayarak, eşler arasındaki evlilik doyumunun ilk iki yıldan sonra yavaş yavaş düştüğünü, bu düşüşün çocukların olması ile giderek hızlandığını belirtmektedir.¹¹⁵

Çocuğun doğumundan itibaren yaşanan bir takım sıkıntılar eşlerin birbirlerine tahammülünü zorlaştırmakta ve bazı durumlarda karşılıklı öfke patlamaları yaşanabilmektedir. Küçük yaşlardaki bazı çocukların çok sık hastalanmaları bu nedenlerin başında gelmektedir. Anne babaların sürekli çocuğun hastalığıyla ilgilenmeleri, gece ağlamaları, özellikle kocaların eşlerine ‘sen bu çocuğa bakamıyorsun’ imalı göndermeleri gibi nedenlerle sinir harbi yaşanması, ilerleyen yaşlarda çocuğun arkadaş ve okul ortamıyla tanışmasıyla birlikte burada yaşanabilme ihtimali olan sorunlar, karı koca arasında karşılıklı suçlamalar kırgınlıklara neden olabilmektedir.

¹¹⁵ Marilyn Laura Bowman, *Coping Efforts And Marital Satisfaction: Measuring Marital Coping And Its Correlates. Journal Of Marriage And The Family*, 1990, C.52, S.2, s.463-475.

Çocukların okul ve hayatlarında karşılaşılan sorunlarda yükün sadece eşlerden birinde olması, diğerinin pasif ve umursamaz davranışları, evlilikte bir tarafı yıpratmakta ve sıkıntılara neden olabilmektedir.

2.5. Eş Yakınlarının Aileye Yaklaşımı

Aile Bakanlığı' nın 2011 Aile Yapısı Araştırması' na göre Türkiye' deki boşanmaların yaklaşık %6' sı, “eşinin ailesinin, aile içi ilişkilere karışması” dolayısıyladır. Erkeklerin %7' si, kadınların ise yaklaşık %5' i sırf bu sebepten dolayı boşanmıştır. Ailelerin, çocuklarının aile içi ilişkilerine gereğinden fazla müdahalesi önemli bir boşanma sebebidir.¹¹⁶

Birçok evlilikte, aile içinde yaşanan problemler ister istemez dışarıya yansıyabilmekte ve eşlerin birinci derecedeki yakınları sıkıntılara müdahil olabilmektedirler. Bazı durumlarda eşlerin anne babalarının soğukkanlı davranmaları ve bilinçli hareket etmeleri sonucu sorunlar aile büyüklerinin desteğiyle çözümlenebilmektedir. Ancak yaşanan her sorunda ailelerin sorunlara karışmaları, yapıcı tavırlar takınıp çocuklarının aile bütünlüklerini korumaktansa, ‘benim çocuğum haklı’ veya ‘benim çocuğum mağdur’ şeklinde yaklaşımları, çiftlerin sorunlarını çözeceğine maalesef boşanmaya kadar giden bir yola sürüklemektedirler.

Yaşanan sorunun derecesi ve büyüklüğü ölçüsünde, annelik ve babalık içgüdüleriyle savunmaya geçilmekte, iyi niyetli yaklaşımlar ilerleyen adımlarda sorunların büyümesine ve yayılmasına neden olmaktadır. Tabi ki, hiçbir anne ve baba kızını veya oğlunu karşı tarafın oğlunun veya kızının tahakkümünde kalsın veya ondan şiddet görsün diye evlendirmez. Sürecin iyi yönetilemediği aile içi yaşantılarda, daralan, bunalan, sıkıntı yaşayan, sözlü veya fiili şiddet gören taraf ailesine konuyu açacak, destek isteyecektir.

Çocuklarını başka birisiyle evlendiren bazı aileler, çocuklarının evlenip artık kendi başlarına yaşamalarına ve hayatlarını beraber alacakları kararlarla sürdürmelerini istememektedirler. Her zaman bizimle olsun yaklaşımlarıyla eşlerin aile düzenlerini bozmakta ve aralarında aldıkları kararlara karışarak bir tarafın şimşegini üzerlerine çekmektedirler. Büyüklerin sürekli müdahil olma istek ve davranışları artık daha

¹¹⁶ Mehmet Ali Balkanlıoğlu, *Evliliğin Şifresi*, Ufuk Yay., İstanbul, 2014, s.163

bağımsız yaşamak isteyen çiftlerde gerginlikler oluşturmakta, her iki eşin veya ikisinden birisinin aile yaşamını büyüklerin müdahalesine açık tutması, alınacak ortak kararlar yerine onların vereceği kararları uygulamaya çalışması doğal olarak eşler arası anlaşmazlıkları da beraberinde getirmektedir.

Bu noktada eşlerin saygıya dayalı dengeli davranmaları önem arz etmektedir. Artık yeni bir aile olduklarını kabul etmeleri, hayatın ilerleyen dönemlerinde beraber alacakları kararlarla mutlu olmayı öğrenebilmeleri, içinden çıkamadıkları ve yardımlarına gereksinim duydukları konular hakkında istişare amaçlı büyüklerinin de fikirlerini alıp tekrar makul olan son kararı vermeleri isabetli olacaktır. Aynı zamanda aralarında yaşadıkları sorunları bir şekilde doğru yöntemlerle çözmeleri, ilerleyen zamanlarda yine yaşanabilecek anlaşmazlıklarda ailelerine taşımamaları kararı almaları evliliklerinin devamı adına sağlıklı olacaktır.

2.6.Görev ve Sorumlulukların Paylaşımı

Evlilik sürecinde eşlerin üzerinde anlaşmak zorunda oldukları belirli kurallar vardır. Kim hangi işi yapacak ve ne ölçüde yapacak, bütçeyi kim düzenleyecek, çocuk bakımı ve eğitimi, akrabalarla ilişkiler vb. konularda eşlerin birbirleriyle uzlaşmaları gerekmektedir. Bu noktada çiftlerin en fazla anlaşmazlığa düştükleri konu, eşlerden hangisinin ailesinin yeni kurulan ailede örnek model olarak alınacağıdır. Burada yaşanacak keskin görüş ayrılıkları birçok anlaşmazlığı da beraberinde getirecektir.

Görev ve sorumluluklar zamanında ve peşinen belirlenmemiş ise evliliklerde bir takım sıkıntılar yaşanmaktadır. Alış veriştiren faturaların ödenmesine, çocuklara bakımdan maddi konulara kadar bir ailenin yaşam döngüsündeki birçok unsurun eşler arasında kendiliğinden veya konuşularak paylaşılması gerekir. Aksi takdirde bir tarafın baskın diğer tarafın da edilgen olduğu durumda alınacak her türlü karar ve yapılacak görev ve sorumluluk paylaşımları, gömleğin ilk düğmesinin yanlış iliklenmesi temsilindeki gibi doğru kararlar verme ve hareket etme süreçlerinde bir takım sıkıntılar doğuracaktır.

2.7.Cinsellik Faktörü

Bu mesele eşler arası ilişkilerdeki sıkıntıların hem nedeni hem de sonucu olabilmektedir. Yukarıda bahsedilen ve evlilik sürecini olumsuz etkileyen aile içi anlaşmazlık ve çatışma nedenleri, eşlerin birbirlerinden cinsel olarak soğumalarına neden olmaktadır. İlk başta severek ve birbirini beğenerek evlenen çiftlerde cinsellik bir haz, tatmin ve mutluluk kaynağı olurken zamanla yaşanan anlaşmazlıklar ve sonu gelmez tartışmalar eşlerin birbirlerinden soğumalarına ve cinsel ilişkilerinin seyrekleşmesine neden olmaktadır. Bunun tam tersi cinsel soğukluk ve isteksizlik de eşler arasında çatışma ve anlaşmazlıklara yol açabilmektedir. Zamanla tatmin olmama durumu da cinselliği en asgari seviyeye indirgemektedir.

Cinsel yaşantı eşler arası ilişkilerin olmazsa olmasıdır. İnsanın fitratından gelen ihtiyacının meşru aile ilişkileri yoluyla karşılanması gerekir. “Kadın ve erkeğin içgüdüsel olarak birbirine cinsel eğilimi vardır. Bu eğilim neslin devamı için gereklidir.”¹¹⁷

Birbirlerine boşanma davası açan ve mahkeme kararı ile boşanan çiftlerin boşanma gerekçelerinde çoğu zaman ‘şiddetli geçimsizlik’ yazmaktadır. Buradaki şiddetli geçimsizliğe neden olan faktörlerden biri de cinselliktir. Yani cinsel soğukluk, uyumsuzluk, tatminsizlik, cinsel yetersizlik ve doyumsuzluk halidir. Cinsel soğukluktan kastedilen şey, cinsel arzu ve isteğin az ya da hiç olmamasıdır.

Birbirlerine olan sevgileri azalmış veya sevgilerini kaybetmiş eşlerin mutlu ve istekli bir şekilde cinsel istek ve ihtiyaçlarını uygun bir şekilde kendilerini tatmin etmeleri ve bunun yanı sıra buradaki ilişkiyle birbirlerini mutlu edebilmeleri imkânsızdır. Bazı durumlarda cinsel doyumsuzluk ve isteksizlik hali eşlerden birinin veya her ikisinin farklı cinsel arayışlara girmelerine, yanlış ilişkiler geliştirmelerine neden olabilmektedir. Bu sorunun çözümü ve yanlış yollara sapmamanın en önemli etkeni de toplumu ve aileyi ayakta tutan manevi ve moral değerlerin inananlara çizdiği yolda hareket etmektir.

Aile içi sorunlara neden olan faktörler yukarıda ana başlıklar halinde incelenmiştir. Bunların yanı sıra; başkasıyla aldatma ve sadakatsizlik, sapkın cinsel

¹¹⁷ Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, Nesil Yay., İstanbul, 2013, s.46

davranışlar, alkol ve madde bağımlılığı, ağır ruhsal sorunlar, sadist kişilik bozuklukları, travmalar, iş yaşamında başarısızlıklar veya hüsrانlar, akraba evlilikleri, psikopatolojik kaynaklı çocuk suiistimalleri, eğitimsizlik gibi nedenler sayılabilir.

3.Dini Kaynakların Aile İçi Sorunlara Yaklaşımı

İnsan, yaşam için gerekli olan çeşitli ihtiyaçlarını gidermek üzere sosyal, ekonomik, kültürel ve başka açılardan diğer insanlarla ilişki içerisinde olmak mecburiyetindedir. Bu ilişkiler esnasında toplumda hak ve hukuku gözeten insanlar bulunduğu gibi haksızlık yapanlar da olabilmekte ve netice itibariyle insanlar arasında bazı ihtilaf ve problemlerin sulh yoluyla çözüme kavuşturulması toplumun huzuru içerisinde yaşaması için çok önemlidir.¹¹⁸ Sorunlara ve ihtilafların sulh yoluyla çözölme mercilerinin başında da din gelmektedir.

İnsan ve toplum huzurunun merkezinde de aile vardır. Ailede huzur varsa insanda da toplumda da huzur vardır. Toplumların temelini teşkil eden ailelerin kuruluşundan, evlilik öncesi yapılacaklara, oradan da eşlerin birbirlerine olan görevlerinden iletişim biçimlerine, çocukların bakımı ve yetiştirilmesinden yaşanabilecek her türlü problemlere kadar her konuda dinin tavsiye, emir ve yasakları vardır. Bu emir ve yasaklar, toplumun ve insanın dokusuyla uyumlu ve fitrata uygundur. Bunlar bazen Kur'an-ı Kerim' de geçen ayetlerle, bazen Hz. Peygamberin söz, fiil ve davranışlarıyla, bazen de yaşanmış bir olaya Hz. Peygamberin bakışı ve tavsiyeleri ile karşımıza çıkar.

Ailenin korunması ve devamlılığı bütün dinlerde, özellikle İslam dininde oldukça önemli bir konudur. Böyle önemli bir kurumun kuruluşunda gerçekleştirilen nikâh akdi, Bayar'a göre, ciddi bir hukuki işlemdir. Bu doğrultudaki ayet ve hadislerde; eşlerin nikâhı önemli bir sözleşme ile yaptıklarına ve birbirlerine karşı iyi davranmaları gerektiğine dair ahlaki tavsiyelerle aile kurumunun devamlılığı desteklenmiştir. *'Hem, siz eşlerinizle birleşmiş ve onlar da sizden sağlam bir söz almış iken, onu nasıl (geri) alırsınız?'*¹¹⁹ Ayetiyle evliliğin ağır sorumluluklar gerektiren ciddi bir sözleşme olduğuna ve kolay bir şekilde bozulmayacağına dikkat çekilmiştir. Bu

¹¹⁸ Hasan Ellek, *"Kur'an ve Hadis ışığında İnsanlar Arası Anlaşmazlıkların Sulh Yoluyla Çözölümü"*, Gümüşhane Ün. İlahiyat Fak. Dergisi, 2013, C.2, S.3, s.92

¹¹⁹ Nisa, 21

sebeple devamlılık, İslâm hukukunda evlilik akdinin şartlarından birisi sayılmış, geçici evlilikler uygun görülmemiştir. Eşler arasında meydana gelen sorunların çözümü için tavsiye edilen çözümlerde de evliliğin devamı, ciddiyeti ve önemi doğrultusunda bir tutumun izlendiği görülmektedir. Eşlerin birbirlerinin davranışlarına katlanmaları, birbirlerine yardımcı olmaları gerektiği yönünde ahlaki öneriler bulunduğu gibi, anlaşmazlık durumlarında eşlerin ne yapması gerektiğine dair hukukî öneriler de vardır. Kur'an-ı Kerim'in: *'Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur.'*¹²⁰ mealindeki ayeti, sorunların büyütülmemesi, anlaşmazlıkların çözümü konusunda iyi niyetli olmaları hususundaki ahlaki bir tavsiyedir. Yine, Hz. Peygamber'in buyurduğu: *'Bir mümin erkek, bir mümin kadına buğz etmesin. Çünkü onun bir huyunu beğenmezse başka bir huyunu beğenir.'*¹²¹ Hadis de evlilikte fedakârlığın önemini bildiren ahlaki bir öneridir. İslâm dini, ailenin sağlıklı yürümesi ve anlaşmazlıkların meydana gelmemesi için ahlaki önerilerle eşlerin vicdanlarına sorumluluk duygusunu yerleştirmiştir. Fakat çözümde ahlaki tavsiyelerle yetinmemiş, eşlerin anlaşmazlığı durumunda takip etmeleri gereken hukukî yolları da göstermiştir.¹²²

3.1.Kur'an'da Aile İçi Sorunların Çözümü

Allah, insanların hem bu dünyada hem de ahirette huzur ve mutluluk içinde yaşamalarını ister. Dolayısıyla insanlar arasında çeşitli sebeplerle çıkan anlaşmazlık ve çatışmaların barış yoluyla halledilmesini özellikle tavsiye etmektedir. Burada Kur'an-ı Kerim, yaşanan bir olayın, bir durumun, bir muamelenin ve iletişim şeklinin meşru olup olmadığını tespit etmek için başvurulacak ilk kaynaktır. Birçok ayette de yaşanan sorunların cevabı apaçık bulunmakta, sulhun yöntem ve usulleri anlatılmaktadır.

Ayetlerin insanlara yaklaşım tarzı ve çözüm yolu genelde sulh üzerinedir. Yani orta yolun bulunarak evliliğin devam ettirilmesi yönündedir. Anlaşmazlıklarda meselenin sadece haklılık yönü esas alınırsa ayrılıklar ve boşanmalar kaçınılmaz olacaktır. Hâlbuki insan ilişkileri haklılık üzerine değil, makuliyet üzerinedir. Özellikle ailenin devamlılığı açısından zarurettir. Her insan farklı karakter ve mizaçta yaratıldığı

¹²⁰ Nisa, 19

¹²¹ Müslim, 1337

¹²² Bayar, *"İslam Aile Hukukunda Karı-Koca Arasında Meydana Gelen Anlaşmazlıklara Önerilen Çözümler"*, s.91

için, ilişkilerde her iki tarafın da haklı ve haksız olduğu yönler olabilir. Önemli olan bunlara takılmadan insan ilişkilerinin temelini oluşturan samimiyet ve hoşgörü anlayışıyla ortak noktalarda buluşma ve farklılıklara da anlayışla yaklaşmaktır.

Bu yöndeki bir ayette; *“Eğer bir kadın; kocasının geçimsizliğinden ya da kendini ihmal etmesinden endişe ederse, onların aralarını bulmakta ve sulh olmalarında bir sakınca yoktur. Sulh daima hayırlıdır. Zaten gönüllerde kıskançlık hazırdır. Eğer iyi geçinir ve Allah’tan korkarsanız, bu daha hayırlıdır. Allah işlediğiniz her şeyden haberdardır.”*¹²³ Belirtilerek karşılıklı anlayışa ve barışa dayalı bir bakış açısı sunulmuştur.

Kur’an, Allah’a imana ve itaate çok önem verir ve mümin olmanın en önemli şartının Allah’a inanmak olduğunu belirtir. Allah’a inanmış bir toplumun huzur içinde yaşayacağını bildirerek gerçek mümin olmanın bazı hususiyetlerinin önemine vurgu yapar. Allah’a inanmış bir toplumda husumetin ve ayrışmanın yeri yoktur.

*“...Artık Allah’tan korkun ve aranızı düzeltin. Eğer gerçek mümin iseniz, Allah’a ve Rasulüne itaat edin.”*¹²⁴ ayetiyle çatışma ve anlaşmazlıklarda hiçbir hayrın bulunmadığı, bu durumların istenmeyen birçok olayların çıkmasına netice verebileceği, iman ve itaat kuvvetinin zarar görebileceği belirtilmiştir.

Kur'an'a ve hadislere bakıldığında toplumun durumunun dikkate alınarak, aile içindeki geçimsizlik problemlerine yuvanın dağılmaması temelinde yaklaşıldığını görülmektedir. İslam; kadını erkeğe, erkeği de kadına ezdirmez. Zaten genel anlayışa uygun olan da budur. Zira Kur'an zulmün her çeşidini ortadan kaldırmayı ve huzuru tesis etmeyi hedeflediğini onlarca ayetle açıkladıktan sonra, kadın ve erkeğin aynı haklara sahip olduklarını izaha kavuşturmuştur. Kimden kaynaklanırsa kaynaklansın geçimsizlik yerilmiştir. Kötülenmiştir, hiçbir zaman tasvip edilmemiştir. Bu durumda aile içinde huzursuzluğu kim çıkarırsa çıkarsın hoş karşılanmayacaktır.

"Kocalar eşleri üzerinde yönetici ve koruyucudurlar. Bunun sebebi, Allah'ın bazı insanlara bazılarının daha fazla nimet vermesi ve bir de kocalarının mehir verme, evin masraflarını yüklenmeleri gibi malî yükümlülükleridir. O hâlde iyi kadınlar: İtaatli

¹²³ Nisa, 128

¹²⁴ Enfal, 1

olan ve Allah kendi haklarını nasıl korudu ise, kocalarının yokluğunda, onların hukuklarını koruyan kadınlardır. Serkeşliğe yüz tutan kadınlara gelince: Onlara evvelâ öğüt verin, vazgeçmezlerse yatakta yalnız bırakın ve bunlarla da yola gelmezlerse onları hafifçe dövün! Şayet size itaat ederlerse, onlara yüklenmek için bir sebep aramayın! Unutmayın ki üstünüzde çok yüce ve yegâne büyük olan Allah vardır. Eğer karı kocanın birbirinden ayrılacaklarından endişe ederseniz, o vakit, kendilerine erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf işi düzeltmek isterlerse, Allah onları uyuşmaya muvaffak buyurur. Şüphesiz Allah Alîm ve Habîr'dir. "¹²⁵ Ayetleri aile ilişkilerinin temelleri çizilmekte ve karşılıklı hak ve sorumlulukları belirtilmektedir. Anlaşmazlık durumunda nasıl bir yöntemin izleneceği, iki tarafın da esas niyetinin sulh olması durumunda Allah'ın onlara yardım edeceği belirtilmektedir. Burada esas olan samimiyettir. Sorunların çözümünde samimi ve yapıcı davranmaktır. Her insan bir şekilde anlaşmazlığa düşüp karşısındaki insandan kalben soğuyabilmektedir. Ancak bu tür anlaşmazlıklarda köprüleri tamamen atmak, telafisi mümkün olmayacak söz ve fiillerde bulunmak, ilişkilerin eski haline gelmesini imkânsız kılmaktadır. Araya kimler girse girsin veya hakem olsun bu ilişkiyi tekrar bir araya getirmek ayette de geçtiği üzere zor olacaktır. Burada istenen ve esas olan yıkılan ilişkiyi tamir etmeye niyetli olmak ve bu motivasyonla hareket etmektir.

"...Eğer size itaat ederlerse artık onların (kadınların) aleyhine bir yol aramayın. Çünkü Allah yücedir ve büyüktür"¹²⁶ ayeti huzur ortamının temini için, hiçbir tarafa, diğerinin haklarına tecavüz yetkisi vermemiştir.

Kur'an'da müminlere, bu dünyadan sonra hesapların görüleceği öbür dünyanın yani ahiretin varlığı sık sık hatırlatılmıştır.. Yapılan her iyi ve kötü davranışın hesabının öbür dünyada sorulacağı hatırlatılarak inananların davranışlarına çeki düzen vermeleri sağlanmıştır. "Ey iman edenler, kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun..."¹²⁷ Ayeti bu duruma en güzel örnektir. Aile içinde yaşanabilecek bir sapmanın veya verilecek yanlış bir eğitimin ahirette nasıl karşılık bulacağı açık bir şekilde anlatılmaktadır.

¹²⁵ Nisa, 34-35

¹²⁶ Nisa, 34

¹²⁷ Tahrim, 66

3.2.Sünnette Aile İçi Sorunların Çözümü

İslam dini aileye oldukça büyük önem vermiş, ailenin korunması adına her türlü tedbiri alarak Hz. Peygamber vasıtasıyla insanlara bildirmiştir. Hz. Peygamberin örnek aile yaşantısı da Müslümanlara örnek teşkil etmiş ve aile saadeti örnekleriyle tasvir edilmiştir. “Evliliğin önemine vurgu yapan, evliliğin (nikâhın) ciddiyetini bildiren, aile üyelerinin birbirlerine karşı olan sorumluluklarını belirleyen ve hangi haklara sahip olduklarını açıklayan tüm ayet ve hadisler, İslâm’ın aileye verdiği önemin bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir.”¹²⁸

Görev ve sorumluluk bilincini geliştirmenin, böylece ahlâk ve erdemlerin yaygın olduğu mükemmel ve huzurlu bir toplum gerçekleştirmenin en başta gelen şartı olan bu hak – sorumluluk dengesi aile hayatı için de son derece önemli ve gereklidir. Çünkü aile toplumsal yapının çekirdeğidir. Sorumlulukların umursanmadığı, dolayısıyla ana, baba, eş veya çocukların haklarının çiğnendiği ailelerden meydana gelen toplumlarda hak ve sorumluluklar bilincini canlı olması, işlerin düzenli olması gerektiği gibi, hak ve adalet ölçüleri içinde yürütülmesi beklenemez. Bu sebeptir ki, geceleri nafile namaz kılmak için bile eşi Hz. Ayşe’den izin isteme inceliğini gösteren Hz. Peygamber, aile bireylerinin haklarını çiğnemek, zamanını ve imkânlarını onlardan esirgeyerek gayrimeşru yollarda harcamak şöyle dursun, aile fertlerini ihmal ederek nafile namaz kılmayı, oruç tutmayı vb. ibadetler yapmayı dahi onaylamamıştır.¹²⁹

Konu ile alakalı pek çok hadis mevcuttur. “ ‘Kişi sevdiğine sevdiğini söylesin’¹³⁰ sözü Peygamberimizin en önemli tavsiyelerindendir. Sevgi ve muhabbet kâinatın mayasıdır.”¹³¹ Aile içi ilişkilerde, öncelikle İslam dini, eşler ve çocuklar arası iletişimde, iletişimin usulüne büyük önem atfetmiş, inananlardan sevgi ve saygıya dayalı bir yaşam biçimi sürdürmelerini talep etmiştir.

¹²⁸ Bayar, “İslam Aile Hukukunda Karı-Koca Arasında Meydana Gelen Anlaşmazlıklara Önerilen Çözümler”, s.89

¹²⁹ Mustafa Çağın, *İslam Düşüncesinde Aile Ahlakı*, Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ülke Yay., Ankara, 1992, s.335

¹³⁰ Ebû Dâvud, Edeb 122; Tirmizî, Zühd 54

¹³¹ Aktaran, Cemil Paslı, *Aile Huzur ve Mutluluğu İçin 9S*, Çizgi Kitap., Konya, 2013, s.39

*“Bana dünyanızdan kadın ve güzel koku sevdirdi. Namaz gözümün nuru kılındı”*¹³² diyen “Hz. Peygamber’in aile bağları, sevgi, saygı ve anlayış esası üzerine kurulmuştu. Eşlerine karşı büyük bir sevgi ve yakınlık gösteren Hz. Peygamber zaman zaman onlarla şakalaşır, onların hoşuna gidecek hitap tarzlarıyla kendilerine hitap eder ve sevgisini gösterirdi.”¹³³ Yine Hz. Peygamber, ailesinin duygu yüklü dünyasına karşı hep anlayışlı davranmış, Müslümanlara örnek olacak davranışlar sergilemiştir.¹³⁴

Hz. Peygamber, kendi zamanında ortaya çıkan anlaşmazlıkların nasıl çözüleceğini bizzat kendisi göstermiş, çözüm yolları üretmiştir.

“Hz. Peygamber’in aile reisi olarak en fazla önem verdiği bir husus aile fertleriyle sohbetidir. Bunun ihmal edilmemesi için özel bir gayret gösterdiği, tedbir aldığı bile söylenebilir.”¹³⁵

Hz. Peygamberin yaşantısındaki aile kesitlerinden de anlaşılacağı üzere, aile ilişkilerinde sevgi ve saygıya dayalı bir anlayış geliştirmiş, karşılıklı sohbet edilen bir aile ortamında yaşanabilecek birçok sorunun başlamadan son bulabileceğini göstermiştir.

*“Müminlerin iman bakımından en olgun olanları, en güzel ahlâklı olanlarıdır. Sizin en hayırlınız, en iyiniz ise, hanımlarınıza karşı en iyi davrananlarınızdır.”*¹³⁶ Hadisi ile özellikle erkeklere telkinde bulunulmakta, ahlaki olgunlukla aile içi ilişkilerde eşlere karşı yumuşak huylu davranışlar, hayırlı ve güzel ahlaki meziyetler arasında zikredilmektedir..

*“Müslüman, başka Müslümanların elinden ve dilinden zarar görmediği kişidir.”*¹³⁷ Hadisi başta aile fertleri ile olan ilişkilerde alınabilecek temel düsturlardandır. Ayrıca *“Sizin en hayırlınız ailesine karşı en iyi olanınızdır.”*¹³⁸ Hadisi

¹³² Nesai, İşretü’n-Nisa, 1

¹³³ Sümeyye K. Sürücü, *Kur’an ve Hadislerde Aile Kavramı*, Çukurova Üniv., Sosyal Bilimler Enst., (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana, 2006, s.63

¹³⁴ Ahmet Şahin, *Mutlu Yaşam, Hayata İslami Değerlerle Bakış*, Cihan Yay., İstanbul, 2013, s.42

¹³⁵ İbrahim Canan, *Aile Reisi ve Baba Olarak Hazreti Peygamber*, Gül Yurdu Yay., İstanbul, 2011, s.23

¹³⁶ Tirmizi, Rida, 11

¹³⁷ Buhari, İman, 4,5; Müslim, İman, 64,65

¹³⁸ Buhari, Edeb, 86

aile içi ilişkilerde, iletişim problemlerinde, yaşanabilecek her türlü tatsızlık ve anlaşmazlıklarda, önleyici ve frenleyici bir aile hayatı düsturu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hız. Peygamber, insanlara kendi problemlerini sulh yoluyla çözmelerini tavsiye ettiği gibi, aralarında çekişme ve çatışma olan insanların anlaşmazlıklarının düzeltilmesi konusunda yardımcı olunması için de teşvikte bulunmuştur. Hatta bu davranışın namaz kılmak ve oruç tutmaktan daha faziletli olduğunu şu hadis-i şerifle bildirmiş: “Size oruç, namaz ve sadakanın derecesinden daha üstün olan şeyi haber vereyeyim mi? Evet (Ey Allah’ın Resulü söyleyin!) dediler. İnsanların arasını düzeltmektir. Çünkü insanlar arasındaki fesat dini kökünden kazır.”¹³⁹ Buyurarak eşler arasındaki anlaşmazlık ve sorunların çözümü için de yapılacak gayretin ibadet derecesinde olduğu ve müminlerin kardeşlik hukukundan dolayı arabuluculuk görevi üstlenmelerini tavsiye etmektedir.

Genelde bütün toplumu ve özelde aile içi meseleleri de ilgilendiren başka bir hadiste Hız. Peygamber: “İnsanlar arasını düzelden ve bunun için hayır maksadıyla söz getirip götürden veya hayır maksadıyla yalan söyleyen yalancı değildir”¹⁴⁰ diyerek insanların çatışma ve anlaşmazlıklardan uzak durmalarını istemiştir. Bizzat kendi yakınlarında, daha doğrusu en yakınında, Hız. Ali ile eşi Fatıma arasında meydana gelen bir kırgınlıkla nasıl meşgul olduğu şu olayda görülüyor. “Birinin babası, diğerinin amcazadesi olan Efendimiz bir gün Fatıma annemizin evine gelmiş ve Hız. Ali’yi evde bulamamıştı. Kızına "Amcamın oğlu nerede?" diye sorduğunda şu cevabı aldı: "Aramızda bir şey oldu, bana kızıp dışarı çıktı, öğle istirahatini benim yanımda yapmadı." Bu cevap üzerine Peygamberimiz birisini, Hız. Ali’yi aramak üzere gönderdi, arayan kişi biraz sonra döndü ve onun mescitte uyumakta olduğunu haber verdi. Efendimiz mescide geldiğinde Hız. Ali hâlâ uyuyordu, üzerinden ridası kaymış, vücudu toprağa bulanmıştı. Sevgili kayınpederi bir yandan mübarek elleriyle vücudundaki toprağı silerken diğer yandan "Kalk toprak babası, kalk toprak babası (Ebu Türab)" diyerek onu kaldırdı.¹⁴¹ Hız. Peygamber’in başta kendi yakınları olmak üzere aile içi yaşanan bir çok hadisede problem çözücü olarak yaklaştığı görülmektedir.

¹³⁹ Tirmizi, Edep, 58; Ebu Davut, Edep, 50

¹⁴⁰ Buhari, Sulh, 2; Müslim, Birr, 101

¹⁴¹ Müslim, Fedailu's-Sahabe, 38

Başka örnekte, “Hz. Ali'nin, eşi Fatıma üzerine -ikinci bir eşle- evlenme teşebbüsünde ortaya çıkmıştır. Bunun Hz. Fatıma'yı üzeceğini, günaha sokabileceğini (fitne), ailenin huzur ve mutluluğunu gölgeleyeceğini düşünen Hz. Peygamber, yangını ilk kıvılcımında önlemek üzere derhal harekete geçmiş, ‘*Ali eşi Fatıma'yı boşamadıkça üzerine o kadını alamaz*’¹⁴² demiş, sevgili damadı da eşini ve kayınpederini üzmemek, aile mutluluğuna gölge düşürmemek için bu teşebbüsünden vazgeçmiştir.”¹⁴³

Hz. Peygamber, “*Allah’a şükreden kalbiniz, zikreden diliniz ve size ahret işlerinde yardımcı olacak imanlı salih bir zevceniz (eşiniz) olsun...*”¹⁴⁴ “*Evlenirken çocuklarınıza iyi anneler seçin, denginizle evlenin, denginizden kız alın.*”¹⁴⁵ Hadis-i şerifiyle evlilik sonrası yaşanması muhtemel sosyo kültürel ve ekonomik farklılıklardan kaynaklanabilecek sıkıntıların olabileceğine dikkat çekerek, bu noktadaki evlilik kriterini ortaya koymuştur.

Hz. Peygamber, ailede huzursuzluk çıkmaması için eşlerin gerekli hassasiyeti göstermelerini ister. Hz. Peygamber’in hürriyete kavuşturduğu Zeyd ile evli, soylu bir aileye mensup olan Zeyneb bint Cahş, kocasını sözleri ve kibirli davranışlarıyla incitir. Zeyd durumu Hz. Peygamber’e açınca O: “*...Eşini bırakma, Allah’tan kork...*”¹⁴⁶ der. Fakat bu evlilik yürümez ve Zeyd, Zeyneb’ den ayrılır. Burada her ne kadar aile birlikteliği sağlanmaya çalışılmışsa da, sosyo-ekonomik farklılıklar bazen ayrılıkları kaçınılmaz hale getirmekte olup, en başta eş seçiminde bu duruma dikkat etmek gerekmektedir.

“*Bir kimse hanımına kin beslemesin. Hanımının bir huyundan hoşlanmamışsa, pekâlâ beğeneceği başka (iyi) huylar vardır.*”¹⁴⁷ Hadisi ile karakter ve mizaçtan kaynaklanabilecek sorunlara çözüm yöntemleri sunarak, her insanın başka insanlar tarafından beğenilmeyecek özelliklerinin yanı sıra beğenebilecekleri özelliklerinin de olabileceğini belirtmiştir. Burada amaç bir davranışa, bir konuşmaya, bir bakışa veya bir uygulamaya takılıp kalmamaktır. Çünkü insan muhatabının olumsuz bir davranışına

¹⁴² Buhari, Nikâh, 109; Ebu-Davud, "Nikâh", 13

¹⁴³ Hayrettin Karaman, “*İslam Ailesi*”, <http://www.yeniumit.com.tr/konular/detay/islam-ailesi>, 2003, (004.05.2014)

¹⁴⁴ İbni Mace, Nikah, 5

¹⁴⁵ İbni Mace, Nikah, 46

¹⁴⁶ Bkz. Ahzab, 37

¹⁴⁷ Müslim, Rada, 61

takılmışsa bu durum zamanla kine dönüşecek, daha birçok olumlu yönlerini de göremez hale gelecektir. Dolayısıyla aile içi sorunların çözümünde olaylara takılıp kalmayıp, meseleyi daha geniş çerçevede ele almak, olumluya yönelmek veya olumluyu aramak olgun bir insani bir yaklaşımdır.

İslam dinine göre toplumu ayakta tutan en önemli unsur ailedir. Aileyi ayakta tutan unsur ise, aile fertleri arasındaki sevgi ve muhabbet bağlarına dayalı ilişkilerdir. Aile bireyleri arasında baştaki sevginin azaldığı veya sevgi olmadığı takdirde, ailenin zamanla anlamını yitirmesi, çözülmesi ve dağılması kaçınılmaz olur. Anne baba ve çocuklar arasındaki sevgi bağları kuvvetli olduğu sürece, insan da güçlü ve mutlu olur. “İslam; eşlerin birbirleriyle olan beşeri ilişkilerinde son derece samimi olmalarını ister. Bu samimiyetin oluşması ve devamı için, ilişkilerin Allah’ın belirlediği ölçülere uygun sürdürülmesi gerektiğini vurgular.”¹⁴⁸ Hz. Peygamber’in hayatı iyi tahlil edilip, gündelik yaşamdan hayatın her aşamasına kadar olan söz ve fiilleri incelenirse, aile içinde yaşanan birçok sorunun çözümü bulunabilecektir. O halde, içinden çıkılmaz durumlarda, anlaşmazlık ve çatışma hallerinde referans olarak Hz. Peygamber’e ve O’nun hayatına başvurmak, hayatından kesitleri sunmak çözüm yolları bulunmasında kaynaklık edecektir. Ellek’e göre, huzur içinde yaşama arzusu, insanları kendi aralarında ortaya çıkan çekişme ve çatışmaların çözümü için çeşitli çıkış yolları arayışı içine itmiştir. Kur’an-ı Kerim’de ve Hadislerde anlaşmazlıkların sulh yoluyla sona erdirilmesi teşvik edilmektedir. Hz. Peygamberin buyurduğu gibi haram bir şeyi helal, helal bir şeyi de haram kılmadığı müddetçe, insanlar arasındaki problemleri sulh yoluyla çözüme kavuşturmak için gayret göstermek, hem fert olarak hem de toplum olarak en önemli görevlerdendir. Çünkü hem fertler arasında hem de aile ve toplum içerisinde huzur, ancak bu tür gayretler neticesinde elde edilebilir.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Kılıç, *Ayet ve Hadisler Işığında İnsan ve Ahlak*, s.81

¹⁴⁹ Ellek, “*Kur’an ve Hadis ışığında İnsanlar Arası Anlaşmazlıkların Sulh Yoluyla Çözümü*”, s.107

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİNİ DANIŞMANLIK

1.PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİK

1.1.Tarihsel Gelişim Süreci

Kurumsal anlamda ilk rehberlik girişimi Frank Parsons adında bir eğitimcinin 1908 yılında Boston Meslek Bürosunu açması ile başlar. Buradaki çalışmaları ile rehberlik hareketinin öncüsü kabul edilen Parsons açtığı meslek bürosunda daha önce geliştirmiş olduğu fikirlerini uygulama ve test etme imkanı bulmuştur. Bu deneyimle birlikte sistemleştirdiği görüşlerini “Bir Meslek Seçme” adlı kitabında toplamış ve 1909 yılında yayımlamıştır. “Meslek rehberliği” kavramı ilk olarak Parsons’ un bu kitabında kullanılmıştır. Bundan sonra rehberlikle ilgili çalışmalar daha da hız kazanmıştır. Rehberliğin ilk defa bir ders olarak üniversite programlarına girmesi ise 1911 yılında Harvard Üniversitesinde olmuştur. Bu gelişmeler üzerine 1913 yılında Amerika’ da Ulusal Meslek Rehberliği Derneği kurulmuş ve takip eden yıllarda bu dernek rehberlik ve danışma hareketlerinin bir bilimsel disiplin olarak gelişip büyümesinde önemli rol oynamıştır.¹⁵⁰

A.B.D.’nin ikinci dünya savaşına girmesiyle, savaşı kazanmak için insan gücü dahil olmak üzere tüm kaynaklarını rasyonel bir şekilde kullanmak amacıyla psikologlardan yararlanmasının, bu alanın ortaya çıkışını somutlaştırdığı söylenebilir. Savaş öncesinde savaşa gideceklerden yeteneklerine göre seçerek yararlanmak, savaş sonrasında ise dönen gazilere yeni yaşamlarına uyum sağlamalarına ve durumlarına uygun mesleklere yönelmelerine yardımcı olmak üzere psikologlara önemli görevler verilmiştir. O günlerde çoğunlukla mesleki danışmanlık yapan bu psikologlar 1942’de

¹⁵⁰ Suat Cebeci, *Dini Danışma ve Rehberlik*, DİB Yay., Ankara, 2012, s.14

klirik psikologlardan ayrı bir grup olduklarını ileri sürerek kendilerini psikolojik danışman ve rehber olarak tanımlamışlardır.¹⁵¹

1950' li yıllarda başlayan A.B.D.-Türkiye arasındaki dostluk ilişkileri, iki ülke arasındaki politik, ekonomik ve kültürel ilişkilerin gelişimine yardımcı olmuştur. Bu işbirliği ülkemizde yeni arayış ve değişimleri hızlandırmış ve okullara rehberlik hizmetlerinin girmesinde etken olmuştur. 1947' de Marshall yardımı çerçevesinde başlayan Türkiye-A.B.D. ilişkileri eğitim alanındaki değişimleri hızlandırmıştır. Özellikle 1951-1959 yılları rehberlik hizmetlerinin hareketli dönemi olmuştur.¹⁵² Amerikalı uzmanların yanı sıra Türk eğitimcilerin de Amerika'daki üniversitelerde yetiştirilmeleri sağlanmıştır. Hasan Tan ve Feriha Baymur yükseköğretimde rehberlik ve psikolojik danışma eğitimini başlatmışlar, bu konu ile alakalı temel araştırma ve yayınları ile rehberliğin ülkemizde tanınmasına ve gelişmesine önemli katkılar sağlamışlardır.¹⁵³

1.2. Psikolojik Danışma ve Rehberliğin Tanımı

Psikolojik danışma ve rehberlik kavramları çoğu zaman beraber kullanılmakta ve tanımı yapılmaktadır. Hâlbuki iki kavram birbirinden farklı olup, farklı anlamlar içerir. Ancak “rehberlik” kavramı aynı zamanda “psikolojik danışma” kavramını da kapsadığı için rehberlikle ilgili tanım ve görüşler içinde psikolojik danışmanın tanımı da yapılır ve beraber ele alınır.

“Birey, kendi yaşamında karşılaştığı kişisel sorunlar karşısında çözüm için kendisi bir çıkış yolu bulamadığında bir uzman desteğine gereksinim duyar. Bu amaçla kurulan “Rehberlik Servisleri” değişik yöntemlerle bireye yardımcı olur. Rehberlik hizmetleri birinci derecede, bireylerin “karar verme” konusunda yaşadığı sorunlara yardımcı olur. Bazı konularda verilen kararlar bütün hayatı etkileyecek güce sahip olabilir. Böyle dönemlerde insan kaygı ve bunalım yaşayabilir; bu durumda

¹⁵¹ Füsün Akkoyun, “*Danışma Psikolojisinin Dünü, Bugünü ve Geleceği*”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 1990, C. 23, S. 2, s.420

¹⁵² Serap Nazlı, *Kapsamlı Gelişimsel Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programları*, Anı Yay., Ankara, 2005, s.13

¹⁵³ Yıldız Kuzgun, *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, ÖSYM Yay., Ankara, 2002, s.21

psikolojik desteğe de ihtiyaç duyabilir. Rehberlik, bireylere bu desteği sağlamaya çalışır.”¹⁵⁴

Psikolojik danışma; bireyin yetenekleri, becerileri, ilgileri, tavırları, güduları, kişisel ve duygusal problemleri konusunda kendisini daha iyi anlaması ve kendi kendine kararlar alabilir ve problemlerini çözebilir hale gelmesi amacıyla yapılan görüşmelerdir. Bir başka ve daha kısa olarak: “iki kişi arasında yüz yüze kurulan, niteliği kendine özgü ilişkiler” olarak da ifade edilebilir.¹⁵⁵ Psikologlar, psikolojik danışmanın konularını, ciddi bozuklukları olmayan kişilere odaklaşma, bozukluğun derecesi ne olursa olsun olumlu ruh sağlığını ve kişilerin güçlü yanlarını vurgulama, görece kısa müdahaleleri yeğleme, sadece kişi ya da sadece çevre yerine kişi ve çevre etkileşimine dikkat etme ile eğitsel ve mesleki çevrelere ve bireylerin mesleki ve eğitsel gelişimlerine odaklaşma olarak belirtmektedirler.¹⁵⁶

Rehberlik; bireye kendini anlaması, problemlerini çözmesi, gerçekçi kararlar alması, kapasitelerini geliştirmesi, çevresine dengeli ve sağlıklı bir uyum yapması ve böylece kendini gerçekleştirmesi için uzman kişilerce bireye yapılan psikolojik yardımlardır.¹⁵⁷

Rehberlik, bireylerin günümüz bilgi donanımına sahip (çağdaş) ve bunları kullanabilen, seçimler yapabilen, kararlar alabilen, sorumluluk sahibi, çevresine sağlıklı uyum yapabilen, mutlu ve başarılı bireyler olmalarına ve kendini gerçekleştirmelerine yardım etmeye çalışan bilimsel ve profesyonel bir yardım sürecidir.¹⁵⁸

Rehberlik yardım işidir. Rehberlik psikolojik yardımdır. Başka yardımlardan farklıdır. Öğüt verme ya da yol gösterme değil, yolu aydınlatmadır.¹⁵⁹

Yılmaz ve Üre (2004), rehberliğin farklı tanımlarını şu şekilde toplamışlardır:

¹⁵⁴ Alim Kaya, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, Anı Yay., Ankara, 2004, s.5

¹⁵⁵ Mustafa Öcal, *Eğitimde Rehberlik*, Düşünce Kitabevi Yay., İstanbul, 2004, s. 22

¹⁵⁶ Fidan Korkut, *Okul Temelli Önleyici Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, Anı Yay., Ankara, 2004, s.5

¹⁵⁷ Muharrem Kepçeoğlu, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, Kadioğlu Mat., Ankara, 1990, s.11

¹⁵⁸ Mehmet Güven, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, Anı Yay., Ankara, 2010, s.8

¹⁵⁹ Gürhan Can, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, Pegem Yay., Ankara, 2006, s.6

Rehberlik, sorunlarını çözmesi ve içinde yaşadığı toplumun özgür ve sorumlu bir üyesi olabilmesi için bireye yardımcı olacak deneyimler kazandıran programdır.

Rehberlik kendini anlaması, problemlerini çözmesi, gerçekçi kararlar alması, kapasitelerini geliştirmesi, çevresine sağlıklı ve dengeli bir uyum yapması ve böylece kendini gerçekleştirmesi için kişilerce bireye yapılan psikolojik yardımdır.

Rehberlik, özellikle eğitimde uzmanlaşmış birinin öğrencilerin başarısızlıklarının muhtemel nedenleri konusunda bilgi ve beceri sahibi olmaları için, çalışma; öğrenciye iyileştirici (rehabilitasyon) müdahalede bulunma ve çocuğun çalışmalarını yönlendirme faaliyetidir.

Rehberlik, bireye yönelmiş sistemli, profesyonel ve sürekli bir yardım hizmetidir.¹⁶⁰

Görüldüğü üzere rehberlik üzerine birçok tanım yapılmıştır. “Bu tanımlar incelendiğinde ortak bir takım unsurların olduğu görülmektedir. Bunlar;

1. Rehberliğin temelinde birey vardır ve bu birey normal bir bireydir.
2. Rehberlikte bireyin kendini tanıması önemlidir.
3. Rehberlik psikolojik bir yardımdır.
4. Rehberlikte bireyin çevreye uyumu önemlidir.
5. Rehberlikte bireyin seçim yapabilmesi önemlidir.
6. Rehberlikte bireyin karar vermesine yardımcı olmak önemlidir.
7. Rehberlikte bireyin başarılı ve mutlu olması önemlidir.
8. Rehberlik hizmetleri bilimseldir.
9. Rehberlik, alanda yetişmiş uzmanlarca verilebilecek profesyonel bir hizmettir.
10. Rehberlik hizmetleri bireyin kendini gerçekleştirmesine yöneliktir.
11. Rehberlik bir süreçtir.”¹⁶¹

1.3. Psikolojik Danışma ve Rehberliğin Amacı

Sak, psikolojik danışma ve rehberliğin amacını maddeler halinde sıralamıştır. O’na göre rehberliğin amacı; bireyin kendini bir bütün olarak tanıması ve gizil

¹⁶⁰ Hasan Yılmaz ve Ömer Üre, *Rehberlik*, Çizgi Kitabevi Yay., Konya, 2004, s.21-22

¹⁶¹ Güven, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, s.8

güçlerini fark etmesi, çevresinde var olan olanakları tanıması, kendisine açık olan fırsatların farkında olması ve var olan fırsatlar ve toplum kuralları çerçevesinde kendine uygun alanlarda etkin olması ve çevresine sağlıklı bir şekilde uyum sağlamasıdır.¹⁶²

Psikolojik Danışma ve Rehberliğin amacı insanın kendini gerçekleştirmesidir. Bu hümanist psikologların en çok kullandığı ve geliştirdiği bir kavramdır. Kendini gerçekleştirme kavramı Maslow' un gereksinimler hiyerarşisinin en üst noktasında bulunur. Aynı zamanda bu tabir insanın bütün olarak davranışlarına yön veren ana motivasyon unsuru olarak görülmüştür.

“Psikolojik danışma ve rehberlik yardımının amacı olan ‘kendini gerçekleştirme’ (self-actualizing) rehberlik alanında benimsenmiş, son yılların önemli kavramlarından biridir.”¹⁶³ Kendini gerçekleştirme, bireyin her yönüyle kendisinde var olan kapasiteyi en verimli biçimde geliştirmesi ve böylece mutlu olmasını sağlamaktır.”¹⁶⁴

Kendini gerçekleştiren bireyler, psikolojik sağlığı yerinde olan çağdaş insanda bulunması gereken özelliklere sahiptir. Yeterli bir kişiliğe sahip, verimli, gerçekçi bir ben kavramına sahip, kim olacağı konusunda tutarlı, kendi ve başkaları hakkında iyi düşüncelere sahip, insan değerlerine saygılı, onları benimseyici ve geliştirici, zamanı iyi kullanıp, geçmişten çok geleceğe yönelik, yaratıcı, kendine saygılı, kendini kabul eden, duygularını açıklayan, değişmeye ve yeni yaşantılara açık, değişmekte olan bir dünyanın değişmekte olan bir parçasıdır.¹⁶⁵

Rehberlik hizmetleri, birinci derecede, bireylerin karar verme sorunlarına yardımcı olmaktır. Karar verme, bir güçlüğü gidermede şu ya da bu seçeneğe yönelme meselesidir. Karar verme, problem çözme işleminin en önemli aşamasını oluşturmaktadır. Bazı konularda verilen kararların sonuçları bütün yaşamı etkileyecek güce sahip olabilir. Böyle dönemlerde insan kaygı ve bunalım yaşayabilir; yalnız olgusal bilgiye değil, psikolojik desteğe de ihtiyaç duyabilir. Rehberlik ve psikolojik

¹⁶² Sak, *Okullarda Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*, s.16

¹⁶³ Kepçeoğlu, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, s.11

¹⁶⁴ Kaya, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, s.8

¹⁶⁵ Can, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, s.7

danışma, psikoloji biliminin uygulama alanı olarak, bireylere bu desteği sağlamaya çalışmaktadır.¹⁶⁶

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere rehberlik, bireye kuru öğüt ya da katı bir talimat verme işi değildir. Problemlili bireye, problemini çözebilmesinde gerekli olan bilgileri ve aydınlatmaları insancıl bir anlayış ve tutum içinde, objektif bir berraklıkla sunabilme işidir.¹⁶⁷

1.4. Psikolojik Danışma ve Rehberliğin İlkeleri

Etik ilkeleri, bütün sorunlara ilişkin yanıtların verildiği metinler olarak düşünmemek gerekir. Bu ilkeler, eylemin doğru ya da yanlışlığının belirsiz olduğu durumlarda bireylere yol göstermelidir. Bununla birlikte etik ilkeler ile doğru davranışların teşvik edilmesi ve yanlış davranışlardan caydırılması için bazı parametrelerin oluşturulması amaçlanır.¹⁶⁸

Farklı kaynaklarda “psikolojik danışma ve rehberliğin ilkeleri”, “psikolojik danışmanlığın ilkeleri”, “rehberliğin ilkeleri” gibi başlıklar kullanılmıştır. Başlıklar farklı olsa da içerik itibarıyla aynı durumlardan bahsettikleri görülmektedir. Rehberlik ilkelerini Yeşilyaprak, aşağıdaki başlıklar altında toplamıştır:

1. Rehberliğin temelinde, insan hak ve sorumlulukları ile yakından ilgili demokratik ve insancıl bir anlayış vardır.
2. Rehberlik anlayışı, her türlü çalışması ile öğrenciyi merkeze alan bir eğitim sistemi öngörür.
3. Rehberlik yardımının esası, öğrencilerin kendi kişiliklerini daha iyi anlamaları ve problemlerine çözüm yolları bulmada onların kendi kendilerine yeter bir duruma gelmelerini sağlamaktır.
4. Rehberlik hizmetleri öğrencinin her yönüyle gelişmesi ve kendini gerçekleştirmesine yardım etmelidir.

¹⁶⁶ Kuzgun, *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, s.2

¹⁶⁷ Hasan Tan, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, MEB Yay., İstanbul, 1992, s. 13

¹⁶⁸ Murat Taştan ve İlhan Yalçın, “*Psikolojik Danışma ve Rehberlik’te Etik*”, M.Akif Ersoy Üniv. Eğitim Fak. Dergisi, 2007, S. 14, s.100

5. Rehberlik uygulamalarında öğrenci ile ilgili kekresin ortak bir anlayış ve işbirliği içinde çalışması gereklidir.
6. Rehberlik uygulamaları her okulun amaç ve ihtiyaçlarına uygun alanlarda yoğunlaştırılmalıdır.
7. Uygun bir okul rehberlik programı, çevre koşulları ve özellikleri ile öğrenci nitelikleri ve ihtiyaçlarının düzenli ve sistemli olarak değerlendirilmesi temeline dayandırılmalıdır.
8. Okulda etkili bir öğretim programı, etkili bir rehberlik programını gerektirir. Öğretim ve rehberlik hizmetleri karşılıklı olarak birbirine bağımlıdır.
9. Rehberlik hizmetlerinde bireysel farklara saygı esastır.
10. Rehberlik hizmetleri planlı, programlı, örgütlenmiş bir biçimde ve profesyonel bir düzeyde sunulmalıdır.
11. Rehberlik hizmetlerinde “süreklilik”, “gönüllülük” ve psikolojik danışma ilişkilerinde ayrıca “gizlilik” esastır.
12. Rehberlik hizmetleri çok yönlü ilişkiler sistemi içinde yürütülmelidir.¹⁶⁹

1.5.Psikolojik Danışma ve Rehberliği Zorunlu Kılan Nedenler

“Duyan ve düşünene canlı bir varlık olarak insan, günlük yaşantısında birçok problemle karşılaşmaktadır. Bu problemler arasında aile içi, meslek içi, toplumsal ve bireysel sorunlar sayılabilir. Birey tüm problemlerle başa çıkmaya çalışırken aynı zamanda bazı tercihler yapmak, karar almak, yeni uyumlar sağlamak durumundadır.

Kişi sorunlarının birçoğunu kendi imkânları ile uygun bir çözüme kavuşturabilir ama bazı sorunlar bireyi köşeye sıkıştırır. Bu durumda kişi ya problemin çeşitleri, yönleri hakkında yeterli bilgiye, gerekli tecrübeye ve moral gücüne sahip değildir ya da

¹⁶⁹ Binnur Yeşilyaprak, *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri*, Nobel Yay., Ankara, 2003, s.15-19

kendini iyi tanımamaktadır. Bu süreçte kişi dışardan birinin “bilen birinin” yardımına ihtiyaç duyacaktır.”¹⁷⁰

İnsanın yaşadığı çevre sürekli gelişmekte ve değişmektedir. Yaşanan çevresel değişim ve gelişmeler, toplumun birçok dengelerini değişmesini zorunlu kılmakta ve buna paralel olarak insan da değişmek durumunda kalmaktadır. Teknolojinin ve sanayinin hızla değişmesi, farklı yaşam tarzları ve bakış açıları sunması, bazı durumlarda insanlarda kendileriyle ve çevreleriyle çatışmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Teknolojik değişimlerin yanı sıra kültürel değişimler, insanlar arası iletişim şekillerinin farklılaşması, tercih yapmada zorluklar kişi yaşamında birçok zorluklarla karşılaşmakta, dolayısıyla rehberlik ve danışmaya zorunlu olarak ihtiyaç duymaktadır.

“Yaşamın karmaşıklaşması, köyden kente göç olgusu, ekonomik ve sosyal çalkantılar, çocuğun duygusal yönüne daha fazla ağırlık verilmesi, onun uyum sorunlarına eğilinmesine neden olmuştur.”¹⁷¹ Birçok uyum ve davranış bozukluklarına çözüm getirmek ancak psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri ile sağlanabilir.

Genç kuşakta görülen sağlık ve gelecek kaygısı, okuma sorunu, ev-aile sosyal ilişkiler ve iş hayatındaki bunalım, onların bu konularda aydınlanmalarını zorunlu kılmıştır. Bütün dünyada suç işleme eğilimi, uyuşturucu madde alışkanlığı günden güne artmaktadır. Bütün bu durumları azaltmak için gerekli rehberliğin yapılması zorunludur.¹⁷²

Yaşamın her alanında karşılaşılan sorunların çözümünde insanın birilerinden yardım alması en doğal bir davranıştır. Kaldı ki, insan her şeye rağmen hayatına devam etmek zorundadır. İçinden çıkamadığı ve kendi yöntemleriyle çözemediği sorunların tutsağı olabilir, yaşam kalitesini oldukça düşürür. Bu sebeple hangi yaşta ve konumda bulunursa bulunsun sorun yaşayan her insanın kendisini dinleyen ve anlamaya çalışan, ona uygun çözüm yolları üreten, yolunu aydınlatan rehber ve danışmana ihtiyaç duyar.

¹⁷⁰ Aşkın Hatunoğlu, Yavuz Hatunoğlu, “Okullarda Verilen Rehberlik Hizmetlerinin Problem Alanları”, Kastamonu Eğitim Dergisi, 2006, c. 14, S. 1, s. 334

¹⁷¹ Hatunoğlu, “Okullarda Verilen Rehberlik Hizmetlerinin Problem Alanları”, s.335

¹⁷² Lale Sak, *Okullarda Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*, Yeryüzü Yay., Ankara, 2004, s.13

2.DİNİ DANIŞMANLIK

2.1.Tanım ve Genel Bakış

2.1.1.Dini Danışmanlığın Tanımı

Kişilik gelişimini tamamlamış olsalar bile bireylerin tek başlarına hareket etmekte zorlandıkları ve danışmaya ihtiyaç duydukları alanlardan birisi de dini hayattır. İnsanlar, içinde bulundukları hayata ilişkin bazı sorular sorarlar ve bu soruların cevabını dinde bulurlar. Sorularına cevap buldukları dini inanç esaslarını kabullenirler.¹⁷³ Ancak, bu çaba içinde gerek bilişsel açıdan gerekse inanç-uygulama çatışmasından kaynaklanan problemlerle karşılaşma her zaman için söz konusudur. İşte, psikolojik danışma ve rehberliğin klasik sürecinden ayrılarak, bu tür insanların problemlerine çözüm getirmeyi hedefleyen dini danışmanlık uygulamaları bu noktada karşımıza çıkar.¹⁷⁴

Bahsi geçen tariflerde ‘danışmanlık’ tan kastedilen ‘psikolojik danışmanlık’ tır. Buna göre dini danışmanlık dini psikolojik danışmanlık anlamında kullanılmaktadır. Alt yapısında ve çalışma esaslarında, ilke ve tekniklerinde psikolojik danışmanlık uygulamaları yatar. Dini danışmanlığın ‘dini’ tabiri ise dini kaynakların, inançların, geleneklerin dikkate alınarak danışmanlığın gerçekleştirilmesidir. Kısaca psikolojik danışmanlığın, dini inanç ve geleneklerin de kullanılarak uygulanmasına dini danışmanlık denmektedir. “Foskett ve Jakobs dini danışmada (pastoral counselling) geçen dini kelimesinin karşılığı olarak pastoral değil de religious-dini kelimesinin kullanımını tercih etmektedir. Çünkü bu tür danışmada sadece Hristiyanlar değil, diğer dinlerden ve hatta belirli bir kiliseye mensup olmayan, ancak inanç ve nihai konuları önemli bulan insanlar da yer alabilir. Hatta dini danışmanlık hem belirli bir dini olan hem de belirli bir dine mensup olmayan, fakat inanç ve nihai konuları kendileriyle ve danışanlarıyla alakalı gören kişilerin uygulamalarını da kapsar. Nihail ilgi ile kastedilen, yaşamın maddi ve gözlenebilir boyutunun ötesi ile

¹⁷³ Feyza K. Karaca, *Din Hizmetlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik*, S.D.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2010, s. 14

¹⁷⁴ Nurullah Altaş, “*Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri*”, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, 2001, C. 41, S. 41, s.327

ilgili konulardır.”¹⁷⁵ Bir bakıma metafizik olarak adlandırılan, madde ötesi alanlara, yani beş duyu ile görülmeyen konulara duyulan ilgi kastedilmektedir.

Günümüzde bir ihtiyaç olarak hissedilen dini danışmanlık ve rehberlik hizmetinin asıl kaynağının Hz. Âdem’ den Hz. Muhammet’ e kadar bütün peygamberlerin yürüttükleri elçilik görevi olduğu görüşü haklı bir temele dayanmaktadır. Ancak bugün üzerinde durduğumuz dini danışma ve rehberlik hizmeti, azıtlı sapıtmış toplumlara karşı yürütülen bir peygamberlik görevi gibi değildir, aksine her dinin bağlılarına yönelik onların din ve maneviyat kaynaklı sorunlarının çözümü, manevi duygularının yükseltilmesi, iç huzurlarının sağlanması istikametinde bir yardım faaliyetidir. Burada amaç, inanmış fakat çeşitli sorunlar sebebiyle sıkıntı içinde olan yahut bir dini konuda kararsızlık ve çözümsüzlük yaşayan insanların bu durumdan kurtulmalarına yardım etmektir.¹⁷⁶

Ok, dini danışmanlığın kapsamlı bir şekilde tanımını yapmıştır. O’na göre dini danışmanlık, “seküler ya da dindar, nihai konulara önem veren, insan yaşamında aşkın bir boyutun olduğunu kabul eden kişiler tarafından, sözel veya sözel olmayan, doğrudan ya da dolaylı, literal veya sembolik iletişim biçimlerini kullanarak, nihai anlam ve konular bağlamında sorun yaşayan insanlara yönelik (ruh sağlığıyla ilgili konularda veya kaygıyla baş etmeye çalışan insanlara yönelik) iyileştirme veya rahatlatma; (engelli veya fakirlik konularında) destekleme; (iş bulma, okul tercihi yapma gibi konularda) rehberlik etme veya kolaylaştırma; (bireylerin daha iyi büyüüp gelişmeleri gibi konularda) bakım hizmeti sunma; (evlilikte geçimsizlik, akranlar arası küslük gibi konularda) uzlaştırma; (sosyal, ekonomik ve politik baskı durumlarında olduğu gibi) sosyal girişimlerde bulunma; (alınacak yeni kararların veya değişimlerin oluşturabileceği olumsuz durumların oluşumu ihtimalinde) önleme şeklindeki yardım etme etkinlik ve davranışlarıdır.”¹⁷⁷

Yukarıda da belirtildiği gibi dini (pastoral) terimi dini psikolojik danışmanlıkta önemini yitirmiş çalışma alanı daha da genişletilmiştir. Bu geniş alana hitap etmesi

¹⁷⁵ Üzeyir Ok “*Dini Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi*”, Nurullah Altaş ve Mustafa Köylü (Ed.), *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, Gündüz Yay., Ankara, 2012 s.40

¹⁷⁶ Cebeci, *Dini Danışma ve Rehberlik*, s.68

¹⁷⁷ Ok “*Dini Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi*”, s.44

için dini danışmanlık yerine “manevi danışmanlık”¹⁷⁸ terimi kullanılmaya başlanmıştır.

Burada maneviyat teriminin üzerinde durmak gerekir. Türk Dil Kurumuna göre ‘manevi’ terimi, “görülmeyen, duyularla sezilebilen, ruhani, tinsel, maddi karşıtı”¹⁷⁹ anlamına gelmektedir.

“Maneviyat, vahiy kaynaklarından esinlenme sonucunda inancı güçlendiren her türlü düşünce, yaklaşım ve faaliyetlerdir. Bu yönüyle maneviyat, kesin karar, müspet inanç, hakikati bulma ümidini taşıyan tefekkür ve gerçek fitri sevgi gibi iç dünya besinlerinden oluşan bir güçtür. Bu manevi güç sayesinde bir insan, zor durumda dahi olsa da, elde ettiği üstün moral gücüyle zorluklara karşı direnme becerisi gösterebilir. Bu bakımdan bir insanın maneviyatının güçlü olması demek, Yaratan’a, kadere, ahirete ve gayba imanı güçlü olan kimse demektir. Bir kimsenin zorluklara karşı koyma, engellerle mücadele etme veya moral gücünün inanç ile ilgisi bu bağlamda ortaya çıkmaktadır.”¹⁸⁰

Ok, yapmış olduğu tanımlarda söz konusu yardım geleneğinin “dini” olarak nitelendirilmesi onun sadece dini sorunlarla ilgileneceği veya ille de inançla ilgili konuların danışmada yer alacağı anlamına gelmediğini belirtmektedir. Aslında öteden beri bilindiği gibi bazen dini gibi gözüken konular, kişilik, ilişki vb. ile ilgili alanlardaki sorunların şeklini bile değiştirip maskeleyebilmektedir. Dini danışmanlığın, dini veya manevi sorunları ciddiye alan ve danışmanın nihai değer ve anlamlara (en geniş anlamda dine) yönelik ilgisi tarafından şekillenen psikolojik danışmanlık olarak ortaya çıkmış olduğunu¹⁸¹ ifade etmiştir. Böylece dini danışmanlığın sadece dini sorunlar üzerine değil, dini gibi gözüken ancak altında farklı psikolojik nedenlerin yattığı bir sorunların da çözümünde faydalanan bir alan olduğunu belirtilmektedir.

¹⁷⁸ Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. Ali Seyyar (Ed.), *Manevi Sosyal Hizmetler*, Rağbet Yay., İstanbul, 2008

¹⁷⁹ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54be635e4d9e88.33029390 (22.06.2014)

¹⁸⁰ Ali Seyyar, “*Manevi Sosyal Hizmetlerin İslami Çerçevesi*”, Nurullah Altaş ve Mustafa Köylü (Ed.), *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, Gündüz Yay., Ankara, 2012 s. 140

¹⁸¹ Ok “*Dini Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi*”, s.41

Altaş, dini danışmanlığın yabancı kaynakların farklı tanımlarını ayrıntılı olarak şu şekilde izah eder: “Dini danışmanlığın farklı kaynaklarda farklı tanımlarına rastlanır. Amerika Birleşik Devletleri’ nin Pennsylvania eyaletinde hazırlanan bir yasa tasarısında şu tanım karşımıza çıkar: “Davranış uyumunu ve davranış değişikliğini kolaylaştırmak amacıyla, dini kaynakları ve danışma tekniğini kullanarak kişinin kendisiyle ve kişiler arası olan ilişkilerinde işlev bozukluğuna yol açan duygusal rahatsızlıkların teşhis ve tedavisidir.” Başka bir tanım da şöyledir: “Felsefi ve ruhsal alanlardaki çatışmalardan veya güvensizlik ve şüpheden kaynaklanan sorunu yönetmek ve çare bulmak için uzmanlık eğitim ve öğretimi almış bireylerden oluşan, uzmanlık alanlarına ayrılmış, klinik uygulamanın meşru bir alanıdır.” Dini danışmanlığı, daha çok ahlak ve ahiret sorunlarından doğan değer problemleriyle ilgilenen bir yardım mesleği olarak kabul edenler varsa da Liddel’ e göre dini danışmanlığın, bu şekilde danışmanlık içinde özel bir alan olarak görülmesi yanlış bir anlayışın ürünüdür. Başarısızlık, yoksulluk, uyuşturucu bağımlılığı, evlilik, seks ve öğrenci danışmanlıklarıyla dini danışmanların ‘dini problem’ açısından ilgilenmesini Liddel bir sınırlama olarak değerlendirir. Ona göre dini danışmanlık, dini bir kurum niteliği taşımasına rağmen danışmanlığın anlamından uzaklaşmaz. Dini danışmanlık, danışmanlığın kapsadığı alanların bazılarıyla ilgilenip bazılarını alanı dışında görmez. Alan içindeki problemleri de salt dini problem olarak incelemez. Her dini danışman, kendisine getirilen probleme, ‘danışanın kendisi için belirlediği yardım kaynağı açısından’ yaklaşır ve danışana yardım eder. Bu yardım, dini problem açısından olabileceği gibi din dışı bir problem açısından da olabilir. Her din görevlisi kendisini dini danışmanlığın bir uygulayıcısı olarak görür. Din görevlisi, rolünün dayanağından kendisini soyutlayan bir hizmet yapmaz. Hangi alandan getirirse getirsin, bir problemle birlikte kendisine gelen insana yaptığı yardım, dini danışma kapsamındadır. Clinebell’e göre ise dini danışma teori ve pratikle birlikte oluşur. Dini danışma, alanın teolojik köklerinde derinleşerek ve metodolojisini geliştirerek, problemler içindeki insanoğluna sahip olduğu miras ve öteki yardım disiplinlerinin yardımıyla bir katkı sağlayabilecek olgunluğu ve kimliği bulmak zorundadır. Bu anlamda dini danışma, insanın problemlerine, inandığı dinin değerleriyle ilişki kurarak çözüm yolları sunmayı hedefler.”¹⁸²

¹⁸² Altaş, “*Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri*”, s.337-338

Bireyler şayet soru ve sorunlarını paylaşma ihtiyacı hissederlerse devreye girecek olan hizmet, dini danışmanlık ve dini danışmanlar olacaktır. Dini danışmanlık süreci, gerektiği durumlarda (örneğin patolojik vakalarla karşılaşılması gibi) bireyleri psikiyatri ve psikolojik danışmanlara yönlendirecek, gerektiği durumlarda dini sosyal çalışma hizmetlerinden destek alacaktır.¹⁸³

2.1.2.Dini Danışma ve Rehberliğin Temelleri

İnsanlar her ne kadar tam manası ile fizyolojik, ruhsal ve psikolojik olarak kendilerini tamamlamış ve kişiliklerini bulmuş olsalar da, hayatta zorlandıkları ve baş etmede güçlüklerle karşılaştıkları birçok olay ve olgularla yüz yüze gelebilmektedirler. Karşılaştıkları sorunlar hakkında, bilen, bilge ve tecrübe edinmiş kişi veya kurumlara danışma ihtiyacı duyarlar. Din ve inanç olguları başvurulacak kaynakların başında gelmektedir.

Gelişimsel rehberlik anlayışı çevresinde kişi doğumundan ölümüne varıncaya kadar kendi yaş dönemi özellikleri ve bu özelliklerle beraber karşılaştığı sorunlarda mutlaka rehberliğe ihtiyaç duyar.

Psikoloji bilimi, her ne kadar bazı tanımlarda ruh bilimi olarak adlandırılrsa da maalesef insan ruhunun ve varlığının ayrılmaz bir parçası, bütün davranışlarının motivasyonel alt yapısı olan “maneviyat” gerçeği üzerinde, bilimsel olmadığı gerekçesiyle uzunca bir süre durmamıştır. Halbuki maneviyat, insanın bütün yaşamında etkili olan, insan mutluluğunun temel dinamiklerinden olan ve içsel motivasyon sağlayan, özgüven kazandıran pozitif bir güç kaynağıdır. Zayıflaması veya ihmal edilmesiyle insanın psikolojik yapısını alt üst eden özelliğinin yanı sıra, güçlü olmasıyla da hayatın bir çok sorunlarıyla baş etme ve üstesinden gelme gibi özellikleri de vardır.

İnsan ve toplumların genel ahenginin ve huzurunun sağlanması da bir bakıma maneviyatla ilintilidir. Yüzde doksan dokuzunun Müslüman olduğu ve aynı zamanda diğer inanışların da yaşandığı ülkemizde maneviyat ve manevi yaşam görmezden gelinemez bir gerçek olup, psikolojik tahliller, yorumlar ve değerlendirmelerden ayrı

¹⁸³ Nurullah Altaş “*Din Hizmetleri ve Dini Danışmanlık İlişkisi*” Nurullah Altaş ve Mustafa Köylü (Ed.), *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, Gündüz Yay., Ankara, 2012, s.27

tutulması da mümkün değildir. Maneviyat veya içsel yaşantılar, ruh sağlığı ile her zaman doğru orantılıdır. Birinde meydana gelen sıkıntılar ve bunalımlar diğerini mutlaka etkileyecektir. Yaşanan ortak kültür de bir bakıma, insanların yüz yıllardır beraber yaşamalarının sonucu olan ve dini inançların da etkilerinin fazlasıyla görüldüğü bir olgudur. Mesele dini inanışlardan soyutlanıp sadece kültür üzerinden değerlendirilecek olsa bile maneviyat, inanç ve içsel yaşantı gibi kavramlar, yaşanan toplumla karşılıklı etkileşim içerisinde olacakları için psikolojik ruh sağlığının ayrılmaz bir parçası olmayı hak etmektedir.

İnsanların maddi ihtiyaçlarının yanı sıra birçok manevi ihtiyaçları ve buna bağlı giderilmesi gereken sorunları olabilir. Zorlu yaşam şartlarında bunalmış, bir bakıma içsel enerjisini kaybetmiş ve buna bağlı olarak sağlıklı çözüm yolları becerisini sağlayamamış insanlar bu sorunlarına çözüm bulmak amacıyla bazı mercilere başvurabilmektedirler. Hem manevi sıkıntılardan kurtulma hem de manevi enerjisini tekrar sağlama ve bu konularda destek arama peşinde koşan insanlar, çoğu zaman kendilerini anlayacaklarını düşündükleri ve yakın hissettikleri hoca, hafız, imam, büyücü, rahip, papaz ve medyumlara koşmuşlar, buralarda dertlerine derman arar olmuşlardır. Bir çok psikolojik problemlerde psikolog ve psikiyatristlerden önce bu kişiler akla gelmiş ve yardımcı olacaklarına inanılmıştır. Kişi kendisine yakın olan ve kendisini anlayan, aynı dili ve duyguları paylaşan insanlara kendisini açar, problemlerini paylaşır. Ruhsal yarasına merhem arayan birisi; kendisini anlamayan, yaşadığı çevreyi ve kültürünü bilmeyen veya yadırgayan birisine gitmemek veya sorunlarını paylaşmak istemeyecektir. Dolayısıyla, geçmişten günümüze yaşanan tecrübeler ışığında, toplumumuzda son yıllara kadar, psikoloji ve psikolojik rahatsızlıklar alanında uzman kişilere ön yargı ile yaklaşılmış, oralarda dertlere deva arayışı pek hoş görülmemeyerek, giden insanların “deli” olduğu anlayışı hakim olmuştur. Burada, psikoloji ve buna bağlı olarak psikiyatri biliminin manevi ve kültürel yaşamı reddetmesi, tepeden bakması ve insanların manevi değerlerine saygı göstermemesi gibi nedenler etkili olmuştur.

Son dönemlerde psikoloji, din, inanç, maneviyat kavramları ve bu kavramların karşılıklı etkileşimleri popüler hale gelmiş ve insanlar bu alanlara yönelmeye başlamışlardır. Psikolojik sorunların çözümünün ve “kendini gerçekleştirmenin” etkili

yöntemlerinin maneviyat ve inançla ilintili olduğu, son dönemlerde psikoloji bilimi tarafından kerhen dahi olsa kabul edilmesiyle bu konudaki arayışlar hız kazanmış, özellikle batı dünyasında konu ile alakalı akademik araştırma ve çalışmalara başlanmıştır.

Hümanistik psikoloji bu arayışın ürünüdür. “Hümanistik psikoloji, 1950 ve 1960’lı yıllarda A.B.D.’de özellikle orta sınıftan insanların, maddesel bolluğa karşılık, içinde bulunduğu ruhsal boşluğu ve anlamsızlığı görmeye başlaması sonucu güçlü bir akım olarak belirmiş, daha önce bilimsel yönden üzerinde pek az durulan sevgi, yaratıcılık, kişisel gelişme ve kendini gerçekleştirme gibi olguları incelemeye yönelmiştir. Maslow ile başlayan bu akım; hümanistik psikolojiyi doğurmuştur. Bu akıma göre insan, gelişme gücünü kendinden alan ve oluşum halinde olan bir varlıktır. Felsefede yıllarca tartışması süren, ruh ve beden ayrımını reddeden insancı psikologlar, insanın karmaşık bir bütün olduğunu savunmaktadırlar.”¹⁸⁴

Sayar’a göre, hangi değer ya da ölçütler benimsenmelidir ki, hayat anlam kazansın? Kierkegaard insanların sürekli nasıl yaşamaları gerektiği sorusuyla yüzleştiklerini söylerken Heidegger’ le buluşur. Hayata anlam katan, dünyayı meşru bir cevap üreten bir değer, insanın tüm diğer seçeneklerini de etkileyeceği için, hayatın bütününe kuşatacaktır. Kierkegaard hayatın anlamı sorusuna ancak dinin cevap verebileceğini düşünür.¹⁸⁵

İnsanın anlam arayışı ve anlam arayışındaki sorularına bulduğu cevaplara bağlı olarak yaşadığı sorunlara çözüm bulma arzusu beraberinde bu konu ile alakalı psikolojik teknik ve yöntemlerin oluşmasına da katkı sağlamıştır. Bunlardan başta geleni ünlü Viyanalı nörolog ve psikoterapist Viktor Emil Frank’ın 1950’lili yıllarda geliştirdiği “Logoterapi” yöntemidir¹⁸⁶. Konu ile alakalı bir çalışma yapan Bahadır, Logoterapi ve din bağlamında insanın anlam arayışını ayrıntılı bir şekilde irdelemiştir. Buna göre; Logoterapi’ nin odak noktasını “Anlam Arayışı” teşkil etmektedir. İnsan varoluşunun en asli ihtiyacı olan bu “Anlam Arzusu” nu tatmin etmek; anlamlı bir

¹⁸⁴ T. Fikret Karahan ve Mehmet E. Sardoğan, *Psikolojik Danışma Kuramları*, Birsan Yay., İstanbul, 1994, s.74-75

¹⁸⁵ Kemal Sayar, *Özgürlüğün Baş Dönmesi*, Karakalem Yay., İstanbul, 2006, s.103

¹⁸⁶ Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz.; Viktor E. Frank, *İnsanın Anlam Arayışı*, Çev. Selçuk Budak, Okuyan Us Yay., İstanbul, 2012

hayat teşekkülüne yardımcı olmak ve böylece modern insanı içine düştüğü çağın hastalığı “Varoluşsal Boşluk” tan, yani anlamsızlıktan kurtararak hayatını yeniden anlamlandırmasında veya anlamlı yönlerini keşfetmesinde ön ayak olmaktadır. Bahadır’a göre, modern insanın içinde bulunduğu güç durum karşısında Logoterapi’nin varoluşu anlamlı kılmaya yönelik ileri sürmüş olduğu çaba ve çözüm yolları ile bu çerçevede dinin üstlenmiş olduğu fonksiyon, büyük ölçüde örtüşmektedir. Anlamsızlıktan kurtulma ve böylece anlamlı bir hayata kavuşma sürecinde din ile anlam arayışı arasında araştırmaya değer bir ilişki söz konusudur. Din, tüm varoluşu ele alıp yorumlayan; varoluşun bilinmeyen pek çok yönünü, sunduğu tatminkâr cevaplarla açıklığa kavuşturup anlamlandıran eşsiz bir sistemdir. Din, hiçbir öğretinin cevaplayamayacağı varoluşsal sorulara verdiği cevaplarla, insan için vaz geçilmez bir öneme; bütün yönleri ile zihinsel, ruhsal ve toplumsal sağlığı temin edecek ve koruyacak mükemmel bir muhtevaya sahiptir.¹⁸⁷

Maneviyat ve inançla ilgili olan anlam arayışı ve hayata anlam kazandırarak yeniden şekillendirme maksatlı çözüm yolları üreten Logoterapi tekniği üzerinde durulması gereken bir konudur. İnsanın hayat süreci içerisinde karşılaştığı, aile içi anlaşmazlıklar ve geçimsizlik, davranış bozuklukları, gelecek kaygı ve endişesi, depresyon vb. birçok sorunların mana temeline inilmeden, yüzeysel yöntem ve tekniklerle çözülmeye çalışılması başarısızlığı da beraberinde getirecektir. Hayatın anlam kazanması veya anlam arayışına cevap bulunmasıyla, o hayat içerisindeki birçok unsurun da etkileneceği veya anlam kazanacağı kuşkusuzdur. Yukarıda belirtilen sorunlara bu anlam perspektifinden bakan ve çözüm yollarını bu şekilde arayan kişi de sorunlarının temelindeki nedenleri de kolaylıkla bulabilecek, sorunlarını tatmin olacak şekilde çözecektir.

Merter, bu konudaki görüşlerini yazdığı bir makalesinde şöyle belirtmektedir: “Batı dünyasında öncelikle din ve maneviyat konularına duyulan ilginin arttığı müşahade edilmektedir. APA’ nın (American Psychological Association) bir araştırmasına göre Amerikalı psikologlar, muhataplarının kişisel yaşantılarını yüzde altmış oranında dini terimlerle dile getirdiklerini müşahade ediyorlar. Araştırmaya göre her rahatsız altı kişiden biri dolaysız olarak maneviyat veya din ile ilgili konulara

¹⁸⁷ Abdülkerim Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, İnsan Yay., İstanbul, 2011, s.14-15

temas ediyor. Yine başka bir araştırmacı psikoterapi süreci esnasında kişilerin yüzde yetmiş ikisinin terapisinin herhangi bir zamanında manevi veya dinsel konular üzerine eğildiklerini izliyor. Bu araştırma ve D. Lukoff ve arkadaşlarının temas ettikleri diğer çalışmalar psikoterapinin insanın manevi ve dinsel arayışlarından kesin bir sınır ile ayırlamayacağını gösteriyor. Ayrıca batı dünyasında son senelerde yapılan tüm araştırmalar, hâkim din kurumlarının (Katolisizm, Protestantizm, Musevilik) güçlerinin, güvenilirliğinin ve liderlerine olan saygının belirgin bir şekilde azalmasına rağmen, insanların kurumsal din/kilise dışında manevi arayışlarında belirgin bir artma gözlemleniyor. Bu anlatılanlardan çıkan sonuç ruh sağlığı uzmanının gittikçe artan oranlarda terapi ortamında manevi sorunlarla da muhatap olacağıdır. Mesela varoluşçu terapi uygulayan terapistin, ölüm, anlam, hürriyet, yalnızlık gibi son soruları cevaplama çalışmasında din sınırına yaklaşmaması ve hatta o sınırı zorlamaması mümkün değildir.¹⁸⁸

Amerikan Journal Psychiatry dergisinin yer verdiği bir çalışma, din ve psikiyatri ilişkisinde iki önemli sonucu ortaya çıkarmıştır: Bunlardan birisi inanç unsurunun psikiyatrik tedavide bilinenden daha fazla kullanıldığı ve teşvik edildiği gerçeğidir. İkincisi ise tedavi edici etkilere sahip din ve ruhsallığın, tedavide yeterince yer almadığının anlaşılmasıdır. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki tedaviye dâhil edilen dini öğelerin, dindar olmayan terapistler tarafından kullanımı bile hasta üzerinde olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Amerika’ daki bu araştırmada, dini ve spiritüel farkındalığa yer verilmeye başlanmasının sonuç bakımından önemi vurgulanmıştır. Hatta psikoterapi eğitim alanların dua, günah, merhamet, affedicilik, kefare, cihat, meditasyon gibi kavramlara vakıf olmaları önerilmiştir.¹⁸⁹

Çağdaş dünyanın bilgi zenginliğine, bu zenginliğe ulaşma imkân ve araçlarının bolluğuna rağmen dini şahsiyetlere başvurma ihtiyacı ortadan kalkmış değildir.¹⁹⁰ Teknolojinin gelişmesi ve maddi olanakların artması, kitle iletişim araçlarının son derece kullanılabilir hale gelmesi, ruhsal sorunların halledilmesi açısından yeterli değildir. Arayış içerisinde olan insanı rahatlatacak olan unsur dini ve manevi bilgisine

¹⁸⁸ Mustafa Merter, *benotesi.com/makaleler*, 26.06.2008

¹⁸⁹ Tarhan, *İnanç Psikolojisi*, s.52

¹⁹⁰ Suat Cebeci, “Bir Din Öğretimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik”, *Değerler Eğitimi Dergisi (DED)*, 2010, C. 8, S. 19, s.60

güvendiği kişiyle psikolojik ve maneviyat odaklı yapacağı yüz yüze görüşme ve paylaşmaktır. Bu paylaşım veya danışmanlık seansları insanın ruhsal dünyasında onarım sürecini başlatacak ve dini danışmanlık faaliyeti bir bakıma amacına ulaşmış olacaktır.

2.1.3.Dini Danışma ve Rehberliğin İlkeleri

Psikolojik danışma ve rehberliğin temel ilkeleri ve kavramlarıyla dini danışmanlığın ilkeleri birbirleriyle benzerlik göstermekte ve uyuşmaktadırlar. Kaldı ki tamamen insana ve insanı anlamaya yönelik olan psikolojik danışma mesleğinin temel özelliği, danışan merkezli, fitri olması ve insan tabiatının en doğal yönüne hitap etmesidir. Burada önemli olan psikolojik danışma ve rehberlik ilkelerinin dini danışmanlığa doğru uyarlanması ve ilkeler doğrultusunda danışma sürecinin gerçekleştirilmesidir. Psikolojik danışma ve rehberliğin ilkelerinde olduğu gibi, rehberlik alanının kavramsal boyut, kişisel boyut ve sosyal boyut olmak üzere üç temel boyutuna dikkat çekilmekte, rehberlik anlayışının bu boyutlardaki belli ilke ve kavramlara dayandırılması gerektiği belirtilmektedir. Cebeci, psikolojik danışma ve rehberliğin ilkelerinin dayandırıldığı boyutları şu şekilde açıklamaktadır: **Kavramsal boyut**, bir insani hizmet alanı olarak rehberlik etkinliğinin bütününe dair bilgileri kapsar. Rehberlik görevi yürütenlerin, rehberliğin mahiyetine, sürecine ve kurallarına dair gerekli bilgilere sahip olmaları gerekir. Başarılı bir rehberlik hizmeti için bilgi tek başına yeterli olmasa da “olmazsa olmaz” ölçüsünde gereklidir. **Kişisel Boyut**, içinde bulunduğumuz topluma ve onun bireylerine karşı görev ve sorumluluklara dair temel yaklaşımları içerir. Yani buradaki temel ilke, danışmanlık veya rehberlik görevi yürüten kişilerin topluma ve insanlara karşı üst düzey bir görev ve sorumluluk bilinci ile hareket etmeleridir. Rehberlik ve danışmanlık bir meslek ve maddi kazanç sağlama alanı olmakla birlikte sağlık hizmetleri gibi insani ve toplumsal görev ve sorumluluk bilinci ile yürütülmesi gereken bir görevdir. **Sosyal Boyut**, rehberlik hizmeti yürüten ile bu hizmeti alan arasındaki ilişki ve iletişimleri ifade etmektedir. Bu ilişki ve iletişim, olması gereken en olumlu düzeyde saygı, anlayış, dürüstlük, içtenlik, netlik ve empati esaslarına dayanmalıdır.¹⁹¹

¹⁹¹ Cebeci, *Dini Danışma ve Rehberlik*, s. 99

2.2.Dini Danışmaya İhtiyaç Duyulan Hususlar

Toplumda dini danışma ve rehberlik hizmetlerine ihtiyaç duyulan konuları maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

1. Dini bilgi yetersizliği
2. Yanlış dini bilgiler, batıl inanç ve hurafeler
3. İnanç ve ahlak zafiyetleri
4. Kötü alışkanlıklar (alkol, uyuşturucu, kumar vb.)
5. Sapkın gelenekler (kan davası, namus cinayeti, zorla evlendirme vb.)
6. Kaza, bela ve felaketler
7. Hastalık ve mahkûmiyet halleri
8. Yaşlılık, güçsüzlük ve çaresizlikler
9. Aile içi anlaşmazlıklar, zıtlasma ve çatışmalar
10. Her türlü manevi sıkıntı (umutsuzluk, çözümsüzlük, kaygısızlık)
11. Derin duygusal etki yapan gelişmeler (evlenme, boşanma, doğum, ölüm, ayrılma vb.)

Konuların çeşitliliği verilecek hizmetin çok yönlü ve çok boyutlu olduğunu göstermektedir. Dini danışma ve rehberlik hizmetlerini belirginleştirebilmek için bunların sınıflandırılarak açıklanmasında yarar vardır.¹⁹² Yukarıda belirtilen ve dini danışmanlığa konu teşkil eden hususlar; psikolojik danışma ve psikoterapi çalışmalarına da girmektedir. Burada dini danışmanlığı diğer teknik ve yaklaşımlardan ayıran husus, yaşanan sorunlara dini anlayış çerçevesinden yaklaşmak, dinin insanın mutluluğunu sağlayacak emir ve kaçınılması gereken davranışlar örüntülerini kullanmaktır.

¹⁹² Cebeci, *Dini Danışma ve Rehberlik*, s.69

2.3.Dini Danışmanlığa Duyulan İhtiyacın Nedenleri

İnsanlar toplumsal yaşamın gerekliliği olarak her zaman aşamadığı bir sorunda danışmaya ve danışılacak kişiler aramaya ihtiyaç duymuşlardır. İnsanın son derece normal ve fitri olan bu davranışı, doğumundan itibaren başlayarak yaşamı boyunca devam eder. Her yaş döneminin atlatılması ve halledilmesi gereken bazı özellikleri ve sıkıntıları vardır. Halledilmesi ve çözülmesi gereken bu durumlarda kişi, toplumsal deneyimlerden, yakın aile bireylerinden, arkadaşlarından, öğretmenlerinden ve hayat tecrübesi yüksek ve eğitilmiş kişilerden yardım ve destek alır.

Çocukluk yıllarında kişinin en çok yardım aldığı ve destek gördüğü kişiler anne ve babasıdır. Her türlü sorununu aileyle paylaşır ve onların danışmanlığına ihtiyaç duyar. Okul çağında öğretmenler, toplumsal çevrede tanışmış ve tecrübe etmiş olduğu kişiler ve arkadaşları kişinin en büyük danışmanlarıdır. Yaş ilerledikçe ihtiyaç duyulan konular ve danışılacak kişiler de şartlara ve durumlara göre değişiklik gösterir.

Dini inanıştan arındırılmış ve bu yaşam biçimini yok sayan günümüzün batıdan transfer modern psikoterapi ve psikolojik danışma metotları, sıkıntılarına şifa arayışı olan insanların dertlerine deva olamamaktadır. Bunun temel nedenlerinden biri, modern psikoterapi tekniklerinin insanı toplumdan bağımsız, kendi başına yaşayan ve kendini düşünmesini isteyen birey olarak görmesi, aynı zamanda yer yer toplumsal norm ve değerleri kişinin üzerinde baskı unsuru olarak değerlendirmesi olarak tanımlanabilir. Sayar bu durumu şöyle açıklamıştır: “Modern çağda insan ruhunun çoraklaştığını, insanın anlam arayışına bütüncül bir cevap sunamayan psikoloji ve psikoterapi öğretilerinin ruhun sızısına merhem olamadığını görüyoruz. İnsan ebediyeti arıyor ve ötelere sesini duymak istiyor. İnsanın anlam arayışına kapılarını kapatan ruhsal doktrinler, tedavi etmeye çalıştıkları hastalık ve çatışmaları çoğaltmaktan öte bir işlev görmeyen ‘konformist psikolojiler’ e dönüşüyor. Çağdaş psikoloji ve psikoterapi akımlarının insanın dünyadaki serüvenine hayırhah bir açılım getirebilmeleri, etnosantrik, batı ve birey merkezci, maddeci yönelimlerinden arınabilmeleriyle mümkün. Başka bilme biçimlerine saygı göstermek gerekiyor.

Anlamak için sevmenin ön koşul sayıldığı manevi disiplinlere açık olmalı ki, bilim insanının susuzluğunu giderebilir.”¹⁹³

Bugün başta her türlü ekonomik, bilimsel ve teknolojik gelişmenin zirvesine ulaşmış ülkeler olmak üzere, pek çok ülkede, modern tıbbı alternatif çeşitli tedavi yöntemleri uygulanmaktadır. Bunlar arasında da dinin önemli bir yeri vardır. Zira din birtakım inanç ve ibadet esaslarıyla birlikte, insanlara sağlıklı bir yaşam tarzı sunar, sosyal destek yoluyla toplumsal bütünlüğü ve huzuru teşvik eder, dua yoluyla kaygı ve stresi azaltır, insanlara bir ümit kaynağı teşkil ederek, hayata bir anlam ve gaye katar.¹⁹⁴

Gittikçe artan manevi sorunlarla terapistlerin karşılaşmaya hazır olmadıkları görülmektedir. Freud, din kurumlarını evrensel obsesif nevroz olarak tanımlamış ve insanların dini arayışlarını ilkel narsizme gerileme olarak yargılamıştı. Erken dürtü teorileri, dini arayışları, cinsel arzuların bastırılması ile eşdeğerli görmüş ve bu nedenle nesiller boyu psikanalistler dini, suçluluk/bağımlılık duygularının kaynağı olarak değerlendirmişlerdir. Bu nedenle bugün hala genç psikolog ve psikiyatristler eğitim ve araştırmalarında maneviyat ve dini konularla ilgili bir tür rahatsızlık duyar, bu konularla ilgilenmenin kariyerlerini olumsuz etkileyeceğine inanırlar.¹⁹⁵

Günümüzde dini danışmaya olan ihtiyacı gündemde tutan birçok sebep sayılabilir. Teknolojinin ilerlemesi ve toplumların yenilenmesi ile birlikte güncel dini problemlerin ortaya çıkışı, hızla değişen toplum ve bakış açıları karşısında geleneksel değerlendirmelerden kopamayan ve sorunlarına gerçekçi çözüm yolları üretmeyen dindar özellikli kişiler, günümüzde bazı din görevlilerinin alanlarında uzmanlaşmamış olmaları ve yaşadıkları toplumla sağlıklı ilişkiler geliştirememeleri veya onların ruh sağlıklarının da yerinde olmaması gibi problemler dini danışmanlığı bir ihtiyaç haline getirmiştir.¹⁹⁶

¹⁹³ Kemal Sayar, *Sufi Psikolojisi*, Timaş Yay., İstanbul, 2012, s.13-14

¹⁹⁴ Mustafa Köylü, “*Ruh Sağlığı ve Din*”, Nurullah Altaş ve Mustafa Köylü (Ed.), *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, Gündüz Yay., Ankara, 2012, s.106-107

¹⁹⁵ Merter, www.benotesi.com/makaleler, 26.06.2008

¹⁹⁶ Altaş, “*Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri*”, s.327

Cebeci, dini danışmanlığı gerektiren hususları ayet ve hadisler ışığında incelemiş ve şu beş gerekçeye dayandırmıştır: 1. Bilme ihtiyacı (Bilgisizlik), 2. İkna olma ihtiyacı (Çözumsuzlük), 3. Yardım alma ihtiyacı (Çaresizlik), 4. Moral ihtiyacı (Umutsuzluk) ve 5. Uzlaşma ihtiyacı (Uyumsuzluk).¹⁹⁷

Dini danışman, kendisine getirilen probleme, danışanın kendisi için belirlediği yardım kaynağı açısından yaklaşır ve danışana yardım eder. Dini danışmanlık sayesinde birey problemlerle, sorunlarla karşılaştığı zaman gösterdiği tepkileri benzer sorunlar karşısında yeniden gözden geçirip biçimlendirir ve böylece kendi benliğine ve dine karşı yeni bir tutum geliştirir.¹⁹⁸ Kendine ve inandığı dine karşı geliştirdiği yeni tutum ve davranışlar aynı zamanda psikolojik sağlığına önemli katkılar sunar ve kendini gerçekleştirme sürecinde daha iyi sonuçlar almasını sağlar. Aynı zamanda dinin insan ruhunu ve psikolojisini olumlu şekilde etkileme yönünün farkına vararak, değerleriyle barışık bir birey haline gelir.

Gerek sosyal ve ekonomik gelişmeler, gerek bilgi kaynaklarının çoğalması ve gerekse din anlayışındaki değişimler bu ihtiyacın ortaya çıkışını hızlandırmıştır. Toplumlar arası etkileşim ve iletişim artık eskisi gibi değildir. Artık dünyanın bir ucunda olan bir olay teknolojinin gelişmesi ile birlikte bütün toplumlar tarafından takip edilebilmekte ve haliyle bir olay bütün toplumları ve toplumların değerlerini etkileyebilmektedir. Toplumlardaki bu sosyal gelişmeler, insanların anlayışını ve yaşam şekillerini kolayca değiştirebilme ve bu değişim ile birlikte yeni problemleri ortaya çıkarabilme imkânına sahiptir. Ortaya çıkan bu problemler neticesinde ise birey, dinin bu problemlerin çözümü ile ilgili yorumunu bilmek istemektedir. İşte değişen bu yaşam biçimleri her zaman yeni dini sorunları beraberinde getirmekte böylece dini danışmanlık ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.¹⁹⁹

Modern psikolojik danışma ve psikoterapi çalışmalarının yanı sıra, dini danışmanlık ihtiyacını zorunlu kılan nedenler üzerine Ok, yaptığı bir çalışmada değinmiştir. Bunlar başlıklarla şu şekilde özetlenebilir:

¹⁹⁷ Cebeci, *Dini Danışma ve Rehberlik*, s.74

¹⁹⁸ Karaca, “*Din Hizmetlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik*”, s.14

¹⁹⁹ Karaca, *Din Hizmetlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik*, s.23-25

Danışman tarafından tam anlaşılammama endişesi: Bazı dindarlar, inançlarıyla ilgili kaygıdan kaynaklanan çeşitli gerekçelerle bir dünyevi terapistte gitmemeyi isteyebileceği gibi, dindarlığı benimsemeyen kişiler de yine bazı gerekçelerle dini danışmana başvurabilir. Ayrıca seküler danışmanlar tarafından tam anlaşılammama ve dini konularla ilgili inançlarından ötürü tenkit edilme endişelerine de sahip olabilirler. Bundan dolayı dindar bir danışman kolayca ulaşabileceği ve inandığı değerlere saygı duyduğunu düşündüğü bir dini psikolojik danışmana gitme ihtimali artacaktır.

Modern danışmanlık uygulamalarının dini içerikten uzak durması: Günümüzün seküler danışmanlık modelleri, teori ve uygulamalarının daha çok dünyevi ve inanç faktörünün değerlendirilmediği bir yapıya sahiptir. Bu danışma modellerinde danışman-danışan arasındaki inanç farklılığı çoğu kez dikkate alınmamaktadır. Dolayısıyla aradaki inanç farklılığı, çözüm yerine bir takım anlaşmazlıkları da beraberinde getirecektir.

Seküler danışman ve terapistlerin dini ve ruhi konulardaki bilgi ve tecrübe eksiklikleri: Akıl sağlığı uzmanları veya seküler danışmanların dini ya da ruhi konularda bilgi eksikliğine sahip olmaları da dini psikolojik danışmanlığı gerekli kılmıştır. Özellikle Nüfusunun tamamına yakınının Müslüman olduğu Türkiye’ de, psikolojik danışmanların, dini değerleri konusunda bilgi eksikliği ciddi bir eksikliktir. Akıl sağlığı uzmanlarının, hastaların anlamsal veya ruhsal problemleriyle ilgilenmede sık sık güçlük yaşadıkları gözlemlenmektedir. Bu tür konularda başarılı olmaları için en iyi biçimde donatıldığı varsayılan dini danışmanlar, insan problemlerinden kendi alanlarıyla ilgili olanları tedavi etmede daha çok yardımcı olacaklardır.

Anlam ve inanç konularında birikimli danışman arayışı: Değerler karmaşası ve kimlik sorunu yaşayan insanlara yardımda bulunmak için ‘inanç’ konusunda bilgi birikimine sahip danışmanlara ihtiyaç vardır. Nasıl yaşamalıyım sorusuna yanıt aramada danışmanın vereceği kültür ve inanç bağlamındaki cevaplar dini psikolojik danışmanlık alanında önemli bir ihtiyacı giderecektir.

Din adamlarının dini danışmanlık konularında halka daha yakın olmaları: Günümüzde din adamlarının iyi etkileşim kurma gereksinimi ortadadır. İnanç bakım ve danışmanlığı konusunda eğitim alabilecek din hizmeti sunanlar, hem kendilerini

geliştirirler hem de cemaatlerine ve çevredekilere daha işlevsel hizmetler sunabilirler. Bazı toplumlarda özellikle muhafazakârlığın ağırlıkta olduğu gruplarda dünyevi bir sağlık uzmanına gitmek normal karşılanmayabilir. Danışan için, devam etmekte olduğu bir ibadet merkezinin din görevlisi, dindar biri için hem kolay ulaşma hem de aynı inanç ve değerleri paylaşma ya da takınacağı tavrı ve hoş görü boyutunu önceden görme açısından daha kolay ulaşılabilir bir durumda olur. Dolayısıyla kültür ya da değer ortaklığı, bireylerin kendilerini kendi kültürel ortamlarında daha rahat hissetmeleri açısından inanç bakım ve danışmanlığı teşvik edilmiş ve ruh sağlığına önemli katkıda bulunulmuş olur.²⁰⁰

2.4.Dini Danışmanlık ve Ruh Sağlığı

Dini danışmanlığın genel ve farklı tanımlarıyla dini psikolojik danışmanda olması gereken özellikler göz önünde bulundurulduğunda, bu kompozisyonun ruh sağlığına olan faydaları görülecektir. Dini danışmanlığın esas dayanak noktası inançlar ve kültürel referanslar olduğu için, bu alanlardan kopmadan, daha doğrusu danışan danışman ilişkisini bu zemin üzerinden ayırmadan yapılacak yardım süreci her zaman etkili olacak ve kişisel birçok psikolojik sıkıntıların rehabilitesini sağlayacaktır.

Ruh sağlığı, yaşanan toplum, kültürel değerler, inançlar ve din her zaman bir bütün olup birinde meydana gelen aksama diğerlerini de etkileyecektir. Bu konulardaki araştırmaları inceleyen Aydın, din ve ruh sağlığı ilişkileri üzerine yaptığı bir çalışmada bir takım bilgiler paylaşmıştır. Buna göre, “din ile ruh sağlığı arasında olumlu bir ilişkiyi ortaya koyan batıdaki araştırmaların çoğunda ciddî değişkenler kullanılmıştır. Bu sağlam değişkenler, gerçek davranış olarak doğrudan gözlenebilen ve güvenilir bir şekilde ölçülebilen olayları tanımlıyor. Pozitif ilişkiyi gösterenler fiziksel sağlığı, mutluluğu, uzun ömürlülüğü, düşük intihar oranlarını içeriyor. Bilindiği gibi din de hayatın çeşitli zorlukları karşısında ruhsal açıdan yıpranan insana acılara katlanma, umudunu yitirmeme ve zorluklarla baş edebilme gücü vermektedir. İnsanın bütün üretkenliğini ve yaşama sevincini azaltan bir duygu olarak tanımlanan stresle başa çıkmada yine dinî inanç ve ritüeller rol oynamaktadır. Bir bakıma din, idrakleri ve başa çıkma yöntemlerini belirleyen kişisel değerleri yönlendiren önemli modeller

²⁰⁰ Üzeyir Ok, “*İnanç Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi*”, Ali Seyyar (Ed.), *Manevi Sosyal Hizmetler*, Rağbet Yay., İstanbul, 2008, s. 110-113

sunmaktadır. İe yönelik, başa çıkma ve sağlam değişkenli araştırmalar ışığında açıkça anlaşılıyor ki din, ruh sağlığı için potansiyel bir kaynak olarak ortaya çıkar.”²⁰¹

Bir davranışın sağlıklı olup olmadığı anlamak için toplumun yaşadığı kültüre ve o kültüre anlam kazandıran dini tutum ve davranışlara bakmak gerekir. Kültürlerden ve moral değerlerden arındırılmış psikolojik danışma veya psikoterapi teknikleri kişiye sadece geçici çözüm yolları sunmaktan başka bir işe yaramayacağı gibi aynı zamanda sorunun özündeki gerçek neden de anlaşılamayacaktır.

Manevi yaşam tarzını benimseyen ve bu şekilde yaşamak isteyen birçok insan, dinî, manevi ve meslek ahlâkı konularında yeterince eğitilmemiş psikiyatristlerin, psikologların veya danışmanların elinde potansiyel birer kurban durumundadırlar. Bazı durumlarda dini yaşayış tarzını, çözülmesi gereken psikolojik bir sorun, patolojik bir vaka olarak gören psikiyatristler vardır. Hayatın her alanında etkisini gösteren ve hakiki anlamda yaşandığı takdirde birçok psikolojik problemi de çözme gücü olan manevi yaşam becerilerinin sorun olmaktan çıkarılması, bilakis, çözüm sürecinin en önemli etkeni olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

“Elbette hangi davranışın marazi olduğunu o kültüre sinmiş ortak yargılar belirler. Mesela kendisini istismar eden kocasını terk etmekte zorlanan bir kadını ‘kendine zarar veren kişilik’ tanısıyla yaftalayabilir miyiz? Böyle bir durumun hastalık olarak isimlendirilmesi, böylesi kadınları o tür davranmaya iten sosyal kuvvetleri görmezden gelmek anlamına gelir.”²⁰² Dolayısıyla burada din ve kültürle örülmüş terapi ve danışmanlık teknikleri devreye girerek durumun patolojik olup olmadığını inceleyerek, bu duruma iten sosyal kuvvetlerin de varlığını dikkate alarak bir karara varacaktır.

Sayar, duruma farklı bir bakış açısı getirmiştir. Özetle, ruhsal sorunların çözümünde din adamlarına ve dinin sağladığı anlam çerçevesine daha az itibar edilmesi, “ruh sağaltımı” alanında çalışacak yeni meslek erbabına ihtiyaç doğurmuştur... Bununla beraber insanlar, bilimsel olarak doğru ahlaki seçimleri yapabilmek uğruna ciddi arayışlara girmişler ve “yeni moral yetkeler” veya “seküler

²⁰¹ Aydın, “*Din ve Psikoloji İlişkisi zerine*”, s. 21-23

²⁰² Kemal Sayar, *Terapi*, Timaş Yay., İstanbul, 2011, s.23

rahipler” olarak arz-ı endam eden terapistlere yönelmeye başlamışlardır.²⁰³ Bu ciddi bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç dini danışma ve dini danışmanlık mesleğini daha fazla ön plana çıkarmış, psikoloji ile din ve kültür olgusunu bütünleştiren bir alanın oluşmasına katkı sağlamıştır. Ahlaki değer, inanç, ibadetler, dini yaşam birer psikolojik olgu olarak incelenmeye başlanmış, ancak bu yöntemlerle ruhun yaralarına şifa olunabileceği anlaşılmıştır.

Değerler, neyin doğru ve iyi olduğu hakkındaki inanç ve kanaatlerimizdir. Terapistin değerleri ile hastanın değerleri örtüştüğünde terapinin etkinliği artmaktadır.²⁰⁴ İnançlı ancak bir takım psikolojik sıkıntıları olan bir insan, kendi halinden anlayabilecek, kendiyle aynı duygu ve değerleri paylaşan yardım alabileceği kişiler veya danışılacak kapılar aramaktadır. Küçüklüğünden bu yana öğrendiği ve yaşaya geldiği, hayatının vazgeçilmezi olan dini inanç ve değerlerini yok saymayan, dini inancının gerekleri olan dini davranışlarına aksi tavırlar takınmayan veya ayıplamayan danışmanlara kendini daha samimi olarak açacaktır. Danıştığı kişinin dini bilgi ve anlayışının iyi seviyede olması, danışanın dini yaşayışındaki göremediği veya anlam kazandıramadığı noktaları da yakalaması adına faydalı olacak ve terapötik bir etki kazandıracaktır.

“Yapılan araştırmalar göstermiştir ki, tedaviye dâhil edilen dini öğelerin, dindar olmayan terapistler tarafından kullanımı bile hasta üzerinde olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Terapistler, “dini öğelerden, bilişsel tedavide hastayı suçluluk veya ceza düşüncelerinden uzaklaştırıp, sırası geldiğinde lütuf, affedicilik gibi güzel düşüncelere yöneltebilmek için duygusal destek sağlamakta faydalandım” görüşünde hem fikir olmuşlardır.”²⁰⁵ Günümüzde yaşanan bu durumları göze alındığında, psikoterapi ve psikolojik danışma eğitimi veren kurumların, dini hayatı ve psikolojik yönlerini ele almalarında fayda vardır.

²⁰³ Sayar, *Terapi*, s. 50,69

²⁰⁴ Sayar, *Terapi*, s. 149

²⁰⁵ Tarhan, *İnanç Psikolojisi*, s.52

2.5. Manevi Psikolojik Danışmanlık

Manevi psikolojik danışmanlık alanında bir takım yeni tanımlar geliştirilmiştir. Koç'un belirttiğine göre bu konu ile alakalı en kapsamlı tanımlardan birini Lartey yapmıştır. Lartey'e göre manevî (psikolojik) danışmanlık; bireyin hayatında kutsal/aşkın bir boyut olduğunu kabul eden uzmanların yürüttüğü, sözel ya da sözel olmayan, doğrudan veya dolaylı, literal ya da sembolik iletişim biçimlerini kullanarak, danışanların temelde stres ve kaygıyla başa çıkmalarını sağlamaya yönelik tüm yardım etme aktivitelerini kapsayan özel bir danışmanlık türüdür.²⁰⁶ Manevi psikolojik danışmanlık tanımıyla dini psikolojik danışmanlık farklı bir boyut kazanmış ve bu alan daha da genişlemiştir.

“Genel olarak bir yönüyle ruh sağlığı alanı içerisinde değerlendirilen manevî-(psikolojik) danışmanlık çalışmaları, teoloji-psikoloji-psikiyatri-psikolojik danışmanlık kavşağında ortaya çıkmıştır. Manevî (psikolojik) danışmanlık, danışanlarına fizyolojik, bilişsel ve spirituel/manevi boyutlar arasındaki dinamik bağlantıyı sürdüren bir yaklaşım/televi modeli sunmaktadır. Böylece danışanların, ruhsal ve manevî bütünlüğünü korumayı amaçlayan manevî (psikolojik) danışmanlık, onların günlük yaşamlarında karşı karşıya kaldıkları stres, kaygı ve depresyonla başa çıkmalarını sağlayacak güçlü sınırlar koyarak kontrol mekanizmalarını kuvvetlendirmektedir. Dolayısıyla kişilik ve benlik yapılanmasında bulunan içsel çatışmaların düzeyini azaltmayı hedefleyen böylesine bütüncül/holistik bir yaklaşım, danışanın bütünlük duygusunu çoğaltabilir. Görüldüğü gibi literatürde Din Psikolojisi'nin bir alt araştırma alanı olarak da değerlendirilen manevî-(psikolojik) danışmanlık, psikoloji (klinik), psikiyatri (kültürel), psikolojik danışma ve rehberlik ile teoloji alanlarını da kapsayan disiplinler arası bir yaklaşımı içermektedir.”²⁰⁷

Bazı kaynaklarda dini danışmanlık tabiri yerine “inanç bakım ve danışmanlığı” terimi kullanılarak danışmanlık alanı daha da genişletilmiştir. Bu yaklaşıma göre,

²⁰⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz.; Mustafa Koç, “Manevî-[Psikolojik] Danışmanlık ile İlgili Batı'da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü (1902-2010) Üzerine Bir Araştırma”, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Din Psikolojisi Özel Sayısı, 2012, c.12, S.2, s.202-236

²⁰⁷ Koç, “Manevî-[Psikolojik] Danışmanlık ile İlgili Batı'da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü (1902-2010) Üzerine Bir Araştırma”, s.205-206

inanç dine nazaran daha kapsayıcıdır. Dini de içine alır. Din de zaten inançları harekete geçiren bir güçtür. Her din mensubu inançlıdır fakat her inançlı kişi bir dine bağlı kalmak zorunda değildir. Bu yaklaşımda yine inanç dinlerin ve kültürlerin üstünde bir konumdadır. Ok'a göre; bu yaklaşımın tercih edilmesinde rol oynayan bir takım olumlu sonuçları bulunmaktadır. Bu tanıma göre tanrıtanıma ve tanrı bilinemezci de dâhil (ciddi ruhsal rahatsızlığı olanlar hariç) inanç duygusu olmayan insan yoktur. Bu açıdan inanç psikolojik danışmanlığı inançlı-inançsız ya da dindar-dinsiz ayrımı yapmaz. Dindarların, dünyevilerden; dünyevilerinde dindarlardan bir üstünlüğü ve ayrıcalığı yoktur. İnanılan şeyin ne olduğu değil inanma biçimi öne çıkmaktadır. Bu model çoğulcudur ve kapsayıcı olduğu için laik sosyal ortamlar için daha fazla anlamlıdır. Sadece inançlı olmanın ya da dünyevi olmanın daha fazla ya da daha az yeterli olma durumu söz konusudur.²⁰⁸

Kara' nın belirttiğine göre manevi danışmanlık ABD'de 1960'larda başlamıştır ve günümüze kadar uygulamalı psikoloji ve bunun alt başlığı olarak din psikolojisinin kesiştiği bir çizgide gelişmelerini sürdürmekte olan, konusu genel olarak "yaşam sorunları ve psikolojik-dini danışmanlık" denilebilecek akademik bir alandır. Bu çalışmalar dinler ve kültürler arası farklılıklara da uygun olabilecek bir noktaya getirilmiştir. Uygulamalı psikolojinin dini değerlerle harmanlanmış yeni danışmanlık alanı, dinlere adapte edilebilecek psikolojik terapi yöntemleri ile birleştirilmiştir. Manevi danışmanlık, insanların yaşadıkları olaylar karşısında olumlu psikoloji içerisinde olmalarını sağlamak ya da desteklemek üzere gelişmiş bir alandır. Bu yaşam olayları içerisinde: "travmatik olaylar (bir kayıp sonrası yaşanan yas sürecinde olmak, şiddet mağduru olmak, boşanma vb.), sosyo-kültürel sorunlar, alkol veya madde bağımlılığı..." gibi yaşam sürecinde psikolojik destek gerekebilecek ve olumlu bir bakış açısı, bir değer kazandırılması gözetilen birçok durum için birçok başlık yer almaktadır.²⁰⁹

²⁰⁸ Üzeyir Ok, "İnanç Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi", http://www.manevibakim.com/bilim_alanlari/manevi_bakim/makale_04.asp, (27.02.2014)

²⁰⁹ Elif Kara, "Değerler Eğitiminde Uygulamalar ve Manevi Danışmanlık, Virginia Tech Üniversitesi'nin Öğrencilerine Manevi Danışmanlık Uygulama Örneği", Değerler Eğitimi Sempozyumu Bildiri Özeti, http://pegem.net/Akademi/sempozyumbildiri_detay.aspx?id=126667 (03.03.2014)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AİLE İÇİ ÇATIŞMA VE ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜNDE DİNİ DANIŞMANLIĞIN ÖNEMİ

1.Evlilik ve Aile Süreci

Anne, baba ve varsa evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aile günümüzün en yaygın aile modellerindendir. Toplumun en küçük birimi olarak tanımlanan aile kurumu²¹⁰, en başta iki kişinin tanışıp evlenmeye karar vermesi ve evlilik akdinin gerçekleşmesiyle oluşur. Bir ömür boyu beraber yaşamaya niyetli olan bayan ve erkek, evlilik öncesi birbirlerini daha yakından tanımaya ve evlilik için birbirlerine uygun olup olmadıklarına karar vermeye çalışırlar. Kişilik yapılarının uyuşup uyuşmadığı, geldikleri aile ve kültür yapıları, sosyo ekonomik uygunluk vb. durumlar belli başlı incelenen konular arasındadır. Çok farklı kültür, din, inanç ve sosyo ekonomik yapılardan gelen çiftlerin, birbirlerine karşı besledikleri yoğun duygusal yakınlık dolayısıyla evlenmelerine şahit olunsa da ekseriyetle yaşam tarzları birbirlerine benzeyen kişilerin evlendikleri gözlemlenmektedir.

Kişilik yapıları uyuşan iki insan evlendikten belli bir süre sonra anlaşmazlığa düşüp boşanabilmektedirler. Bunun tam tersi kişilik yapıları farklı olup evlenen ve boşanacak gözüyle bakılan insanlar, zamanla yaşadıkları birçok engeli beraberce aşip evliliklerini sürdürebilmektedirler. Diğer taraftan evlilik öncesi birbirlerini sevdiğini söyleyen, daha doğrusu severek evlendikleri görülen çiftler çok kısa bir süre sonra kanlı bıçaklı olup evliliklerini dramatik bir şekilde sonlandırırken; birbirlerini tam manasıyla tanımadan ve birbirlerine yeterince sevgi bağı ile bağlanmadan evlenen çiftler zamanla birbirlerini yakından tanıyarak ve severek evliliklerini sürdürebildikleri gözlemlenebilmektedir.

²¹⁰ Aile hakkında detaylı bilgi çalışmanın birinci bölümünde verilmiştir.

Burada değinilmesi gereken birçok konu olmakla beraber, aile psikolojisinin ve sürekli değışen aile içi ilişkiler dinamiğinin iyi anlaşılması gerekir. Evlilik öncesi her türlü nizami (toplumun belirlediğı kurallar çerçevesinde ve iki insanın razı olacağı şekilde) şartlara uyulduğu halde beklenen aile mutluluğunun sağlanamaması veya sürdürülememesi, sürekli değışken olan insan davranışları ve bu davranışlara yön veren dini, kültürel ve toplumsal değerler²¹¹ etmenine bağlılığın etkisinin az ya da çok olması ile açıklanabilir.

Her türlü toplumsal değışim başta ailede etkisini göstermektedir. Ekonomik dengelerin değışmesi dahi evlilikleri ve boşanma durumlarını etkileyebildiğine göre, insanın yaşadığı her olay, her sıkıntı, her psikolojik gerginlik ve sorunlar başta insanın kendisi olmak üzere mensubu olduğu aile kurumunu da etkileyip olumlu veya olumsuz şekilde aile ilişkilerinde tezahürleri görülebilmektedir. “Aile içinde kurallar, evdeki görev dağılımı, alışkanlıklar, arkadaşlar, telefon, televizyon, harçlık ve daha nice büyük küçük konular tartışma konusuyken, anlaşmazlıkların çıkması gayet doğaldır. En önemlisi, bunların aile içi ilişkileri zedelemesini en aza indirmeye çalışmaktır. Bazen sorunları çözmek için yapıcı yöntemler kullanmak yerine sorunu yok sayıyor veya günlük basit sorunları büyütürük çözümü zor hale getirebiliyoruz.”²¹²

Evlilikte ben değil, biz bilinci önemlidir. Bekârlık döneminde insan otobüsü tek başına kullanır, bütün kararları tek başına verir. İstedığı yere gider, özgürdür. Ama evlilikte otobüse başka yolcular da almış olur; hayat yolculuğuna eşıyle, çocuklarıyla birlikte devam etmek durumundadır. Direksiyon kendisinde olsa dahi tek başınaymış gibi davranamaz. Eşler bunu başarırlarsa mutlu bir aileye sahip olurlar, birbirleriyle sağlıklı iletişim kurabilirler.²¹³

Anlaşmazlıkların sadece kişilik yapılarının uyuşup uyuşmadığına göre değerlendirilmesi yeterli değildir. Çünkü kişilik yapıları da zamanla şartlara bağlı olarak değışebilmektedir. Burada temel unsurlardan birisi yaşanan sorunlara karşı kişinin verdiği cevap ve psikolojik bağıışıklığın güçlü veya zayıf olmasıdır. Her insan hayatının her aşamasında bir takım sorunlarla karşılaşabilmektedir. Önemli olan

²¹¹ Değerlerle ilgili geniş bilgi için bkz. Hayati Hökelekli, *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, Timaş Yay., İstanbul, 2011

²¹² Kemal Sayar, Feyza Bağlan, *Koruyucu Psikoloji*, Timaş Yay., İstanbul, 2010, s.300

²¹³ Nevzat Tarhan, *Sen Ben ve Çocuklarımız*, Timaş Yay., İstanbul, 2012, s.183

sorunla karşılaşmak veya sorunu yaşamak değil, karşılaşılan soruna yaklaşım tarzı ve sorunun önemli veya önemsizliğine dair bakış açısıdır. Aile içinde yaşanması muhtemel binlerce sorun başlığı sayılabilir. Bunların bazıları hafif olup kolay atlatılabilmekte bazıları ise aile bütünlüğünü zorlayabilmektedir. Sorunun büyüklüğü ve derinliği ne olursa olsun, kişinin ana fikri evliliğini devam ettirebilmek olduğu sürece benzer sorunlar belli bir süre sonra halledilebilecek, anlaşmazlıklar çözülebilecektir.

2.Aile Danışmanlığını Gerekli Kılan Hususlar

Aile danışmanlığı, Aile Yasası (Family Law Act) çerçevesinde verilen danışmanlık hizmetine denir. Aile danışmanlığı ilk olarak kişiler arasındaki ilişkilerle ilgilidir. Aile ilişkileri ve bozuklukları bireylerin hem psikolojik ve mental ilişkilerini hem de bunlara bağlı bozuklukların nasıl geliştiğine ve bu bozuklukların içeriğinin toplumda nasıl geliştiğini üzerinde durur. Aile danışmanı, ilişkiler açısından sorunları olan insanların, evlilik, ayrılık ve boşanma sırasında, çocuklarla ve aile ile ilgili kişisel veya kişiler arasındaki sorunların üstesinden daha rahat bir şekilde gelmelerine yardımcı olmaktadır.²¹⁴

Aile danışmanlığı veya aile terapisinin oluşmasında, yaşanan bir takım kültürel değişimlerin neticesinde, ilişkilerin zayıflamasının etkili olduğunu belirten Tarhan' a göre, eskiden bir sorun olduğu zaman, aile büyükleri yeni evlenen gençlere yardım ederlerdi. Çünkü babaanne, büyükbaba, anne, baba ve yeni çift arasındaki ilişkiler çok daha yakındı. En azından bir mekân ortaklığı vardı ve aile fertleri birbirlerinden destek alıyordu. Oysa bugün, bahsedilen iletişim yok denecek kadar azaldı. Artık günümüzde evli çiftler, yaşadıkları aile içi sorunlarda uzmanlardan yardım almak yolunu seçmektedirler.²¹⁵ Evlilikte son noktaya gelenler, küçük sorunlar nedeniyle huzursuzluk yaşayanlar, her hangi bir konuda karar vermesi gerekenler aile danışmanlığına başvurabilirler.²¹⁶

²¹⁴ Aile Danışmanlığı Nedir?, <http://www.cisead.org/aile-danismanligi/aile-danismanligi-nedir.html> (01.05.2004)

²¹⁵ Tarhan, *Evlilik Psikolojisi*, s.126

²¹⁶ Aktosun, *Evli misiniz Eşli misiniz*, s.158-160

Ailelere verilebilecek psikolojik yardım hizmetlerini üç grupta toplamak mümkündür. Ailelere verilebilecek psikolojik hizmetlerden bilgi verme ağırlıklı hizmetler “Aile Rehberliği”, kişilerarası iletişim çatışmalarının çözümüne yönelik hizmetler ‘Aile Danışmanlığı’, kök salmış çatışmaların ve yoğun sorunların çözümüne dönük olarak yapılan hizmetler ise ‘Aile Terapisi’ olarak adlandırılmaktadır.²¹⁷

Aile danışmanlığına başvurma gerekçeleri kişiden kişiye değiştiği gibi, aile yapısının ve iletişim şekillerinin birbirlerinden bağımsız ve esnek olması dolayısıyla gerekçeler farklılık gösterebilmektedir. İnsan yaşamındaki her husus, içinden çıkılamayan her hadise, iki kişinin çözmediği her mesele başkasının yardımını gerekli kılabilir. Eşlerin evlilik ilişkileri, aşağıdaki maddelerin bir kısmını ya da çoğunu kapsar hale dönüştüğünde evlilik için bir uzmana başvurulması gerekebilir.²¹⁸

1. Evlilikteki tek ilişki ve iletişim şekli kavgaya dönüştüyse,
2. Gereğinden fazla, şiddetli ve çözüm bulunamayan kavgalar yaşamaya başladılarsa, diğer bir ifadeyle mutlu ve keyifli anlar kavgalı oldukları anlardan daha az yaşanıyorsa,
3. Evlilik kendi içinde bir keyif olmaktan çıkıp, devam ettirilmesi gereken bir zorunluluk haline dönüştüyse,
4. Kavgaları hep aynı konular (örneğin kıskançlık, cinsellik, çocuklar gibi konular) etrafında dönmesine rağmen, kavgalardan çözüm üretileniyorsa,
5. Eşler birbiriyle hiç kesişmeyen, paralel hayatlar yaşamaya başladılarsa ve bir araya geldikleri anlarda da ortak hiçbir keyfi paylaşamıyorlarsa,
6. Cinsel yaşam da dâhil olmak üzere evliliğin kadın ve erkeğe dair hiçbir alanında paylaşımlarının kalmadığını hissettiklerinde,
7. Evliliğin daha iyi olacağına dair tüm inançlarını kaybettilerse,

²¹⁷ Süleyman Doğan, “*Aileye Yönelik Psikolojik Yardım: Psikolojik Danışma*”, Aile Kurultayı, Değişim sürecinde Aile; Toplumsal Katılım ve Demokratik Değerler, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, (16-18 Kasım 1994), c.1, Ankara, 1995 s.339

²¹⁸ Sonay Tuğrul, “Aile Danışmanlığı Nedir?”, <http://pedamed.com.tr/tr/aile-danismanligi-nedir.html> (28.02.2014)

8. Boşanmak ya da ayrı yaşamaktan başka çözüm yolunun olmadığına inanmaya başladılarsa,

9. Evliliklerinden alamadıkları keyfi ve mutluluğu işlerinde, başka kadınlarda/erkeklerde, çocuklarında aramaya başladılarsa,

10. Anlaşılmadıkları, değer verilmedikleri, önemsenmedikleri, istenmedikleri gibi olumsuz düşünce ve duyguların ötesinde evlilikleri ve eşleri olumlu hiçbir şey çağrıştırmadığında,

11. Evliliklerinden kaynaklı olduğunu düşündükleri duygu ve düşünceler nedeniyle güncel yaşamları, üstlenmeleri gereken diğer roller ve sorumluluklar (örneğin iş yaşantıları, anne-babalık rolleri, arkadaşlık ilişkileri ve sosyal yaşantıları) sekteye uğradığında,

12. İçsel ruhsal dünyalarına depresyon, kaygı, panik, öfke, ümitsizlik, çaresizlik ve mutsuzluk gibi olumsuz duygular hâkim olmaya başladığında aile danışmanına başvurulabilmektedir.²¹⁹

3.Aile İçi Çatışma ve Anlaşmazlıkların Çözümünde Dini Danışmanlık

Psikoloji bilimi, her ne kadar bazı tanımlarda ruh bilimi olarak adlandırılrsa da maalesef insan ruhunun ve varlığının ayrılmaz bir parçası, bütün davranışlarının motivasyonel alt yapısı olan “maneviyat” gerçeği üzerinde, bilimsel olmadığı gerekçesiyle uzunca bir süre durmamıştır. Halbuki maneviyat, insanın bütün yaşamında etkili olan, insan mutluluğunun temel dinamiklerinden olan ve içsel motivasyon sağlayan, özgüven kazandıran pozitif bir güç kaynağıdır.

Önceki bölümde de tarifi yapıldığı üzere ailede dini danışmanlıktan²²⁰ kastedilen konu dini psikolojik danışmanlıktır. Yani dini kaynak ve referansların kullanıldığı, temel hareket noktasını psikolojik danışmadan alan ailede dini danışmanlıktır. Aile danışmanlığını gerektiren nedenlerin hepsi aynı zamanda dini danışmanlık için de geçerlidir. Dini danışmanlığın mahiyeti ve çalışma alanı, manevi psikolojik

²¹⁹ Aile terapisi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.; Michael P. Nichols, *Aile Terapisi Kavramlar ve Yöntemler*, Çev. Okhan Gündüz, Kaknüs Yay., İstanbul, 2013

²²⁰ Bkz.; Altaş, “Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri”, s.327

danışmanlık²²¹ ve inanç bakım ve danışmanlığı²²² terimleriyle genişletilmiş; psikoterapi veya psikolojik danışma yöntem ve tekniklerinin metotları din, maneviyat ve inanç eksenli değerlendirilerek, psikoloji biliminin ışığında etkili çözüm yolları üretme arayışlarına girilmiş, aynı zamanda insanlardaki dünyayı ve yaşamını anlama arayışına da cevap bulmaya çalışılmıştır.

“Manevî (psikolojik) danışmanlık çalışmalarının pratikte uygulanması konusuna bakıldığında ise, normal danışmanlık sürecinde kullanılan yöntem ve tekniklere bağlı olarak işletilen prosedürün ana hatlarıyla birbirine benzemesinden dolayı manevî (psikolojik) danışmanlık ile psikoterapi ve psikolojik danışmanlığın çok da birbirinden farklı olmadığı söylenebilir. Dolayısıyla manevî (psikolojik) danışmanlık sürecinde, normal danışan- danışman ilişkisinden farklı olarak manevî (psikolojik) danışmanlar, almış oldukları psikoloji ve teoloji eğitimlerinden dolayı çalıştıkları alanlarda psikolojik yöntemlerin yanı sıra ağırlıklı olarak kutsal alana referans yaparak dinsel motiflerden de yararlanırlar.”²²³

Bu tanımlardan hareketle, ailede dini danışmanlık yaklaşımı; din, psikoloji, psikolojik danışma ve psikiyatrinin bulunduğu ortak noktada değerlendirilecektir. Temel referansı din olan, psikolojik danışma ve psikiyatrinin geliştirdikleri bilimsel bakış açısından ayrılmadan, aynı zamanda bu bilim dallarının bilimsel etik kurallarına riayet ederek ailelere yapılacak dini psikolojik danışmanlık sürecidir. Yukarıda aile danışmanlığını gerektiren aile içi çatışma ve anlaşmazlık nedenleri sıralanmıştır. Belirtilen bu hususlar, evlilik ilişkisinde ve buna bağlı olarak aile fertlerinde bir takım psikolojik sıkıntıları da beraberinde getirmektedir.

Kişilik farklılığından, duygusal öfke patlamalarına, ekonomik sebeplerden çocuk kaynaklı tartışmalara, cinsel sorunlardan, aldatmadan, ailelerin evliliğe müdahalesine birçok aile içi anlaşmazlıklara ve geçimsizliklere neden olan meseleler, aile fertlerinin psikolojik sağlıklarına da olumsuz tesirlerinin olduğu yaşanmış

²²¹ Koç, “Manevî-[Psikolojik] Danışmanlık ile İlgili Batı'da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü (1902-2010) Üzerine Bir Araştırma”, s.202-236

²²² Bkz.; Ok, *İnanç Psikolojisi*, 2007; Üzeyir Ok, *İnanç Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi*, Ali Seyyar (Ed.), Manevi Sosyal Hizmetler, Rağbet Yay., İstanbul, 2008, s. 110-113

²²³ Koç, “Manevî-[Psikolojik] Danışmanlık ile İlgili Batı'da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü (1902-2010) Üzerine Bir Araştırma”, s.205-206

hadiselerden net bir şekilde gözlemlenmektedir. Tarafların sorunlar karşısında verdikleri yıkıcı ve olumsuz tepkiler aradaki sevgi ve saygı bağını ciddi şekilde zedelemektedir.

Evliliği ayakta tutan sevgi ve saygı kavramlarının anlamını yitirmesiyle eşler kendilerini içinden çıkamadıkları bir girdabın ortasında bulacaklar, sorunlarını beraberce çözecekleri yere, gün geçtikçe dirençleri artacak, belli bir süre sonra evde iki yabancı konumuna gelebileceklerdir. Böylelikle, ailenin ortak aklının kaybolması ve iletişim kanallarının devre dışı kalmasıyla, duygusal ve psikolojik sorunlar baş gösterecek, bunun yanı sıra evliliği kurtarmak için aile dışındaki kişi ve kurumlar devreye girecektir.

3.1.Aile Sorunlarının Çözümünde Din ve Maneviyat Faktörü

İnsanın bütün aktiviteleri din nazarında bir değere sahiptir. Sosyal münasebetleri, geçmiş ve gelecek hakkındaki düşünceleri, aile içi davranışları, aldığı eğitimin metot ve gayesi, tabiatla ilişkisi ve tabii kaynakları kullanma sınırı, ölüme ve ölüm sonrasına bakışı gibi insanın bütün fiilleri hakkında dinin bir değerlendirmesi bulunmakta ve din bütün bunlara bazı prensipler koymaktadır. Din, insanın, temel ilkeler olarak da adlandırılan hakkaniyet, tutarlılık, dürüstlük, insan onuru, koşulsuz sevgi, sabır, yardım etme-destek olma ve yüreklendirme gibi değerlerin farkına varmasını da sağlar. Dolayısıyla birtakım insanlık değerlerinden bahsederken bunları dinî olan veya olmayan şeklinde ayırmak doğru değildir; çünkü din aslında ruh gibi insanın bütün hayatına karışmıştır.²²⁴

İnsan davranışlarının alt yapısını oluşturan, yaşam biçimine yön veren birçok değer ve inanış vardır. Bunların başında dini inanç ve yaşanan toplumun zaman içerisinde edinimleri olan kültürel anlayış vardır. Şüphesiz her kültür de mutlaka toplumun inandığı dinden etkilenmiştir. Dolayısıyla insanların davranışlarının arka planında inanç veya dini inanç biçimlerinin tesirleri mutlaka vardır. Bu tesir, kişinin inandığı ve değer verdiği inanç sistemine olan bağlılık seviyesine göre değişebilmektedir. Kişiyi zinde ve psikolojik olarak ayakta tutan dini değerler aynı

²²⁴ Abdülhakim Yüce, “İnsanın Şahsiyet Gelişiminde Maneviyat”, <http://www.yeniumit.com.tr/konular/detay/insan-sahsiyetinin-gelisiminde-maneviyat-ocak-2013>, (01.05.2014)

zamanda sorunlarla başa çıkmada yol gösterici rehber olarak da işlev görürler. Bir bakıma kişinin inancı aynı zamanda kendisinin manevi terapisti de olabilmektedir.

Nüfusunun büyük bir oranı Müslüman olduğu ülkemizde diğer pek çok inanışlar ve başka din mensupları da mevcuttur. Bu yüzden inancın toplumumuzda oldukça önemli bir yeri vardır. Karşılaşılan birçok sorun veya çözümsüzlük durumunda dini kaynaklara, hadislere, din adamlarına, din öğretilerine, manevi yaşama biçimini benimsemiş insanlara, geçmişte yaşamış din büyüklerine, manevi öğretilere ve kültürel normların tecrübelerine başvurulabilmektedir. “Din, bireysel ilişkilere ilave olarak başta aile olmak üzere insan hayatıyla ilgili tüm kurumsal ilişkiler için de önemli bir referans kaynağıdır. Toplumda evlilik ve aile kurma gibi daha pek çok sosyal tabanlı güçlü kurumlar, ‘dini meşruiyet’ kazanmak suretiyle manevi denetimler sayesinde korunabilmektedir.”²²⁵ İnsan ruhunun en büyük gıdası olan maneviyatın veya manevi inançların ışığında insan yolunu bulabilmekte ve daha çok kendini anlayarak, iç muhasebeden geçerek, duygularının ve eğilimlerinin farkına vararak sorunlarına farklı çözüm stratejileri geliştirebilmektedir.

Bu durum aile içi anlaşmazlık ve çatışmaların çözümü için de geçerlidir. Aileyi toplumun en temel unsuru ve birleştiricisi sayan, insanı her türlü kötülükten koruduğunu belirten, mutlu aile yuvalarında yetişen bireylerin, etrafına güven ve emniyet telkin edeceğini söyleyen dini kaynaklar, aynı zamanda aileyi korumak için her türlü önlemi almışlardır. “Aralarında farklılıklar olmakla birlikte, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam gibi sistemleşmiş dinler, aile hayatının huzurlu ve sağlıklı olarak devam edebilmesiyle ilgili özel düzenlemeler getirmiştir.”²²⁶ Ailenin oluşumundan önceki eş seçimi ve kriterleri dâhil, aile içi ilişkilerin niteliğine kadar birçok konuda kurallar getiren ve ailenin varlığını geçmişten günümüze kadar bozmadan sürdüren din, ailede yaşanan veya yaşanabilecek sorunlara da çözüm yolları getirmiştir.

3.1.1. Manevi Yaşam ve Aile İlişkileri

Manevi yaşam, maneviyat gibi kavramlar da dini inanç ve dindarlıkla genellikle beraber kullanılmaktadır. Toplumda maneviyatı kuvvetli denildiğinde ilk

²²⁵ Abdülkerim Bahadır, *Aile Psikolojisi ve Din*, İdeal Usta Yay., Konya, 2012, s.103

²²⁶ Bahadır, *Aile Psikolojisi ve Din*, s.208

akla gelen kişinin dindar veya başka bir tabirle dini bütün olmasıdır. Arapça bir sıfat olan manevi kelimesi; duyu organları olmaksızın (manevi) kalp (gönül) ile kavranıp bilinen şeye ait olan anlamını taşımaktadır. Dolayısıyla manevi, mana cihetiyle, manaca, maddi olmayan, ruhani, ruhça veya mücerret (soyut) anlamlarına gelmektedir. Tabiri diğerle manevi, maneviyatla veya inançla ilgili olup, maddi olmayan, manaya, ruha ve gönüle ait olan her şey olarak da ifade edilir. Maneviyat ise, manevi-ruhsal hayatla ilgili, maddi olmayan bütün manevi varlıklar ve kavramları ifade etmektedir. Mesela, akıl, zekâ, bilgi, inanç, yetenek (meleke) ve lezzet gibi kavramlar manevidir. Mâneviyat, geniş anlamda din (İslam) ve dini (metafizik) öğretiler şeklinde tanımlanabilir. İnsanın sahip olduğu tüm duygu, düşünce ve manevi haslet ve duyguların bütünüdür maneviyat.²²⁷

Pargament, insanların karşılaştıkları problemlerle başa çıkmalarında din ve maneviyatın önemli bir yeri bulunduğunu düşünür. Ancak, ona göre din ve maneviyatın sorunlarla başa çıkabilmeye olan katkısının miktarını belirleyen husus, o kişinin genel olarak problemleri karşılama şemasında dinin ne kadar bir yer kapladığı, kişide ne kadar bir derinliğe sahip olduğudur.²²⁸

Kişisel ve sosyal hayatın birçok noktasında maneviyat kavramıyla karşılaşılır. Aynı zamanda maneviyat ve beraberinde getirdikleri, insanın bütün davranışlarına, zihnine, sosyal yaşam becerilerine ve bilinçaltına sinmiş durumdadır. “Manevi dayanışma, manevi değerler, mana âlemi, manevi fayda, manevi gelişim, manevi hastalıklar, manevi huzur, manevi ihtiyaç, manevi koruma, manevi boşluk, manevi makam, manevi muhasebe, manevi riskler, manevi sapmalar, manevi stres vb.” tanımlar insan hayatının birçok boyutunda kendini gösteren ve insanın günlük yaşamında sürekli karşısına çıkan kelimelerdir.

Maneviyat gözle görülmeyen soyut bir tabir olup, insan hayatının yön kazanmasında oldukça etkili itici bir güçtür. Yaşanan birçok hadise maneviyatla yani gözle görülmeyenle değerlendirilir, kararlar buna göre alınır, hareket noktası manevi ölçülere göre olur. Manevi yaşam insan ve toplum yaşamının vazgeçilmezi olmasının

²²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz., Ali Seyyar, *Tıbbi Sosyal Hizmetlerde Manevi Bakım*, Rağbet Yay., İstanbul, 2010

²²⁸ Ümit Horozcu, “*Tecrübi Araştırmalar Işığında Dindarlık ve Maneviyat ile Ruhsal ve Bedensel Sağlık Arasındaki İlişki*”, Milel ve Nihal Dergisi, 2010, c.7, S.1, s.217

yanı sıra aynı zaman da müspet bir özelliği vardır. Yani insanı her zaman iyiye, doğruya, güzele yönlendirir. Akliselime ve makul olmaya davet eder. Sağduyu tabiriyle de ifade edilen bir özelliği vardır. Teenni ile hareket, sükûnet insana kazandırdığı en büyük hasletlerdendir. Maneviyat din tabanlıdır. Vahiy kaynaklarından esinlenme sonucunda inancı güçlendiren her türlü düşünce, yaklaşım ve faaliyetlerdir. Bu yönüyle maneviyat, kesin karar, müspet inanç, hakikati bulma ümidini taşıyan tefekkür ve gerçek fitri sevgi gibi iç dünya besinlerinden oluşan bir güçtür. Bu manevi güç sayesinde bir insan, zor durumda dahi olsa, elde ettiği üstün moral gücüyle zorluklara karşı direnme becerisi gösterebilir. Bu bakımdan bir insanın maneviyatının güçlü olması demek, Yaratan’a, kadere, ahirete ve gayba imanı güçlü olan kimse demektir. Bir kimsenin zorluklara karşı koyma, engellerle mücadele etme veya moral gücünün inanç ile ilgisi bu bağlamda ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle maneviyat, insanlık için sağlam bir rehber ve insan ruhunun gıdasıdır.²²⁹

Kişisel dindarlıkların yoğunlukları arasında bir takım farklar bulunurken, Erich Fromm'da olduğu gibi, herhangi bir dine mensup olmayan kimselerin, hatta Tanrı tanımaz bir ateistin bile, manevi duygulara ve mistik eğilimlere sahip olması söz konusudur. Bu durumda maneviyatın kapsamının dindarlığın ötesine geçtiğini, manevi olduğu halde dini olmayan duyguların var olduğunu söylemek mümkündür.²³⁰

Aile içi problemlerin azaltılmasında maneviyat çok önemli bir yere sahiptir. Nitekim insan fitratı gereği Yüce Varlığı tanıma yolunda çaba sarf ederken kendisine yönelik özeleştiriye de öğrenmektedir. Böylece önce kendini tanıyan sonra da Rabbin tanıyan bir birey olarak yetişmektedir. Bu açıklamadan dinin, manevî değerlerin, kişiliğin ve buna benzer olguların insanın kendini tanıma yolculuğunda eşlik eden aile ortamında yeri daha da önemli hale gelmektedir. Yani aile ortamında yaşanmakta olan problemleri, manevi değerlerin toplamı olarak da adlandırabileceğimiz din ile daha kolay şekilde çözülebilir.²³¹

²²⁹ Seyyar, *Tıbbi Sosyal Hizmetlerde Manevi Bakım*, s.31

²³⁰ Horozcu, “*Tecrübi Araştırmalar Işığında Dindarlık ve Maneviyat ile Ruhsal ve Bedensel Sağlık Arasındaki İlişki*”, s.211

²³¹ Aziza Ergeshkyzy, *Aile İçi Roller ve Manevi Yaklaşım*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2012, s.67

Bu noktadan hareketle manevi yaşamın, daha doğrusu maneviyat anlayışının dindar olan veya olmayan her insan üzerinde olumlu yönde etkilerinin olduğu söylenebilir. Özellikle ülkemizde dini yaşam biçimini benimsemeyen ve dindar olmayan kimseler de, yaşanan ortak kültürel mirasın etkileriyle maneviyatla bir şekilde ilgilidirler veya maneviyat anlayışının tesirleri vardır. Buradaki durum aile içi ilişkilere uyarlanacak olursa, olumlu davranışlar geliştirme ve karşılıklı sağlıklı iletişim kurmada, kişiye yön veren ve üslubuna değer katan temel husus manevi değerlerdir.

İnsan onuruna yakışır her davranış ve yaklaşım değerlidir, olumludur, dini ve manevi inanışların hareket noktasıdır. Aile içi güzel ilişkiler geliştirmek, sorunlar varsa kişilikleri zedelemekten sorun odaklı ve çözüm amaçlı yaklaşmak, ölçülü ve saygılı olmak, aile bireylerine sorumluluk duygusunun yanı sıra sevgi ve şefkatle yaklaşmak dinin ve maneviyatın önem verdiği hususlardır. Kaynağını dinden alan ve güzel ahlak olarak da tanımlanan bu özellikler manevi yaşamın ağırlık noktasını oluşturur.

3.1.2.Güzel Ahlak ve Aile İlişkileri

Aile ilişkilerde yaşanabilecek olası sorunların çözümüne esas teşkil edebilecek en büyük argüman olarak güzel ahlak sahibi olmak öncelikli olarak tavsiye edilmiştir. Çünkü güzel ahlak²³² sahibi olan insan her ne kadar sorunlar karşısında üzüldü sende de, sorunların çözümünde en makul olanı tercih edecek, tercihlerde bulunurken karşısındakinin haklarını da gözetecektir.

Sorunları kişiliklerle özdeşleştirmeyen, sorunu sadece hayatın akışı içerisinde her zaman yaşanabilecek sorun olarak gören, yaşananları hayati mesele saymayan, yani sorunları gözünde büyütüp içinden çıkılmaz hale getirmeyen bir bakış açısı kazandıran dini yaklaşım tarzı, aile meselelerine de akla yatkın, gerçekçi, uygulanabilirliği yüksek, pratik ve makul çözümler öne sürmektedir. Öne sürülen çözüm önerileri aynı zamanda fitridir yani insanın tabiatına uygundur.

²³² Ahlak ile ilgili geniş bilgi için bkz., Erol Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, Ötüken Yay., İstanbul, 2010; Nurettin Topçu, *Ahlak*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2012; H. Mahmut Çamdibi, *Güzel Ahlak ve İnsan İlişkileri*, Çamlıca Yay., İstanbul, 2012

İlk insandan bu yana aileye oldukça önem veren din, aileyi korumak adına ailenin çerçevesini hukuki kurallarla çizmiş, tabiri yerindeyse içini de ahlaki kurallarla doldurmuştur. Toplumun ve insan neslinin devamı ancak aile ile sağlanabileceğinden, ailede çıkacak bir arıza bütün bir sisteme mal olacaktır. Ailenin düzgün bir şekilde yürümesi, kendinden beklenen fonksiyonları yerine getirebilmesi ancak tanımı yapılmış ve çerçevesi çizilmiş ahlaki kurallarla mümkün olabilecektir. Bunu en iyi şekilde temsil eden ve rol model olan da Hz. Peygamber'in yaşantısı ve güzel ahlak düsturlarıdır.

Din tarafından, insanın altından kalkamayacağı veya yapamayacağı hiçbir yol ve yöntem sunulmamış olup, daha öncede belirtildiği gibi çözüm önerileri ve tavsiyeler tamamen insanın psikolojine ve doğasına uygun olmuştur. Bütün meselelerin çözümünde en çok kullanılan ve sahip olunması ısrarla tavsiye edilen güzel ahlak sahibi bir kişilik özelliğidir.

Ahlak, bir yaşantı halidir. Hareket noktasını dinden, dini emir ve tavsiyelerden alır. Dini emir ve tavsiyeler öncelikle dinin ideal insanda aradığı özelliklerdir ve bu güzel ahlak şeklinde tarif edilmiştir. İslam ahlakı da, en genel anlamıyla, dinin yaşanan kısmı demektir. Hz. Peygamberin yaşantısının önemi de, ahlakın bir yaşantı olmasında aranmalıdır.

Güzel ahlakın bir parçası olan rıfk yani yumuşak huyluluk²³³, insan ilişkilerinde öfkelenmemenin, insanlar arasında fark gözetmeksizin herkese nazik ve kibar davranmanın tanımıdır. Aile huzuru ve mutluluğu adına güzel ahlakın ve yumuşak huyluluğun ilk sergilendiği yer ise aile fertleri arası ilişkiler ortamıdır.

3.1.3.Dini ve Manevi Değerlerin Aileye Etkileri

Din, hem ferdi hem de toplumu etkileyen sosyo kültürel bir kurum, insanın günlük hayatındaki davranışlarına yön veren bir faktördür. Belirli dini inançlar ve tutumlar, ferdin diğer kimselerle olan ilişkilerini, ahlaki davranış ve hükümlerini bir dereceye kadar şekillendirirler. Çünkü din, insanın düşünce, duygu, irade, vicdan ve davranış gibi bütün kabiliyet ve eğilimlerine hitap eder. En resmi ve yerleşik

²³³ Kılıç, *Ayet ve Hadislerin Işığında İnsan ve Ahlak*, s.62

kurumlaşmış hiyerarşilerden, ferdi kişiliklerin en gizli ve mahrem köşelerine kadar uzanan heterojen bir gerçeği temsil eder. Ne kadar resmileşmiş, kurumlaşmış ve dışa aksettirilmiş olursa olsun din, aynı zamanda, insanın varoluş tecrübelerinin ve meselelerinin en derin yönlerini içerir.²³⁴ Bir yönüyle din insan ve toplum hayatının kılcallarına kadar inmiş, hayatın bütün safhasında etkisini göstermiştir. Yol gösterici ve yön tayin edici özelliğinin yanı sıra toplumsal ve kişisel ilişkilerin oluşması, şekillenmesi ve sürdürülmesinde davranışların arka planı olarak kendisini her zaman ve şartta varlığını kabul ettirmiştir.

İnsan hayatının tüm boyutlarına hitap edebilen din ile ilgili öteden beri çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Pratik yararından ötürü din ile ilgili tanımlamaları Willaime sınıflamasına uygun düşecek şekilde “özel”, “işlevsel” ve hem özel hem de işlevsel olmak üzere üç temel kategoride ele almak mümkündür. İlahi varlık, insanüstü kudret, inançlar, ibadetler vb. gibi dinin ne olduğuyla ilgili niteliklerine yapılan atıflarla açıklamaya çalışan tanımlar, genellikle, özel bir karakter arz etmektedir. Güven, sığınma, bağlanma, dayanışma, kendini adama, anlam bulma vb. gibi dinin ne işe yaradığıyla ilgili niteliklerine atfen yapılan tanımlar, genellikle işlevsel bir karaktere sahiptir. Dini tanımlama hususunda gerek özel gerekse işlevsel yaklaşımın bir takım avantajları ve dezavantajları olduğunu kabul eden araştırmacılar, her iki yaklaşım arasındaki zıtlığı aşmanın gerekliliğini ortaya koyarak, hem özü hem de işlevi bünyesinde barındıran tanımlar teklif etmektedirler.²³⁵

Aile merkeze alınarak değerlendirildiğinde dinin işlevsel yani ne işe yaradığıyla ilgili boyutu ön plana çıkmaktadır. Buradan hareketle, “dinler, peygamberler aracılığı ile toplum hayatının üzerine etkili ve düzenleyici roller üstlenmişler ve sosyal şartları (yapıları) da önemli derecede değişikliklere uğratmışlardır. Örneğin İslam dini, cahiliye toplumunun siyasi ve ekonomik yapısına, ahlak anlayışına, kültür temellerine, inanç dünyasına ve genel olarak sosyal hayatın bütün alanlarına ıslah edici birçok yenilikler getirmiştir.”²³⁶

²³⁴ Ali Ulvi Memedoğlu, *Kişilik ve Din*, Dem Yay., İstanbul, 2004, s.13

²³⁵ Bahadır, *Aile Psikolojisi ve Din*, s.55

²³⁶ Ali Seyyar, *Tıbbi Sosyal Hizmetlerde Manevi Bakım*, Rağbet Yay., İstanbul, 2010, s.73

Dinin işlevsel olarak getirdiği yenilikle cahiliye dönemi toplumsal adetleri bertaraf edilmiş, onun yerine yepyeni bir sosyal nizam inşa edilmiş, birçok toplumsal kurum ve işleyişleri tamamen dine ve inanca uygun olarak tekrar yapılandırılmıştır. Bu kurumların başında da aile gelmektedir. Şüphesiz değişime aileden başlanması manidardır. Ailenin dini ve manevi değerleri koruyucu ve taşıyıcı özelliğinden dolayı aileye her zaman dinler tarafından değer atfedilmiştir. İnsanın yetiştirildiği, aynı zamanda bir irfan mektebi vazifesi gören aile, aynı zamanda aile fertleri için toplumsal bozukluklardan korunmak için bir sığınak; ruhsal, zihinsel ve duygusal olarak insanı tatmin eden bir iletişimler ağı, fertlerin kendilerini değerli hissettiği ve fertlerin birbirine değer verdiği duygusal anlamı da yüksek olan kişilerarası ilişkiler atmosferidir. Dinlerin aileye yüklediği anlam sayesinde aile maneviyat ağırlığı olan bir kurum olarak değerlendirilmiştir. İnsan yaşamını düzene sokma ve bozulmasına mani, kişisel ve toplumsal huzuru sağlama gibi amaç birliği, ailenin dini bir olgu olduğu veya dinle birleşik bir yapıya sahip olduğu anlayışını ve algısını oluşturmuştur. Bu anlayış ve algı gayet normal bir durumdur. Hemen bütün dinlerde aile dini sembol ve törenlerle, dualar veya ayinlerle kurulur. Evliliğin devamı ve çocukların dünyaya gelmesine kadar birçok noktada dinin yorumuna başvurulur. Bundan dolayıdır ki Hz. Âdem’ den bu yana aile her zaman maneviyat ve din ile bağlantılı olmuş, ailenin önemi anlatılırken, ailenin dini tanımlaması ve vurgusu yapılmış, aile ve din bir bakıma bütünleştirilmiştir. Bundan dolayıdır ki, aile olgusu bilimsel bir araştırma konusu olsa da daha çok dini ve kültürel argümanlarla tasvir edilmiştir.

İnsanın manevi dünyasına ait en köklü değerleri ve en kalıcı etkileri barındıran dinin vazgeçilmezliği kadar, insanın biyolojik, psikolojik ve sosyo kültürel gelişiminin temellendiği ve şekillendiği kurum olarak aile de vazgeçilmezdir. Esasen her ikisi de karşılıklı ilişkiler çerçevesinde birbirini belirler ve bir bütün olarak her ikisinin de temel amacı, insan hayatını yaşanabilir bir kaliteye ulaştırmaktır. Bu bağlamda olmak üzere insan ötesine ait evrensel değer sistemiyle din, bireysel ilişkilere ilave olarak başta aile olmak üzere insan hayatıyla ilgili tüm kurumsal ilişkiler için de önemli bir referans kaynağıdır.²³⁷

²³⁷ Bahadır, *Aile Psikolojisi ve Din*, s.57

Herhangi bir sorun veya çıkmazda, daha doğrusu karşılaşılan her türlü kişisel ve ailevi problemlerde, her şeyden önce kişinin kendi davranışlarına bakmasını, ilk önce kendini gözden geçirmesini ve düzeltmesini tavsiye eden dindir. Kendi hata ve yanlışlarını düzeltme gayesiyle insanın iç âleminde gezintiye çıkmasını, kendini sorgulaması ve dini bir tabirle iç muhasebe yapmasını tavsiye eden dini bakış, aynı zamanda kişinin kendisi hakkında öngörü sahibi olmasını sağlar. Günümüzün egoları yüksek ve hataları sürekli dışarıda arayan insanına, etkili ikna metotları kullanıldığı takdirde, dini emir ve tavsiyeler dışında etki edecek başka bir etki mekanizması yoktur. Önce kendini düzelt daha sonra başkalarının hatalarına yönel bakış açısını kazandıran din, sorunların ve karşılıklı anlaşmazlıkların çözümünde sonuca yönelik etkili öneriler sunar. İnsanın her türlü davranış ve eylemlerinde otokontrol sisteminin her zaman aktif olması gerektiği bilincini sunan din, günlük ilişkilerde duygusallıktan uzak akli ve iradi davranılmasının gerekliliğini vurgular. Böylelikle kendisini olabildiğince gözden geçirmiş olan birey yaşadığı ailevi sorunlarına daha etkili ve çözüm odaklı yaklaşarak sükûnet ile hareket eder.

Bazı bilim adamlarının “anksiyete çağı” olarak adlandırdıkları yüzyılımızda, savaşlar ve savaş tehditleri sürekli tedirginlik yaratmış, ekonomik dalgalanmalar işsizlik ve yoksulluk getirmiş, nüfus patlaması ve çevre kirlenmesi insanların yaşam desteği sistemini tehlikeye düşürmüştür. Kentsel toplumun getirdiği yıpratıcı ve tek düze yaşam, çalışma alanındaki yarışmalar ve bürokrasinin bunaltıcı etkileri de çağdaş insanın anksiyetesini artıran etmenler arasındadır. İçinde yaşadığımız yüzyılda yapılmış olan bilimsel ve teknolojik aşamalar bir yandan insanın ufkunu genişletirken, kitle iletişim araçları da onu, her gün kendi küçük çevresinin ötesindeki dünyanın sorunlarıyla ilgilenmeye zorlamaktadır. Hızlı toplumsal değişim insanların geleneksel değerlerinin ve inançlarının sarsılmasına yol açmakta, çağdaş insan bugüne değin var olmuş değerlerin geçerliğini araştırmakta ve bunları eleştirebilmektedir.²³⁸

Bilindiği üzere hemen hemen bütün dinler bağlılarının davranışlarını yapılmasını istediği (namaz, oruç, hac, vaftiz, dua, günah çıkarma vb.) ve kaçınılmasını zorunlu kıldığı (içki, kumar, uyuşturucu vb.) emirlerle bir yöne doğru

²³⁸ Engin Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Remzi Kit., İstanbul, 1997, s.13

yönlendirmektedir. Bu yönlendirme sonucu dindar birey bedensel ve ruhsal rahatsızlıklara karşı korunmaya alınmaktadır. Aynı davranış yönlendirmesinin toplumsal yönü ve bunun bireysel karşılığı olan davranış kalıpları da vardır. Örneğin, dindar bireyler daha az boşanmakta, ebeveyn-çocuk ilişkileri daha canlı olabilmekte bu da toplumsal sağlığa stres önleyici olarak katkı sağlamaktadır.²³⁹

Günümüzde pek çok konuda olduğu gibi aile müessesesinde de, ortak değerlerden ve dini bakış açısından bir kaçış vardır. Hızlı gelişim sürecinde dini değerler eskimiş bir gelenek gibi değerlendirilerek ihmal ve suiistimal edilmiştir. Dolayısıyla özden kopuş süreci aile kurumunda da ciddi sorunlara, daha doğrusu sorunların makul ve maneviyata dayalı çözüm yollarının görmezden gelinmesine neden olmuştur. Belki de kolayca çözülebilecek sorunlar, yapay, ithal ve özden kopuk bazı psikolojik teknik ve yaklaşımlarla sorunların çözüm yolları aranmış ancak yeterli olmamıştır. Kuşkusuz dinlerle kültürel yapılar aynı kaynaktan beslenirler ve genellikle bu kaynak dindir. Dolayısıyla ailenin yaşadığı toplumun dini ve kültürel değer yargıları o ailenin genetik kodlarında vardır. Batılı ülkelerin son zamanlarda geliştirdikleri bir takım teknik ve yöntemler her ne kadar teoride faydalıymış gibi gözükse de, içlerinde barındırdıkları dini ve kültürel kodlar, aynı zamanda yaşam felsefeleri başka toplumlara fayda sağlamayabilir.

İslam dininde, aile kurulmadan önce eş seçimi, evlenilecek kişilerde aranacak özellikler vb. birçok konuda emir ve tavsiyeler sunulmuş, kişinin mutluluğunun ancak iyi bir evlilik ve iyi bir aile hayatından geçeceği düsturundan hareketle, aile müessesesi üzerinde hassasiyetle durulmuştur. Hz. Peygamber bir hadisinde eş seçimi kriterlerini: “*Kadın dört şeyden dolayı nikâhlanır: Malı, soyu, güzelliği ve dindarlığı; sen dindar olanını seç ki huzur bulasın.*”²⁴⁰ Şeklinde belirtmiştir. Buna göre kişi eş seçimini duygusallığın hâkim olduğu bir durumda yapmamalı, gerçekçi davranmalıdır. Her ne kadar kadın da, erkek de fiziksel olarak güzel ve yakışıklısını seçmek istese de bundan daha önemli bir ölçüt olan ahlaki güzel olanın tercih edilmesinin, ömür boyu mutluluk ve huzur açısından önemli olduğu vurgulanmaktadır. Evlenilecek eşte ahlaki olgunluk ve inanç gibi manevi özellikler aranmadan sadece güzelliğe veya servetin

²³⁹ Halil Apaydın, “*Ruh Sağlığı-Din İlişkisi Araştırmalarına Bir Bakış*”, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2010, c.10, S.2, s.67

²⁴⁰ Buhari, Nikah 15; Müslim, Radâ’ 53

cazibesine kapılıp, duygusal bağlılığın belli bir süre sonra gitmesi sonucu, boşanmalar, aile içi şiddet vakaları, şüphe ve kıskançlık sonucu ölümle biten evliliklerin yaşandığı toplumda sıklıkla müşahade edilmektedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere toplumun kendi öz değer yargılarından uzaklaşması, devamında ahlaki anlayışın zayıflamasıyla bir şekilde ailede bozulmaları da beraberinde gelmiştir. Bahadır, ailede değer kaybının, tüm aile üyelerini etkileyerek aileyi bir arada tutan geleneklere olduğu kadar, değeri temsil eden tüm otoritelere karşı kayıtsızlığa ya da başkaldırıya yol açtığını belirtmiştir.²⁴¹Günümüzün hızına yetişmenin mümkün olmadığı koşuşturmacasında ve hengâmesinde, aynı evde yaşanılmasına rağmen karı kocaların birbirlerinden bağımsız ve kopuk yaşamaları sıklıkla görülmektedir. Ortak aile aklının olmadığı bu tip ailelerde ev genelde otel veya yemek yenilen lokanta gibi değerlendirilmekte, çocuklarda bu evin müşterisi gibi görülmektedir. Böyle bir aile ortamında sabır, tahammül, birbirine katlanma, birbiri için fedakârlıkta bulunma, birbiri için yaşama gibi tamamen ahlaki ve manevi değerler kaynaklı güzel hasletler bulunmayacaktır. Dolayısıyla bu şekilde devam eden evliliklerde de kalıcı ve sürekli huzur aramak beyhude bir çabadan öteye gitmeyecektir.

3.1.4.Ailede Manevi Sorumluluk Anlayışı

Sorumluluk duygusu toplumsal nizamı sağlayan önemli bir etkidir. Toplumda sorumluluk duygusunun en çok yaşandığı yer ise aile ortamıdır. Genellikle ailede yaşanan birçok soruna rağmen, evlilikleri ayakta tutan kişinin manevi kazanımları ve dini değerleridir. Özellikle sorumluluk duygusunun temeline inildiğinde, kime karşı sorumluluk sorusunun cevabı dini kaynakların emir ve düsturları olacaktır. Temel inanç düsturlarının başında gelen sorumluluk duygusu, toplumsal sorumluluk, insanlara karşı sorumluluk, yaşama yön veren dini inanç ve değerlere karşı sorumluluk, buna bağlı olarak yaratıcıya karşı sorumluluk ve kişideki inanç ve anlam prensiplerine bağlı olarak vicdani sorumluluk şeklinde alt başlıklara ayrılabilir. Kişinin başta kendisine olmak üzere içinde yaşadığı topluma ve ailesine karşı sorumluluk duygusuyla hareket etmesi, yaşadığı her türlü durum ve şartlarda kontrollü

²⁴¹ Bahadır, *Aile Psikolojisi ve Din*, s.145

ve sağduyulu olmasını sağlayacaktır. Bu da konumuz itibariyle ailede birlik ve bütünlüğü sağlayacak, aile fertlerindeki görev ve sorumluluklarının psikolojik danışma teknikleri yöntemiyle hatırlatılması, yaşanabilecek veya yaşanan çatışma ve anlaşmazlıkların çözümünde tesirli olacaktır.

Sayar, kişinin içinde yaşadığı manevi boşluklara değinerek, anlam kaybolmasının bir tür psikolojik rahatsızlık olan anksiyeteye dönüşeceğini ve bu sorunun da ancak sorumluluk duygusunu harekete geçirilmesiyle çözüleceğini şu cümlelerle belirtir: “Anlamsızlık anksiyetesi nihai bir gayenin, tüm anlamları anlamlandıran bir anlamın yitirilişinden köken alır. Bu anksiyete simgesel ya da dolaylı olarak da olsa varlığın anlamı sorusuna verilecek cevabın yitirilmesiyle kendisini gösterir. İnsanı anlamsızlık uçurumunun kenarına getirip bırakan şey, boşluk anksiyetesidir. Sonlu bir varlık olan insan, bütün sınırlamaları içinde kendi hayatının dizginlerini eline almalıdır ve bu da ancak sorumluluk duygusuyla olur.”²⁴²

Her evlilik büyük umut ve hayallerle başlar. Fakat zaman içerisinde evlilikte ister istemez çeşitli sorunlar çıkar. Tarafların sorunlara vereceği tepki evliliğin seyrini belirler. Çeşitli sebeplerle evliliğin üç temel bağı (sevgi, saygı ve güven bağı) zayıflarsa evlilikte kişilik çatışmaları yaşanır. Taraflar çözüm üretmezler. Evlilikte fırtınalar kopmaya başlar. Dineceği bilirse fırtınaya katlanılır. Ama ümit yoksa evliliğin artıları, eksileri kefeye konur ve muhasebe başlar.²⁴³

Yapılacak değerlendirme ve alınacak hayati kararlar sonucunda ya evliliğe devam kararı alınır ya da bunun tersi aile yuvası bir şekilde yıkılmış olur. Burada devreye girecek ve hatırlatılacak husus, kişinin sorumluluk duygusudur. Yapılacak danışmada, teknik bir takım iletişim konularının yanı sıra sunulacak olan manevi yaklaşım, bu konu insanın kendisini ve sorumluluklarını hatırlatacaktır.

*“Her biriniz çobansınız ve elinizin altındakinden sorumlusunuz; amir memurların, erkek hane halkının, kadın da eşinin ve çocuğunun çobanıdır. Hâsılı hepiniz çobansınız ve hepiniz raiyetinizden sorumlusunuz.”*²⁴⁴ Hadisiyle toplumda herkesin bir birinden sorumlu olduğu ve bundan ötürü kimsenin başboş hareket

²⁴² Sayar, *Özgürlüğün Baş Dönmesi*, s.98

²⁴³ Tarhan, *Sen Ben ve Çocuklarımız*, s.135

²⁴⁴ İmam Nevevi, *Riyazü's Salihin Muhtasar*, Işık Yay., İstanbul, 2008,s.115

edemeyeceği vurgusu yapılmıştır. Sorumluluk anlayışının en yüksek seviyede olması gereken aile içinde yaşanan her türlü olumsuzluk durumunda, sorumluluk duygularının hatırlatılması ile dikkatleri bu yöne çekecek ve davranışları yeniden gözden geçirme fırsatı sağlayacaktır.

“İnsan başıboş bırakılacağını mı sanır?”²⁴⁵ Ayeti ile insanın dünyada tek başına olmadığını, insanın dünyada arzularına göre yaşayamayacağını ikaz edici bir üslup eşliğinde beyan edilmiştir. Konu ile bağlantılı olarak Seyyar, davranış sapmalarının önlenmesinde etkili yöntemin dini ölçütlere göre hareket edilip nefis terbiyesine ağırlık verilmesi olarak görür. Ahlaki davranış oluşumunun temeli buradan filizlenir. Ona göre: “İslam ve dolayısıyla Kuran ahlakı, davranış bozuklukları gibi sosyal sorunlara kendine has manevi telkin yöntemleriyle akılcı çözümler getirir. İslam ahlakı, nefsin oyuncağı haline gelen kişilerin, nefsin emirlerini yerine getirip, akliselimden uzak bir sosyal hayat yaşayacaklarını bildiği için, nefis mücadelesine özellikle önem verir. İslam veya Kuran ahlakı, ilk başta Allah’ın rızasına, daha sonra toplumun değerlerine uygun bir yaşam tarzının oluşturulmasını benimser. Buna göre insan, kendisine ilahi bir ihsan olan irade sıfatıyla güzel şeyler irade ederse, şefkat duygusunu asli fitratına uygun bir şekilde kullanır, Allah’ın kullarına ve diğer mahlûkatına merhametle muamele ederse, kısacası kendisinde yaratılan manevi kaynakları Allah’ın razı olduğu istikamette kullanırsa Kuran ahlakıyla ahlaklanmış olur.”²⁴⁶

3.2.Dini-Manevi Kaynaklarla Aile Sorunlarının Çözümü

Seyyar, dini kaynaklar yoluyla elde edilen yazılı ve tecrübi bilgilerin, Kur’an ve Hadislerde tavsiye edildiği üzere, sosyal hayatın bütün safhalarına uyarlandığı ve sosyal meselelere de yansıtılmasının öneminden bahsetmiş ve insanın fitratına uygun, gerçekçi ve manevi ağırlıklı psikososyal danışmanlık ve kişisel gelişim modelleri çıkarılabileceğini belirtmiştir.²⁴⁷ Konu ile ilgili olarak, Townsend ve arkadaşları yaptıkları araştırmalar sonucu ilginç bilgilere ulaşmışlardır. Onlara göre İslami temelli

²⁴⁵ Kıyamet, 36

²⁴⁶ Seyyar, *Tıbbi Sosyal Hizmetlerde Manevi Bakım*, s.69

²⁴⁷ Seyyar, *Tıbbi Sosyal Hizmetlerde Manevi Bakım*, s.77

psikoterapi, sıradan psikoterapiye oranla anksiyete ve depresyondan çok daha hızlı bir iyileştirme gücüne sahiptir.²⁴⁸

Bütün bunlar dikkate alındığında, dini ve manevi anlayışı görmezden gelen ve insandaki anlam duygusundan uzak psikolojik danışma ve psikoterapi yöntemlerinden daha çok, danışmaya gelen danışanın yaşadığı toplumun kültürünü dikkate alan ve dini-manevi inanç temelli yöntem ve teknikler daha etkili olacaktır. Özellikle aile gibi kuruluş aşamasından yürütülmesine, çocukların büyütülüp evlendirilmesine kadar birçok noktasında dini ve kültürel motivlerin olduğu bir kurumda yaşanan çatışma ve anlaşmazlıklar, yine beslendiği kaynakların yönlendirme, emir ve tavsiyelerinin psikolojik teknikleriyle harmanlanıp sunulmasıyla çözülebilecektir. Gönüllülüğün esas olması kaydıyla bu durum anlaşmazlığı bulunan aile fertlerine daha cazip gelecek ve sorunlara etkili çözüm önerileri sunabilecektir.

Psikolojik Danışmada ana hedef öncelikle kişinin kendisini her yönüyle tanıması ve böylelikle gerçekçi kararlar almasını sağlamaktır. Aksine akıl verme, yön tayin etme ve kuru nasihatten ibaret değildir. Başta insanın kendisini tanıması, anlaması ve sahip olduğu değerlerin farkına varması önemlidir. Dini psikolojik danışmanlık yönüyle bakıldığında ise; “manevi boyutuyla insan kendini ne kadar bilir ve tanırsa o kadar çok manevi potansiyelini kullanma istidadına sahip olacaktır.”²⁴⁹

Bu şekilde ailede uygulanacak dini psikolojik danışmanlık sayesinde; danışmaya gelen ailelerin manevi huzurunun temin edilmesi ve aile içi ilişkilerde olgun davranma, kırıncı sözler söylememe, söz ve eylemlerde ahlaki ölçütleri gözetme, küslüğü uzatmayıp barışma, hoş görme, yumuşak huyluluk, sevgi ve saygı bağıni koparmama gibi tamamen manevi anlam yüklü olan duygu ve yaklaşımlar tesis edilecektir.

İnsan onurunu her zaman koruyan, insan onuruna değer veren dini ve manevi yaklaşımlarda esas olan kalptir. Frager’e göre kalp, derin zekâ ve irfanımızı içerir.

²⁴⁸ Horozcu, “*Tecrübi Araştırmalar Işığında Dindarlık ve Maneviyat ile Ruhsal ve Bedensel Sağlık Arasındaki İlişki*”, s.220

²⁴⁹ Seyyar, *Tıbbi Sosyal Hizmetlerde Manevi Bakım*, s.91

Marifetin mekânıdır.²⁵⁰ Özenle korunması ve dikkat edilmesi gerekir. İnsani ve fitri duyguların ve ahlaki hasletlerin kaynağıdır. Hz. Peygamber, kalbin insan için ne kadar önemli olduğunu şu hadisinde beyan etmiştir: “*Bakın, cesette bir çiğnem et vardır ki, o sıhhatli olunca bütün ceset de sağlam olur, o kötülüğe yüz tutunca da bütün ceset bozulur gider. Dikkat edin! İşte o kalptir.*”²⁵¹

Kalbin bozulmasıyla insanda bir takım davranış problemleri baş gösterecek, ortaya çıkan bu problemler önce ailede kendine yer bulacaktır. İnsanın özünden, yani kalbi unsurlarından kopması, içinde saygı ve sevginin esas olduğu aile kurumunda hoş olmayan hadiseler, çatışmalara ve anlaşmazlıklara yol açabilecektir. Dini ve manevi inanç sisteminin en çok etkili olduğu, şekil verdiği, bir bakıma doldurulduğu yer kalptir. Kalbin bozulması bir yönden niyetin bozulmasıdır, dini-manevi değerlerin anlamını kaybetmesidir. Manevi unsurların hatırlatılması ve bu konuya verilen değerin bir bakıma psikolojik yaklaşımlarla izah edilmesi, karşı tarafta yumuşamaya neden olabilecek; insan onurunu ve kişiliğini en çok zedeleyen ailevi bir problem olan top yekûn eleştirilerle eşlerin birbirlerinin kalplerini kırma ve incitmelerine çareler bulunabilecektir. “Kişiyi topyekûn eleştirmek insana saygısızlıktır, insan onurunu umursamazlıktır.”²⁵² Bu konuda empati yapma becerisi kazandırılması gerekir ki böylelikle umursamaz tavırlardan vazgeçilebilsin. Esas olan bu tür konularda kişinin kendisini sorgulamasını sağlayabilmektir. Kişinin kendisini daha doğrusu yaptığı hatalı davranışları sorgulaması, iç muhasebe olarak adlandırılan ve bütün dinlerin müntesiplerine emrettikleri en önemli kişisel gelişim unsurudur.

4.İdeal Dini Danışmanın Genel Özellikleri

Ailelere yönelik yapılacak olan dini psikolojik danışmanlığın etkili bir şekilde yapılabilmesi ve çözüm odaklı yöntemlerin uygulanabilmesinde, dini psikolojik danışmanın bir takım özelliklere sahip olması gerekir. Dini psikolojik danışmanın modern psikolojik danışmanlık uygulamalarında yer alan ve olması gereken vasıflarının yanı sıra, dini-manevi konularda da yeterliliği olan ve bunları gündelik

²⁵⁰ Robert Frager, *Kalp Nefis ve Ruh*, Çev. İbrahim Kapaklıkaya, Gelenek Yay., İstanbul, 2011, s.30

²⁵¹ Buhari, İman, 39

²⁵² Üstün Dökmen, *Küçük Şeyler*, Sistem Yay., İstanbul, 2005, s.67

yaşamda uygulama pratiğine sahip, psikoloji biliminin verileri ışığında hareket eden, insan ve toplum psikolojisini, dini ve manevi bilgilerle harmanlayıp sunabilen ekstra özelliklere sahip olması gerekir.

Ok'a göre, dini danışmanlık yapabilecek kişinin, Fowler'ın geliştirdiği 'inanç gelişimi modeli' nde en azından dördüncü aşama olan 'bireysel-bilinçli düşünceli inanç aşaması' özelliklerini taşıyor olması gerekir.²⁵³

Bireysel dini ve psikolojik bilginin yanı sıra tecrübi bilgilerin ışığında yapılacak aile danışmanlığı, sorunun yoğunluğu ve şiddetine göre oldukça hassas ve kırılgan dengeler üzerine kuruludur. Salt dini bilgi ve psikoloji bilgisi tek başına yeterli olmayabilecektir. Dolayısıyla hayat tecrübesi ışığında, hayatı iyi okuyabilen, insandan, halden ve psikolojiden anlayan bir yaklaşımla gerçekleştirilecek dini danışmanlık süreci amaca hizmet edebilecektir. Hem psikoloji bilgisi hem de toplumsal yaşama yön veren dini bilgi danışan için oldukça anlamlı olacaktır. Kendi kültürüne yabancı olmayan, sözlü ifadelerinin yanı sıra hal dilinden de anlayacağını hissettiği danışman veya terapistle aile fertlerinin sürece katılımları daha etkili olacaktır. Çünkü "terapistin değerleri ile danışanın değerleri örtüştüğünde terapinin etkinliğinin artmakta"²⁵⁴ olduğu görülmektedir.

Psikolojik danışma ile ilgili yayımlanmış birçok kaynak, psikolojik danışmanın ne olduğu veya nasıl olması gerektiğine dair farklı tanımlarda bulunurken, ideal bir psikolojik danışmanda olması gereken özellikleri sıralarlar. Burada mesleki bilgi ve beceri önemli olmakla beraber, üzerinde en çok durulan hususlar danışmanın kişiliği, tutum ve davranışlarıdır. Çünkü önemli olan psikolojik danışmanlık mesleğinin temel eğitimini almış olmaktan çok psikolojik danışma eğitimi alacak kişinin bu mesleği icra edebilecek kişisel özelliklere sahip olup olmamasıdır. En iyi eğitim kurumlarından eğitim alınsa bile yanlış mesleki tercihten dolayı kişinin aldığı eğitim kişiliği ile uyuşmayabilir.

Belirtilecek olan psikolojik danışmanda bulunması gereken özellikler, konuyla bağlantılı olarak, dini bilgi ve tecrübelerinin yanı sıra dini psikolojik danışmanda da

²⁵³ Ayrıntılı bilgi için bkz.; Ok, *İnanç Psikolojisi*, 2007

²⁵⁴ Sayar, *Terapi*, s.149

olması gereken özelliklerdir. Bu özellikler çatı özelliklerdir. Psikolojik danışmanlığın yıllar süren uygulamaları neticesinde ortaya çıkan, insan ve çözüm odaklı evrensel etik kurallar çerçevesinde belirlenmiş, kaynağını topluma ve insana karşı sorumluluktan alan özelliklerdir. Bunlar aynı zamanda dini psikolojik danışmada da olmazsa olmaz özelliklerdir.

Karaca, 'Din Hizmetlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik' adlı çalışmasında dini danışmada bulunması gereken özellikleri maddeler halinde ayrıntılı olarak sıralamıştır. Özetle dini danışmada bulunması gereken özellikler şöyle sıralanabilir²⁵⁵:

Mesleğinde Ehil Olma ve Meslek Sevgisi: Dini danışman yaptığı işi sever ve ondan zevk alırsa mesleğinde daha başarılı olur, karşılaştığı sorunlara daha farklı ve daha kalıcı çözümler bulabilir. Hemen her meslekte başarının en önemli etkenlerinden biri mesleğinde ehil olma ve mesleğini seyerek yapma durumudur.

Feraset: Dini danışmanlık hizmeti veren kişi, akıllı ve zeki olmanın yanı sıra güçlü bir karar verme, işitme ve görme yeteneklerine de sahip olmalıdır. Kendisine danışan bireylerin tüm davranışlarını anında görüp tespit ve teşhis ederek uygun çözümler bulmaya çalışmalıdır.

Sevgi ve Şefkat, Af ve Merhamet: Şefkat ve merhamet, katı kalpliliği yumuşatan, kin ve adaveti eriten, nefretin yerine muhabbeti ikame eden, insanları birbirine yaklaştıran ve bağlayan bir duygudur. Dini danışman sadece muhataplarını değil kendisini de sevip saymalıdır. Böylelikle kendi kendilerini değerli bularak ve dayanıklılıklarını koruyarak yardım edebilirler ve sevebilirler.

Allah'la Sevgiye Dayalı İlişki Kurma: Bireyde sevgi duygusunun temelinde ve zirvesinde kendisini yaratana, tanrısına karşı sevgi vardır. Özellikle de dinimizde Allah sevgisi bütün sevgilerin üzerindedir. İnanan kişi Allah'a karşı duyduğu sevgi sayesinde birçok ruhsal problemleri aşabilir.

²⁵⁵ Feyza K. Karaca, *Din Hizmetlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik*, s. 29-40

Güzel Ahlâk Sahibi ve Örnek Bir Yaşayışa Sahip Olma: Güzel ahlâk hemen her insanda aranan bir haslettir. İyiye ve güzele giden yolu gösteren, başkalarını bu yola teşvik eden ya da bu yolda başkalarına yardımcı olan kişinin, daha inandırıcı olması açısından ilk olarak kendinin güzel ahlâk sahibi olması gerekir. Dürüst olmak, başkalarını kendine tercih etmek, doğru bilginin peşinde olmak ve doğru olanı savunmak, kötünden ve yanlıştan uzak olmak, insanları sevmek ve onlara yardımcı olmak, empati kurmak gibi tutum ve davranışlar olarak güzel ahlak anlayışına uygun danışman tutumlarıdır.

Vakar: Vakar, ağırbaşlılık demektir. Bu durum kişiyi dikkatli, temkinli davranmaya sevk eder. Danışman aceleci, bilgiç bir şekilde davranmak yerine ağırbaşlı davranmalı, eksik olduğu taraflarını kabul edip, bunları en kısa zamanda tamamlamaya çalışmalı, hal ve tavırlarından sağlam bir karakter sahibi olduğunu muhatabına hissettirmelidir ki muhatabı tarafından sevilen, sayılan ve güvenilen birisi olsun.

Tevazu: Danışman kendisine danışan bireye karşı üstünlük havasına girmemelidir. Dini danışman her zaman tevazu içerisinde olmalı gerek muhataplarına gerekse diğer insanlara karşı kibirlenmemelidir. Çünkü danışmanın tevazu ve alçak gönüllülüğü, muhatabını kendisine yaklaştıracak ve görevinde başarılı olmasını sağlayacaktır.

Sabır: Bir danışman için gerekli olan vasıflardan biri de sabırdır. Dini danışman bir problemle karşılaştığı zaman soğukkanlı ve sakin davranmalıdır. Nitekim Hz. Peygamber de İslâm'ı tebliğde çeşitli güçlükler karşısında sabır ve sebat göstermiştir. Bunun yanı sıra yine Hz. Muhammed (AS) Müslümanlardan uygun olmayan bir davranış gördüğü zaman karşısındaki kişiyi kırmadan ve toplum içinde rencide etmeden uygun tepkilerde bulunmuştur.

Güven Verme: Yapısı itibariyle insan en derin sırlarını dahi güven duyduğu insanlarla objektif bir şekilde paylaşır. Bu nedenle etkili bir danışmanlık faaliyeti için en önemli konu danışanın, danışmana karşı güven duymasıdır. Danışmanın, danışan üzerinde etkili olabilmesi için danışana güven vermesi gerekmektedir ki danışan kendisini rahatça ifade edebilsin. Danışman, danışanlarına verdiği bu güven sayesinde onlara rahatça ulaşabilir.

SONUÇ

Aile ve din, insanlık tarihi kadar eskidir. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın yaratılmasıyla başlayan aile kurumu, her ne kadar bir takım değişiklikler yaşasa da, günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Din de aynı şekildedir. Allah'ın elçileri vasıtasıyla gönderdiği dinler, tarih boyunca varlıklarını sürdürmüşler, insanlar ve toplumlar üzerinde oldukça etkili olmuşlardır.

Aile esas itibariyle anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan ve çekirdek aile olarak adlandırılan tabii sosyal bir gruptur. Geçmişten günümüze aile yapısında bir takım değişiklikler olmuş, toplumlar kendi anlayış ve yaşam koşullarına göre aile yapılarını şekillendirmişlerdir.

Hiçbir devirde hiçbir toplum dinsiz ve inançsız yaşamamıştır. Toplumlar ya ilahi elçiler vasıtasıyla getirilen dine tabi olmuşlar ya da kendi geliştirdikleri bir inanç sistemi üzerine toplumsal yaşantılarını şekillendirmişlerdir. Birbirlerinin olmazsa olmazı durumunda olan bu iki olgu, sürekli olarak birbirlerini beslemiş ve desteklemişlerdir. Bu şekilde birbirlerini koruyarak ve tamamlayarak varlıklarını sürdürmüşler, toplumların ve nesillerin devamını sağlama görevlerini yerine getirmişlerdir. Her hangi birisinde yaşanan bozulma ve keyfilik, doğrudan diğerini de etkilemiş, karşılıklı çözümlere ve bozulmalara yol açmıştır. Bundan dolayıdır ki dinler, kişilerin bütün yaşam alanlarında kendilerini göstermiş, emir ve yasaklarla yaşantılarına anlamlı bir boyut kazandırmışlardır. İnsan ilişkilerinin en fazla yaşandığı ve burada gerçekleşen her türlü olumlu ve olumsuz hadisenin topluma yansıdığı aile yaşamı üzerine yapıcı, koruyucu, kural koyucu, ilişkileri iyileştirici ve evliliklerin devamını sağlayıcı fonksiyonuyla ailenin temel dinamiği haline gelmiştir.

Aile kurumunun günümüze kadar varlığını sürdürebilmesi, özünü koruması ve aile içi uyum ve huzurun sağlanmasında dinlerin oldukça etkileri vardır. Dinler aileye büyük önem atfetmişlerdir. Evlilik öncesi, evlilik merasimi, evlilik sonrası karı koca ilişkileri, ailede yaşanan sorunların nasıl çözüleceği, çocukların dünyaya gelmesi ve onların büyütülüp eğitimlerinin verilmesi ve daha sonra aile içinde çocukların anne

babalarına karşı sorumluluklarına kadar en ayrıntı noktalarda dahi dinin aileyi yapılandığı, yönettiği ve şekillendirdiği görülmektedir.

Dinin devamının sağlandığı, dindarlığın beslendiği ve şekillendiği çekirdek kaynak da ailedir. Dinin varlığının korunduğu en temel kurumlardan biri ailedir. “*Her doğan çocuk fıtrat üzere doğar. Sonra anne-babası onu yahudi, hristiyan veya mecusi yapar*”²⁵⁶ hadisiyle insandaki din duygusunun ebeveyn etkisiyle şekillendiği vurgulanmaktadır. Bu haliyle aile ve din tarih boyunca birbirlerini desteklemiş, beslemiş ve karşılıklı devamlılıklarını sağlamışlardır.

İnsan, fıtratı gereği gerçeği arama, varlıkları ve olayları sebep-sonuç ilişkileri içinde değerlendirme, somuttan soyuta, bilinenden bilinmeyene, görülenden görülmeyene doğru aklını, basiretini ve ruhsal yeteneklerini kullanarak her şeyi yaratan Yüce Varlığa inanma ve ondan güç – destek alma meylindedir. Bu inanma ihtiyacının tabii bir sonucudur. Hayat normal seyrinde giderken insan yaşamında gerçekleşen olağan dışı durumlarda, yalnızlık hallerinde, kişiler arası yaşadığı anlaşmazlık ve çatışmalardaki çıkmazlarda, anne baba ve çocuk ilişkilerindeki aksayan durumlarda, hastalıklarda, ruhi bunalımlarda, yakın ölümlerinde, ekonomik sıkıntılar ve doğal afetler gibi birçok sıkıntılı hallerde insanın en çok başvurduğu sığınak ve yardım mercii, Yaraticısı ve inandığı değerler olmuştur. Bu şekilde insan ruh halini korumuş, psikolojik dinginlik sağlayarak olaylara daha bir sağlıklı bakma becerisi kazanma çabasına girmiştir.

Dinin ve inanç sistemlerinin insanlar ve toplumlar üzerindeki yapıcı etkilerine rağmen günümüzde dini değerlerden ve onun telkinlerinden soyutlanma, dini bakış açısını ikinci plana itme ve görmezden gelme gibi durumlar yaşanmaktadır. Teknolojinin hızla gelişmesiyle modern kültürün koşturmayı ve hızlı yaşamayı emrettiği günümüzde, madde oldukça ön plana çıkmakta, ruh ve mana geri planda kalmaktadır. Ruh ve manayı unutan ve maddeye yönelip onunla yarış haline giren insanın bir takım sorunlar yaşaması, hayata ve onun aksayan yönlerine anlam verememesi, ilişkilerde yaşadığı sıkıntıların temel nedenini anlayamaması gayet normal olacaktır. Kimsenin birbirinin halini anlamadığı veya anlayamadığı bu durumda insan ilişkilerindeki ve özelde ise aile içi çatışma ve anlaşmazlıklardaki sorunların çözümü güçleşecek ve

²⁵⁶ Buhari, Cenaiz 92; Ebu Davut, Sünne 17, Tirmizi, Kader 5

zaman alacak, toplumda ve ailede çözümlere yol açacaktır. İnsan ilişkilerinin temel mantığı olan karşılıklı anlayış ve hoşgörü ancak dingin bir ruh haliyle mümkündür. Aksi takdirde ruh ve mana temelli dini bakış açısından uzaklaşan insan, olaylara salt kişisel bakış açısıyla yaklaşacak, ‘ben haklıyım’ gibi her durumda doğru yaptığını düşünen yaklaşımıyla sorunların çözümünü güçleştirecektir.

Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı aile içi çatışma ve anlaşmazlıkların çözümünde din merkezli bir yaklaşım ve danışmanlık, toplumda artık bir ihtiyaç ve gereklilik haline gelmiştir. Bir dine inanma ve bağlanma insanın fitratında mevcuttur. Fıtrattan gelen ancak zamanla etkisi azalmış bu inanç olgusunun yaşama akseden halini harekete geçirecek, sorunların çözümünde psikolojik tahlillerin yanı sıra dini bakış ve yorumu da katacak bir dini danışmanlık uygulaması sorunların çözümünde yapıcı ve etkili olacaktır.

Başka bir açıdan, insanların büyük çoğunluğunun farklı düzeylerde de olsa dindar kimlikleri vardır. Yani bir dine inanmaktadırlar. İnanan insan için dinden daha etkili bir davranış düzenleyici yoktur. Kişi inancının gücü ve dine bağlılık derecesi nispetinde, dinin davranış düzenleyici kurallarına uyar. Bu durum aile içi çatışmaların çözümü için de geçerlidir. Çünkü dine bağlılığı olan kişi için dinin ortaya koymuş olduğu çözümün bağlayıcılığı oldukça yüksektir. Bir bakıma dini danışman problem çözme konusunda, din adına konuşan kişi olarak, güvenilirlik bakımından avantajlı bir konumdadır. Dini danışman dindar ve dini bilen kimliği ile bir adım önde ve problemi çözme konusunda daha avantajlı bir noktadadır. Çünkü sorunların çözümü dünyevi telkinlerle değil, danışanın kendi inandığı dinin gerektirdiği şekilde sağlanmaktadır.

Bütün dinler ve özellikle İslam dini insanların hem bu dünyada hem de öbür dünyada huzur ve mutluluk içinde olmalarını ister. İslam dini insanlar arasında her ne sebeple olursa olsun ortaya çıkan anlaşmazlık ve çatışma hallerinin barış yolu ile çözülmesini tavsiye etmektedir. Dini referanslar, yaşanan bir olayın ve durumun meşru olup olmadığını tespit etmek için başvurulacak ilk kaynak olarak öne sürülmektedir. Birçok dini referans ve kaynaklarda yaşanan sorunların çözümü açıkça bulunmakta, barışın yol ve yöntemleri anlatılmaktadır. İslam dini, mensuplarına, çevrelerinde yaşanan anlaşmazlık ve çatışma durumlarında bir sorumluluk vermekte ve sorunun çözülme yöntemlerini de göstermek suretiyle kişiler arası sorunların mutlaka

çözülmesini emretmektedir. Bu sayede bütün insanlar birbirlerinin iyi ve kötü hallerinden haberdar olmakta, sevinçlere ortak olarak, üzüntü ve sıkıntıları da uygun yöntemlerle çözerek toplumsal birlik ve bütünlük sağlanmaktadır. Buradan hareketle aile içi çatışma ve anlaşmazlıkların çözümü adına yapılacak olan dini psikolojik danışmanlık İslam dini açısından aynı zamanda bir vecibedir denilebilir.

Yakın tarihe kadar psikoloji bilimi ve bu bilim alanı ışığında gelişen danışmanlık ve terapi alanları, dini ve dinin insan üzerindeki etkilerini görmezden gelmiş, salt psikolojik yaklaşım ve teorilerle insan ve davranışlarına dair yaklaşımlarda bulunmuşlardır. Davranışların alt yapısını oluşturan zihni ve duygusal süreçler, din olgusundan bağımsız değerlendirilmiş, yorumlar çıkan bu sonuçlar üzerine yapılmıştır. Özellikle toplumumuzun büyük çoğunluğunun farklı düzeylerde dini inanışları olması dolayısıyla bu durum insanların danışmanlardan ve terapistlerden uzak durmalarına neden olmuştur. Çünkü kişilerin kendi değerler sistemiyle örtüşmeyen bir uygulamayı gerçekleştirme imkânı bulunmamaktadır.

İşte bu nedenlerden dolayı aile içi sorunların çözümü için yapılacak olan dini psikolojik danışmanlık önemini ve gerekliliğini hissettirmektedir. Danışmanın danışanına aynı duygu ve düşünceleri paylaştığını hissettirdiği, danışanının inanç ve kültürüne saygılı, problemlerinin çözümünde psikoloji verilerini ve dini referansları etkili ve yerinde kullanan bir dini psikolojik danışmanın etkinliği daha güçlü olacaktır. Esas olan da, danışanın inanç ve değerleri çerçevesinde problemlerine çözüm önerileri getirmektir. Çünkü bu durum daha gerçekçi, danışanın yaşam biçimine uygun ve uygulanabilirlik açısından daha pratik olacaktır.

Dini psikolojik danışmanlık kaynağını ve teorik temellerini psikolojik danışmanlık ve rehberlik çalışma ve uygulamalarından almaktadır. Bazı terim, referans ve söylemlerini dinden almasından dolayı psikolojik danışma ve rehberlik alanından ayrılan bir psikolojik yardım mesleğidir. Bu bağlamda ailede dini psikolojik danışmanlık hizmetlerinin anlamlı, faydalı ve çözüm odaklı yöntemlerin uygulanabilmesi için, bu hizmetleri sunacak kişide bir takım özelliklerin bulunması gerekmektedir. Danışmanın başta iyi bir psikoloji birikimine sahip olması bunların en önemlilerindendir. İnsanın davranışlarını ve bu davranışlara kaynaklık eden zihinsel ve duygusal süreçleri iyi tahlil etmesi ancak iyi bir psikoloji bilgisi ile mümkün olacaktır.

Bunun yanı sıra modern psikolojik danışmanlık ve bu kapsamda aile danışmanlığı uygulamaları konusunda bilgi sahibi olması ve bu alanlarda en az lisans düzeyinde formasyona sahip olması gerekmektedir.

Dini psikolojik danışmanın modern psikolojik danışmanlık uygulamalarında yer alan ve olması gereken özelliklerinin yanı sıra, dini ve manevi konularda da yeterliliği olan ve bunları günlük yaşamda uygulama pratiğine sahip, psikoloji biliminin verileri ışığında hareket eden, yaşadığı toplumun psikolojisini çözümleme becerisine sahip, dini ve manevi konularla psikoloji bilimini harmanlayıp sunabilen özelliklere sahip olması gerekir. Bir başka açıdan dini psikolojik danışmanın, psikolojik danışmanlık alanında uzman olmasının yanı sıra din ve din eğitimi alanlarında eğitim alması, dini referanslara tam hâkim olması aranan bir özelliktir. Yani dini psikolojik danışmanın hem psikolojik danışmanlık hem de ilahiyat eğitimi almış olması gerekir.

Dini psikolojik danışma hizmetlerinin tam manası ile amacına ulaşabilmesi için yukarıda belirtilen özelliklerin yanı sıra dini psikolojik danışmanın; mesleğini severek ve isteyerek yapması, güçlü bir kişilik yapısı ile olayları etraflıca ele alma kabiliyetinin olması, hem kendisine hem de danışanına sevgi ve şefkat ile yaklaşabilmesi, Yaratıcı ile bağlarının güçlü olması, güzel ahlak ve örnek bir yaşantıya sahip olması ve danışanlarına güven telkin edebilmesi gerekmektedir.

Ülkemizde dini danışmanlık uygulamaları daha çok müftülüklere bağlı ‘*Aile İrşat ve Rehberlik Büroları*’nda gerçekleştirilmektedir. Buraya başvuruda bulunan kişilerin soru ve sorunlarına göre dini kaynaklardan cevaplar ve çözümler sunulmaktadır. Bu bürolarda aile içi sorunlarda dini çözüm yollarının yanı sıra, insan hayatını ilgilendiren her konuda dini yorumlar sunulmakta, farklı uzmanlık alanı isteyen durumlarda da ilgili kurumlara yönlendirme yapılmaktadır. Kişiler yaşadıkları sorunlara dinin nasıl baktığını ve ne gibi tavsiyeler sunduğunu öğrenmek adına bu bürolara başvurabilmektedirler. Bu bürolarda uzman vaizler görev almaktadır. Buralarda çalışan uzman kişilere psikoloji ve psikolojik danışmanlık eğitimleri verilmesi suretiyle, dini psikolojik danışmanlık alanında uzmanlık kazanmış danışmanlar yetiştirilebilir.

Günümüzde aile danışmanlığı çalışmaları, belli yasal çerçevelerde kurumsal olarak yapılmaktadır. Aile danışmanlığına dinin ve dinden etkilenen kültürel öğelerin

katılması ve çözüm önerilerinin bu kaynaklardan sunulmasıyla sorunlara daha etkin ve kalıcı çözümler bulunması kolaylaşacaktır. Dolaysıyla din alanında uzman olmuş ve psikolojik danışmanlık eğitim programları ile dini psikolojik danışman unvanını elde etmiş kişilere ayrıca kurumsal olarak verilecek aile danışmanlığı sertifika programlarıyla din ile bütünleşmiş aile danışmanlığı uzmanlık alanı ortaya çıkacaktır. Böylelikle toplumun ve sorun yaşayan ailelerin, dini ve kültürel bağlam içerisinde sorunlarına yardımcı olacak dini psikolojik danışmanlık ihtiyacı sağlanmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- ADLER, Alfred, *İnsanın Doğası*, Çev. A. T. Kapkın, Payel Yay., İstanbul 2004
- ALPORT, Gordon W., *Birey ve Dini*, Çev. B. Sambur, Elis Yay., Ankara 2004
- ALTAŞ, Nurullah, *Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.41, Ankara 2001
- ALTAŞ, Nurullah, Din Hizmetleri ve Dini Danışmanlık İlişkisi, N. Altaş, M. Köylü (Ed.), *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, Gündüz Yay., Ankara 2012
- AKKOYUN, Füsün, *Danışma Psikolojisinin Dünü, Bugünü ve Geleceği*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fak. Dergisi, C. 23, Ankara 1990
- AKTOSUN, Yasemin Yalçın, *Evli misiniz, Eşli misiniz*, Timaş Yay., İstanbul 2007
- APAYDIN, Halil, *Ruh Sağlığı-Din İlişkisi Araştırmalarına Bir Bakış*, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C.10, Samsun 2010
- ARSLANTÜRK, Zeki, ARSLANTÜRK E. Hamit, *Uygulamalı Sosyal Araştırma*, Çamlıca Yay., İstanbul 2010
- AYTAÇ, Ahmet Murat, *Ailenin Serencamı/Türkiye’de Modern Aile Fikrinin Oluşması*, Dipnot Yay., Ankara 2007
- AYDIN, Ali Rıza, *Din ve Psikoloji İlişkisi Üzerine*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Samsun 2004
- AYDIN, Mustafa, *Aile ve Din/İslam*, Mustafa Aydın (Ed.), Sistemik Aile Sosyolojisi, Çizgi Kitabevi, Konya 2013
- BAHADIR, Abdülkerim, *Aile Psikolojisi ve Din*, İdeal Usta Yay., Konya 2012
- BAHADIR, Abdülkerim, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, İnsan Yay., İstanbul 2011
- BALKANLIOĞLU, Mehmet Ali, *Evliliğin Şifresi*, Ufuk Yay., İstanbul 2014

- BAYAR, Mesut, *İslam Aile Hukukunda Karı-Koca Arasında Meydana Gelen Anlaşmazlıklara Önerilen Çözümler*, E-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi 2011
- BİREKUL, Mehmet, *Aile – Toplum İlişkisi*, Mustafa Aydın (Ed.), Sistematik Aile Sosyolojisi, Çizgi Kitabevi, Konya 2013
- BULADI, Kerim, *İslam Işığında Ailede Huzurlu Yaşam*, Hayat Yay., İstanbul 2013
- BOWMAN, Marilyn Luran, *Coping Efforts And Marital Satisfaction: Measuring Marital Coping And Its Correlates*. Journal Of Marriage And The Family, C.52, 1990
- BURGER, Jerry M., *Kişilik*, Çev. İ. D. E. Sarioğlu, Kaknüs Yay., İstanbul 2006
- CAN, Gürhan, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, Pegem Yay., Ankara 2006
- CANAN, İbrahim, *Aile Reisi ve Baba Olarak Hazreti Peygamber*, Gül Yurdu Yay., İstanbul 2011
- CANATAN, Kadir, YILDIRIM, Ergun, *Aile Sosyolojisi*, Açılım Yay., İstanbul 2009
- CANBOLAT, Uğur, *Psikoloji Sohbetleri*, Timaş Yay., İstanbul 2010
- CEBECİ, Suat, *Bir Din Öğretimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik*, Değerler Eğitimi Dergisi, C.8, İstanbul 2010
- CEBECİ, Suat, *Dini Danışma ve Rehberlik*, DİB Yay., Ankara 2012
- CERTEL, Certel, *Din Psikolojisi*, Tuğra Ofset, Isparta 2011
- CÜCELOĞLU, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011
- ÇAĞINA, Mustafa, *İslam Düşüncesinde Aile Ahlakı*, Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ülke Yay., Ankara 1992
- ÇAMDİBİ, H. Mahmut, *Güzel Ahlak ve İnsan İlişkileri*, Çamlıca Yay., İstanbul 2012
- ÇETİN, Ensar, *Gündelik Hayat Sosyolojisi*, Rağbet Yay., İstanbul 2013

DOĞAN, Lütfi, *Toplumun Temelini Sarsan Belli Başlı Problemler*, DİB Yay., Ankara 2012

DOĞAN, Süleyman, *Aileye Yönelik Psikolojik Yardım: Psikolojik Danışma*, Aile Kurultayı, Değişim sürecinde Aile; Toplumsal Katılım ve Demokratik Değerler, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, (16-18 Kasım 1994), C.1 Ankara 1995

DÖKMEN, Üstün, *Küçük Şeyler*, Sistem Yay., İstanbul 2005

DÖKMEN, Üstün, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, Sistem Yay., İstanbul 2005

ELLEK, Hasan, *Kur'an ve Hadis ışığında İnsanlar Arası Anlaşmazlıkların Sulh Yoluyla Çözümü*, Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.2, Gümüşhane 2013

ELIADE, Mircae, *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*, Çev. Mehmet Aydın, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990

ERGESHKYZY, Aziza, *Aile İçi Roller ve Manevi Yaklaşım*, AÜSBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012

ERGİN, Hatice, *Eşler Arası İletişim Çatışmaları*, Haluk Yavuzer (Ed.), Evlilik Okulu-Evlilikte Kişilerarası ilişkiler ve İletişim Becerileri, Remzi Kitabevi, İstanbul 2009

ERKORKMAZ, Ümran, *Evliliğin Sürdürülmesinde Duygusal ve Dini Motivasyonlar Üzerine Bir Araştırma: Düzce Örneği*, SDÜSBE, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2013

FRAGER, Robert, *Kalp Nefis ve Ruh*, Çev. İ. Kapaklıkaya, Gelenek Yay., İstanbul 2011

FRANK, Viktor E., *İnsanın Anlam Arayışı*, Çev. S. Budak, Okuyan Us Yay., İstanbul 2012

GEÇTAN, Engin, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997

GOLEMAN, Daniel, *Duygusal Zeka*, Çev. B. S. Yüksel, Varlık Yay., İstanbul 1998

GÖRMEZ, İdris, *Aile Muthuluğu Geçimsizliğin Sebep ve Çareleri*, Türdav Yay., İstanbul 2013

- GÜNGÖR, Erol, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, Ötüken Yay., İstanbul 2010
- GÜLERCE, Aydan, *Türkiye’de Ailelerin Psikolojik Örüntüleri*, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul 1996
- GÜVEN, Mehmet, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, Anı Yay., Ankara 2010
- HATUNOĞLU, Aşkı, HATUNOĞLU, Yavuz, *Okullarda Verilen Rehberlik Hizmetlerinin Problem Alanları*, Kastamonu Eğitim Dergisi, C.14, Kastamonu 2006
- HOLM, Nils G., *Din Psikolojisine Giriş*, Çev. A. Bahadır, İnsan Yay., İstanbul 2004
- HORTAÇSU, Nuran, *İnsan İlişkileri*, İmge Yay., Ankara 1997
- HOROZCU, Ümit, *Tecrübi Araştırmalar Işığında Dindarlık ve Maneviyat ile Ruhsal ve Bedensel Sağlık Arasındaki İlişki*, Milet ve Nihal Dergisi, C.7, İstanbul 2010
- HÖKELEKLİ, Hayati, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, DEM Yay., İstanbul 2009
- HÖKELEKLİ, Hayati, *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, Timaş Yay., İstanbul 2011
- HÖKELEKLİ, Hayati, *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2010
- İLMİHAL İ İMAN VE İBADETLER, TDV Yay., C. 1, Ankara 2014
- TÜMER, Günay “*Din Maddesi*”, İslam ansiklopedisi, TDV Yay., C. 9, İstanbul 1994
- KARA, Elif, *Değerler Eğitiminde Uygulamalar ve Manevi Danışmanlık*, Virginia Tech Üniversitesi’nin Öğrencilerine Manevi Danışmanlık Uygulama Örneği, Değerler Eğitimi Sempozyumu Bildiri Özeti, http://pegem.net/Akademi/sempozyumbildiri_detay.aspx?id=126667, 03.03.2014
- KARACA, Faruk, *Din Psikolojisi*, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon 2011
- KARACA, Feyza K., *Din Hizmetlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik*, SDÜSBE, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2010
- KARACOŞKUN, Mustafa Doğan, *Din Psikolojisi El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara 2012

- KARAHAN, T. Fikret, SARDOĞAN, Mehmet E., *Psikolojik Danışma Kuramları*, Birsan Yay., İstanbul 1994
- KARAMAN, Hayrettin, *İslam' da Kadın ve Aile*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2006
- KAYA, Alim, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, Anı Yay., Ankara 2004
- KAYA, Canten, *Evlilikte Mutluluğun Sırları*, Renk Yay., Manisa 2003
- KEPÇEOĞLU, Muharrem, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, Kadioğlu Mat., Ankara 1990
- KILIÇ, Recep, *Ayet ve Hadislerin Işığında İnsan ve Ahlak*, TDV Yay., Ankara 2006
- KOÇ, Mustafa, *Manevî-[Psikolojik] Danışmanlık ile İlgili Batı'da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü (1902-2010) Üzerine Bir Araştırma*, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Din Psikolojisi Özel Sayısı, C.12, Adana 2012
- KORKUT, Fidan, *Okul Temelli Önleyici Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, Anı Yay., Ankara 2004
- KOYUNCU, Zehra Alkan, *Kitab-ı Mukaddes Ve Kur'an'ı Kerim'de Ortak Ahlâki İlkeler*, AÜSBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006
- KÖROĞLU, Cemile Zehra, *Türkiye'de Dini Hayatın İncelenmesi: Bütüncül Bir Yaklaşım*, Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.1, Gümüşhane 2012
- KÖSE, Ali, AYTEN, Ali, *Din Psikolojisi*, Timaş Yay., İstanbul 2012
- KÖYLÜ, Mustafa, Ruh Sağlığı ve Din, N. Altaş, M. Köylü (Ed.), *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, Gündüz Yay., Ankara 2012
- KUZGUN, Yıldız, *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, ÖSYM Yay., Ankara 2002
- MEMEDOĞLU, Ali Ulvi, *Kişilik ve Din*, Dem Yay., İstanbul 2004
- MERTER, Mustafa, *Psikoloji ve Psikiatri'de Din ve Maneviyata Yaklaşım Sorunları*, www.benotesi.com/makaleler, 26.06.2008, (11.06.2013)

NAZLI, Serap, *Aile Danışmanlığı*, Anı Yay., Ankara 2003

NAZLI, Serap, *Kapsamlı Gelişimsel Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programları*, Anı Yay., Ankara 2005

NİCHOLS, Michael P., *Aile Terapisi Kavramlar ve Yöntemler*, Çev. O. Gündüz, Kaknüs Yay., İstanbul 2013

OK, Üzeyir, Dini Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi, PEKER, N. Altaş, M. Köylü (Ed.), *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, Gündüz Yay., Ankara 2012

OK, Üzeyir, *İnanç Psikolojisi*, İlahiyat Yay., Ankara 2007

OK, Üzeyir, *İnanç Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi*, http://www.manevibakim.com/bilim_alanlari/manevi_bakim/makale_04.asp, 27.02.2014

ÖCAL, Mustafa, *Eğitimde Rehberlik*, Düşünce Yay., İstanbul 2004

ÖZGÜVEN, İbrahim Ethem, *Evlilik ve Aile Terapisi*, PDREM Yay., Ankara 2000

ÖZKAN, Ayşe Nur, *Psikolojik ve Manevi Yaklaşımla Ailede Öfke Kontrolü*, Timaş Yay., İstanbul 2012

PASLI, Cemil, *Aile Huzur ve Mutluluğu İçin 9S*, Çizgi Kitap., Konya 2013

PAZARLI, Osman, *Din Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993

PEKER, Hüseyin, Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri, N. Altaş, M. Köylü (Ed.), *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, Gündüz Yay., Ankara 2012

SAK, Lale, *Okullarda Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*, Yeryüzü Yay., Ankara 2004

SAYAR, Kemal, *Özgürlüğün Baş Dönmesi*, Karakalem Yay., İstanbul 2006

SAYAR, Kemal, *Sufi Psikolojisi*, Timaş Yay., İstanbul 2012

- SAYAR, Kemal, *Terapi*, Timaş Yay., İstanbul 2011
- SAYAR, Kemal, BAĞLAN, Feyza, *Koruyucu Psikoloji*, Timaş Yay., İstanbul 2010
- SEYYAR, Ali (Ed.), *Manevi Sosyal Hizmetler*, Rağbet Yay., İstanbul 2008
- SEYYAR, Ali, *Tıbbi Sosyal Hizmetlerde Manevi Bakım*, Rağbet Yay., İstanbul 2010
- SEYYAR, Ali, Manevi Sosyal Hizmetlerin İslami Çerçevesi, N. Altaş, M. Köylü (Ed.), *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, Gündüz Yay., Ankara 2012
- SOLMUŞ, Tarık, *Çift, Evlilik ve Aile Terapisi*, Doruk Yay., İstanbul 2011
- Sonay Tuğrul, “Aile Danışmanlığı Nedir?”, <http://pedamed.com.tr/tr/aile-danismanligi-nedir.html> (28.02.2014)
- SÜRÜCÜ, Sümeyye K., *Kur'an ve Hadislerde Aile Kavramı*, Çukurova Ü. SBE, Yüksek Lisans Tezi, Adana 2006
- ŞAHİN, Ahmet, *Mutlu Yaşam, Hayata İslami Değerlerle Bakış*, Cihan Yay., İstanbul 2013
- ŞAHİNKAYA, Rezan, *Aile İlişkileri*, Kardeş Matbaası, Ankara 1981
- ŞENTÜRK, Habil, *Din Psikolojisine Giriş*, İz Yay., İstanbul 2010
- ŞENTÜRK, Habil, *İslami Hayatın Psikolojik Temelleri*, İz Yay., İstanbul 2010
- ŞENTÜRK, Habil, *Sosyal İlişkilerde Saygı Kavramı: Psikoloji ve Din Açısından Bir Bakış*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 20, Isparta 2008
- TAN, Hasan, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, MEB Yay., İstanbul 1992
- TARHAN, Nevzat, *Aile Okulu Mutlu Aile İçin Makul Çözümler*, Timaş Yay., İstanbul 2013
- TARHAN, Nevzat, *Evlilik Psikolojisi*, Timaş Yay., İstanbul 2013
- TARHAN, Nevzat, *Kadın Psikolojisi*, Nesil Yay., İstanbul 2013

- TARHAN, Nevzat, *İnanç Psikolojisi*, Timaş Yay., İstanbul 2009
- TARHAN, Nevzat, *Sen Ben ve Çocuklarımız*, Timaş Yay., İstanbul 2012
- TARHAN, Nevzat, *Toplum Psikolojisi*, Timaş Yay., İstanbul 2010
- TAŞTAN, Murat, YALÇIN, İlhan, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik'te Etik*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Burdur 2007
- TOPÇU, Nurettin, *Ahlak*, Dergah Yay., İstanbul 2012
- TÜMER, Günay, KÜÇÜK, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay., Ankara 1997
- YALÇIN, Hatice, *Evlilik Okulu*, Nobel Yay., Ankara 2010
- YAVUZER, Haluk, *Ana-Baba ve Çocuk*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2004
- YENİLMEZ, Çınar, *Aile Yapısı ve İlişkileri*, Anadolu Üniversitesi Yay., No:2542
- YEŞİLYAPRAK, Binnur, *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri*, Nobel Yay., Ankara 2003
- YILMAZ, Hasan, ÜRE, Ömer, *Rehberlik*, Çizgi Kitabevi Yay., Konya 2004
- YÜCE, Abdülhakim, *Dünya ve Ahirete Bakan Yönleriyle Bizim Yuvamız*, Işık Yay., İstanbul 2013
- YÜCE, Abdülhakim, *İnsanın Şahsiyet Gelişiminde Maneviyat*, <http://www.yeniumit.com.tr/konular/detay/insan-sahsiyetinin-gelisiminde-maneviyat-ocak-2013>, 01.05.2014
- <http://www.cisead.org/aile-danismanligi/aile-danismanligi-nedir.html>, Aile Danışmanlığı Nedir?, (01.05.2004)
- <http://www.islamiyet.gen.tr/islamda-kadin-ve-aile/eslerin-birbirlerine-karsi-gorevleri.html>
- <http://www.konyapdm.com/aile-danismanligi1.htm> (23.01.2014)
- <http://www.tdk.gov.tr> (22.06.2014)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Mustafa Kemal Karabacak

Doğum Yeri : Konya

Doğum Yılı : 04.04.1978

Medeni Hali : Evli

Eğitim Durumu :

İlkokul : Karapınar Yavuz Selim İlkokulu (1985 – 1990)

Ortaokul ve Lise : Karapınar İmam Hatip Lisesi (1991 – 1995)

Lisans : Konya Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü (1996 – 2000)

Yabancı Dil : İngilizce

İş Durumu : 2000 yılından bu yana Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık uzmanı olarak görev yapıyor.